

ISSN 2312-8348

Ғылыми
журнал

Научный
журнал

Баишев университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
Баишев университета

2019

№ 3 (65)

**БӘЙШЕВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ
ғылыми журналы**

**ВЕСТНИК
БАИШЕВ УНИВЕРСИТЕТА
научный журнал**

Қазақстан Республикасының ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 2019 жылдың 07 маусымда тіркелген, куәлік № 17737-Ж Зарегистрирован в Министерстве информации и коммуникаций Республики Казахстан, свидетельство № 17737-Ж от 07.06.2019 г.

Үш айда бір рет шығады Выходит один раз в три месяца

**№ 3 (65)
Сентябрь
2019**

2000 жылдан бастап шығады Издается с 2000 года

**БАС РЕДАКТОР
ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР**

Ахан Б.А.

**БАС РЕДАКТОРДЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ
ЗАМ. ГЛАВНОГО
РЕДАКТОРА**

Лыгина О.И.

**РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ
РЕДКОЛЛЕГИЯ**

Агзамова А.Б. (Қазақстан)

Кусанова Б.Х. (Қазақстан)

Абрахам Алтонаян
(Великобритания)

Асаров А.А. (Қазақстан)

Бияшев Б.Г. (Қазақстан)

Жанпейсова Н.М. (Қазақстан)

Камаруль Хавари (Малайзия)

Корченко А.Г. (Украина)

Ли Дзень Хун (ҚНР)

Абдикаликов К.А.

(Қазақстан)

Мухитдин Бин Исмаил (Малайзия)

Султангареева Р.А. (Россия)

Тяпухин А.П. (Россия)

Терегулов Ф.Ш. (Россия)

Кереев Я.М. (Қазақстан)

Махамбетова У.К. (Қазақстан)

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Альситова А.Б.

Теоретические основы формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего преподавателя

5

Нуржанова М.Н., Максатова Д.М., Шульга А.М.

Развитие речи дошкольников на основе приемов триз-технологии

10

Сұлтан Ж.И., Жансугирова Ж.А.

Білім мазмұнын жаңарту аясындағы ұстаз кәсібилігі

16

Сугуралиева А.М.

Жаңартылған білім берудегі құзыретті мұғалімнің шығармашылығын қалыптастыру

22

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Кенбейлова Г.А., Барышева Ж.Б.,

Роль бухгалтерского учета в повышении доходов и эффективности расходов

30

Кенбейлова Г.А., Конакбаева А.У.

Өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау мен өнім өндірудегі шығындарды анықтаудың жолдары

35

ТЕХНИКА ҒЫЛЫМДАРЫ - ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Сейлова Р.Д.

Краевая задача для интегро-суммарного уравнения с импульсным воздействием

39

Шураханова К.Ш., Таванова Н.М.

Ақт-ны оқытудың заманауи инновациялық әдістемелерін инновациялық әдістемелерін дамыту мәселесі

45

Адрес редакции:

г.Ақтобе

ул.Бр.Жубановых д.302 «А»

для писем: 030000 г. Ақтобе,

а/я 64

e-mail: vestnik@ausb.kz

тел.:8(7132) 974081,82

Жарияланған мақала авторларының

пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.
Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.
Опубликованные материалы авторов не отражают точку зрения редакции.

Авторы несут ответственность за выбор и представление фактов.

Редакционная коллегия оставляет за собой право корректировки по ГОСТ 7.5.-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», ГОСТ 7.1-2003 СИБИД «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Сдано в набор 23.09.2019
Подписано в печать 23.09.2019
Формат 21x29,7. Печ.л.8,4
Тираж 100 экз.
Отпечатано в РИО Баишев Университета

ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҒЫЛЫМДАР –
СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ НАУКИ

<i>Сағиева Г.К., Жумабаева Г.А.</i> Ғаламтор желісіндегі ақпаратқа қол жеткізу	52
<i>Сағиева Г.К., Қуатбек Г.К.</i> Құқықтық сана мен құқықтық білімділік деңгейінің проблемалары	56
<i>Серікқызы А., Телибекова И.М.</i> Использование цифровых технологий в судебном разбирательстве	61
<i>Жармаганбетова К.Т.</i> Нормативно-правовая база и контроль защиты информационной безопасности несовершеннолетних в РК	68
<i>Телибекова И.М.</i> История становления основ правового регулирования страхования	74
<i>Сулейменова Э.Б., Килибаева С.К.</i> Қазақ жастары арасындағы суицидтің кенінен таралуы	80
<i>Губанов Н.И., Губанов Н.Н., Доценко М. Ю.</i> Закономерности тройной обусловленности нравственности и криминального поведения	85

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

МРНТИ 14.35.07

Альситова А.Б.¹
¹Баишев университет

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНЫХ
ОРИЕНТАЦИЙ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ**

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы феномена «профессионально-ценностные ориентации». Приведен анализ психолого-педагогических источников, на основе которых дано определение понятию профессионально-ценностные ориентации. Определены структурные компоненты профессионально-ценностных ориентаций будущего педагога, ряд организационно-педагогических условий их формирования.

Ключевые слова: педагогические ценности, ценностные ориентации, профессионально-ценностные ориентации.

Модернизация образования объективно требует новых подходов к формированию личности будущего педагога. В глобальной конкуренции в условиях Промышленной Революции 4.0 выигрывают страны, системно продвигающие свой образовательный потенциал и улучшающие его качество. Сегодня именно качество образования становится ведущим трендом мирового развития. С приходом информационных и коммуникационных технологий нового поколения меняются инструменты и технологии обучения – они позволяют развивать когнитивные навыки и осваивать продуктивные состояния сознания. В настоящее время отмечается, что акценты в образовании «смещаются в сторону модели 4К: развития креативности, критического мышления, коммуникабельности и умения работать в команде». По требованиям государственного стандарта подготовки педагогов в высших учебных заведениях вместе с усвоением базовых и профессиональных компетенций, уделяется внимание на осознание ключевых ценностей профессионально-педагогической деятельности.

Исходя из вышеизложенного, особую актуальность приобретает поиски нахождения путей, обеспечивающих становление профессионально-ценностных ориентаций педагога. Субъективно-практическое отношение педагога к профессиональным нормам, ценностям выступает как познавательно-действующая система, служащая опосредующим и связующим звеном между современными требованиями мира в свете глобальных трендов в образовании и

деятельностью педагога. В свою очередь, смена образовательных и мировоззренческих парадигм объективно требует глубокого переосмысления системы профессионально-педагогических ценностей.

Изучение ценностей в образовательном процессе происходит в рамках педагогической аксиологии, которую определяют как науку о ценностях образования: о системе значений, норм, идеалов, регулирующих взаимодействие в образовательной сфере и формирующей соответствующий компонент в структуре личности, их природе, функциях, взаимосвязях.

В педагогике ценности выступают как нравственный принцип воспитания, как условие для формирования нравственных отношений между педагогом и обучающимися, как средство развития интеллектуальной культуры – мыслей, чувств, переживаний. Главная педагогическая функция ценности реализуется в ее ориентирующей, направляющей роли в жизнедеятельности человека, которая выступает в качестве «оси сознания», саморегуляции его поведения в настоящем и будущем.

О. Г. Дробницкий, учитывая сложную природу субъектно-объектного отношения, отражаемого в виде ценностных ориентаций, выделил два рода ценностных ориентаций (предметные и ценности сознания). Предметные ценности выступают объектами направленных на них потребностей и одновременно являются объектами наших оценок. Ценности сознания, или ценности-представления, являются высшими критериями для таких оценок.[]

В. А. Ядов, классифицируя ценностные ориентации, в качестве терминальных ценностей выделяет творчество, любовь, семью, здоровье и т. д. К инструментальным ценностям он относит образованность, честность, широту взглядов и т. д.[2]. В. А. Сластенин и И. Ф. Исаев в педагогике к ценностям причисляют прежде всего положительно значимые факты и явления, которые относятся к социальному прогрессу. Подобная точка зрения обусловлена воспитательным потенциалом, заложенным в категории ценности [3].

В. А. Сластенин и Г. И. Чижаква ценностные ориентации понимают как систему устойчивых отношений личности к окружающему миру и самому себе в форме фиксированных установок на те или иные ценности материальной и духовной культуры общества [4].

Профессиональные ценностные ориентации составляют базовую характеристику личности профессионала, основным содержанием которой является система отношений к ценностям профессии и готовность реализоваться в профессиональной деятельности в соответствии с ценностями, значимыми для общества и личности в сфере реализации профессиональной деятельности, а также для различных сторон профессиональной деятельности, к которой у субъекта формируется отношение. В то же время для специалиста важны и ценностные ориентации, не отражающие сущностных характеристик профессиональной деятельности. Эти ценностные ориентации могут отражать социальную значимость профессии, её статусность, ценности, связанные с теми условиями, в которых осуществляется профессиональная деятельность и др.

По мнению К. А. Абульхановой-Славской, профессиональные ценностные ориентации являются основой жизни человека, через которую реализуется личность, это материальное вознаграждение за труд, средства удовлетворения потребности личности через общественное признание, способы самовыражения, признание обществом индивидуальности личности.[5]

По мнению Н.А. Долгушиной, профессиональные ценностные ориентации являются личностным образованием и отражают систему установок, характеризующих отношение личности к профессиональной деятельности как значимой для неё.

Е.Л. Руднева под профессиональными ценностными ориентациями студента понимает «элементы внутренней структуры личности, выражающие ее субъективное отношение к общественно значимым ценностям труда и компонентам будущей профессиональной деятельности».[6]

Одним из наиболее существенных факторов, оказывающих влияние на ценностные ориентации, является трудовая деятельность. В связи с этим ряд исследователей посвящает свои труды исследованию профессионально-ценностных ориентаций. Е. А. Климов считает, что, помимо всеобщих профессионально-ценностных ориентаций (общее отношение к труду, восприятие себя как профессионала и т. д.), у каждой профессии есть свой набор ценностных ориентаций, специфичных для данной трудовой деятельности.

Мы под профессионально-ценностными ориентациями понимаем осознаваемую и разделяемую педагогом систему ценностей, представлений, отношений, связанных с профессией, направленность педагогической деятельности, являющихся одним из факторов развития профессионально-значимых навыков и компетенций, которые необходимы для эффективного выполнения профессиональных функций.

Определяя группы профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя, мы учитывали методологическое положение о том, что классификации могут строиться по разным основаниям с учетом исследовательских задач, реального объекта исследования, и потому педагогические ценности, как содержательные компоненты профессионально-ценностных ориентаций, могут перегруппироваться в соответствии с этими задачами. Поскольку объект нашего исследования – процесс формирования профессионально-ценностных ориентаций личности будущего учителя, результатом которого выступает ее профессионально-личностная готовность к выполнению трудовых функций, то мы посчитали возможным выделить и сгруппировать педагогические ценности, опираясь на структурные компоненты готовности.

На современном этапе развития аксиологии существуют различные классификации ценностей, в основе которых лежат следующие признаки: направленность ценностей - материальные и духовные (А. А. Ручка); объективно-субъективный характер ценностей - терминальные и инструментальные (М.Рокич); уровни потребностей личности — социальные, культурные, жизненные (А.Маслоу); различные виды деятельности - профессиональные, духовно-нравственные, социальные (В. Н. Сагатовский).

С учетом изложенного выше могут быть обозначены следующие группы педагогических ценностей, отражающих в своей совокупности содержательную основу профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя:

Ценности – профессиональные знания (гностический компонент): критическое мышление, эмоциональный интеллект;

Ценности – отношения (коммуникативный компонент): ведение переговоров, педагогическая эмпатия;

Ценности – профессиональные качества (конструктивный компонент): креативность, педагогическое творчество, сотворчество с коллегами и учащимися;

Ценности – профессиональные умения (организаторский компонент): управление людьми, педагогическая модерация.

В структуре профессионально-ценностных ориентации мы выделяем три основных компонента: когнитивный, мотивационно-оценочный и рефлексивно-деятельностный. Под когнитивным компонентом студента понимается отражение окружающей действительности в системе взглядов и убеждений личности, осознании значимости и необходимости их применения в профессиональной деятельности. Критерием сформированности когнитивного компонента является осведомленность будущих педагогов об особенностях педагогического труда, оценка знаний обучающихся. Мотивационно-оценочный компонент профессионально-ценностных ориентаций студента отражает его мотивационно-ценностное отношение к получаемым знаниям о ценностях. Критерием сформированности мотивационно-оценочного компонента профессионально-ценностных ориентаций является положительное отношение к педагогическим ценностям, интерес и склонность к педагогической деятельности. Рефлексивно-деятельностный компонент отражает самооценку и самоанализ, планирование профессиональной перспективы будущего педагога.

Поскольку моделирование является одним из важных средств педагогического исследования, нами осуществлено создание модели процесса формирования профессионально-ценностных ориентации, включающей целевой, содержательный, организационный, оценочно-рефлексивный компоненты. Создавая модель с учетом необходимости углубления содержания образования с точки зрения аксиологической направленности, мы пришли к выводу, что в качестве основного условия формирования профессионально-ценностных ориентации следует рассматривать создание аксиологической среды.

Список использованной литературы:

1. Дробницкий, О.Г. Моральная философия [Текст]. Избр. труды, в 2-х частях / О.Г. Дробницкий. – Москва: Гардарики, 2002. – 518с.

2. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / под ред. В.А. Ядова. Л.: Наука, 1979. 264 с.
3. Слостенін В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учеб, пособие студ. высш. пед. учеб, заведений; под ред. В.А. Слостенина. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.
4. Слостенін В.А., Чижакова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: учеб, пособие для студ. высш. пед. учеб, заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2003. 192 с.
5. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1980. 335 с.
6. Руднева Е.Л. Теоретические основы формирования жизненных и профессиональных ценностных ориентаций студентов / Е.Л. Руднева; Кузбас. регион. ин-т повышения квалификации и переподгот. работников образования, Кемер. гос. ун-т. - Кемерово : КРИПКиПРО, 2002. - 302 с.

Альситова А.Б.¹

¹*Бәйішев университеті*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ-ҚҰНДЫЛЫҚ- БАҒДАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация

Мақалада «кәсіби құндылық бағдарлар» феноменінің теориялық негіздері қарастырылады. Психологиялық-педагогикалық анықтамаларға талдау жасалып, кәсіби құндылық бағдарлар ұңымына анықтама берілген. Болашақ мұғалімнің кәсіби және құндылық бағдарларының құрылымдық компоненттері, оларды қалыптастырудың бірқатар ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары анықталған.

Кілт сөздер: педагогикалық құндылықтар, құндылық бағдарлар, кәсіби-құндылық бағдарлар.

Alsitova A. B.¹

¹*Baishev University*

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF PROFESSIONAL-VALUE ORIENTATIONS OF THE FUTURE TEACHER

Abstract

The article deals with the theoretical foundations of the phenomenon of "professional value orientations". The analysis of psychological and pedagogical sources on the basis of which the definition of professional value orientations is given

is given. The structural components of professional value orientations of the future teacher, a number of organizational and pedagogical conditions of their formation are defined.

Keywords: *pedagogical values, value orientations, professional value orientations.*

МРНТИ 16.21.61

*Нуржанова М.Н.¹, Максатова Д.М.¹, Шульга А. М.¹
¹ Баишев Университет*

РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДОШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ПРИЕМОВ ТРИЗ-ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

В статье описывается применение некоторых приемов ТРИЗ – технологии для развития связной речи детей на занятиях в классах предшкольной подготовки таких, как составление сравнений, метафор, рифмованных текстов, творческих реалистических и фантастических рассказов по картинке.

Ключевые слова: *развитие связной речи, технология, прием, речь, навык, текст, теория решения изобретательских задач.*

Жизнь постоянно ставит перед нами задачи, и от их решения зависит наша судьба. Как воспитать личность, умеющую легко разрешать возникающие проблемы? Здесь на помощь педагогам приходит технология ТРИЗ – теория решения изобретательских задач. Изначально ТРИЗ создавалась для помощи в нахождении решений технических задач. В дошкольные образовательные учреждения технология пришла в конце 80-х прошлого века и в последнее время становится очень популярной и набирает обороты. Использование ТРИЗ – это один из лучших способов развить творческую личность.

Теория решения изобретательских задач (ТРИЗ) появилась на свет в пятидесятые годы XX столетия благодаря интеллектуальным усилиям отечественного учёного Генриха Сауловича Альтшуллера, который разработал эту концепцию на основе тезиса «творчество во всём» — в постановке вопроса, подаче материала, приёмах и методах работы. Он опирался на высказывание Л. С. Выготского о том, что ребёнок воспринимает программные моменты обучения в той мере, в какой они соответствуют природе его «я», то есть педагог должен работать в согласии с принципом природосообразности. Методы и приёмы ТРИЗ обладают универсальными свойствами, имеют разные уровни сложности, могут использоваться с трёхлетнего возраста детей.

Результатами использования приёмов ТРИЗа в развитии связной речи у детей дошкольного возраста являются:

–повышение концентрации внимания, которое у детей, как правило, еще неустойчивое;

–повышение уровня понимания речи, активизация средства общения, обогащение словарного запаса, формирование правильного лексико-грамматического строя речи;

–формирование навыков связной речи:

ребенку надо составить рассказ (новую сказку, проследить логику событий и изобразить все схематично на основе символической аналогии (графическая аналогия);

–положительная динамика в развитии памяти: ребенку надо запомнить новое словосочетание и правильно употребить его в нужной ситуации.

Говорить – значит пользоваться устной речью, выражать свои мысли словами. Чтобы говорить, ребенок должен владеть определенным запасом слов, активно пользоваться им, строить высказывания, формулировать свою мысль, понимать речь окружающих, уметь слушать и быть внимательным.

Рассмотрим применение некоторых приемов ТРИЗ-технологии для развития речи детей в классах дошкольной подготовки.

Обучение детей дошкольного возраста составлению сравнений необходимо начинать с трехлетнего возраста. Упражнения проводятся не только на занятиях по развитию речи, но и в свободное время. Модель составления сравнений: воспитатель называет какой-либо объект; обозначает его признак, например: звук, цвет, форма, ощущения, материал и др.; определяет значение этого признака; сравнивает данное значение со значением признака в другом объекте.

Например, объект - цыпленок, признак - разноцветные карандаши, значение этого признака – желтый, сравнение данного значения со значением признака в другом объекте – лимон. Составление предложения с полученным сравнением: Цыпленок был желтым как лимон.

Составление метафор - мыслительные операции, которые позволяют составить метафору, вполне усваиваются умственно одаренными детьми уже в 4-5 лет. Основная цель педагога: создание условий для усвоения детьми алгоритма составления метафор.

Модель составления метафор: объект № 1, специфическое свойство объекта № 1, место расположения объекта № 1, объект № 2.

Если ребенок усвоил модель составления метафоры, то он вполне может самостоятельно создавать фразу метафорического плана. Например: радуга, расположение цветов в радуге, цветочная поляна. Составление предложения с полученной метафорой цветочная небесная поляна: Цветочная небесная поляна ярко засияла после дождя.

Составление рифмованных текстов: учёные пришли к выводу, что дети уже с трёх лет имеют природную потребность в такой словесной игре, как стихосложение. ТРИЗ предлагает использовать жанр весёлой нелепицы,

пятистрочного стихотворения, которое получило своё одноимённое название от ирландского городка Лимерик. Пример стихотворения в жанре лимерик:

Что было бы, если бы певунья-птичка
Была не такой красивой, как синичка,
То за жуком бы она не бежала,
И долго потом на траве не лежала?
Лучше пусть бы она в небесах полетала.

Кроме того, сочинительство рифмованных текстов можно представить в форме забавных творческих игр, которые потребуют от воспитателя небольшой предварительной подготовки:

- «Рифмованные картинки» - педагог подбирает пары картинок, изображающих объекты, названия которых составляют простую рифму, затем показывает одну из картинок и просит подобрать парную.
- «Подбери словечко» - дети учатся подбирать рифму к предложенному слову.
- «Дразнилка» - дети видоизменяют слова-характеристики с помощью уменьшительных суффиксов и будто «дразнят» предметы (зонтик-невидимка, ручка-открывашка и т. д.).

Составление творческих реалистических и фантастических рассказов по картинке. Возможные варианты и приёмы:

- игры «Подзорная труба», «Охотники за подробностями», которые помогают сконцентрировать внимание детей на объекте и подчеркнуть все его важнейшие детали и характеристики;
- «Ищу друзей», «Объединялки» - нацеливают детей на установление связей между объектами;
- подбор метафор, образных словесных сравнений, перемещение объекта в прошлое или будущее;
- приём эмпатии - перевоплощение в героя, «вживание» в его эмоциональное состояние и рассказ от его имени, передача черт характера с помощью мимики и жестов.

Вначале необходимо обучить дошкольников составлению сказки по предметно – схематической модели. Например, показать какой – то предмет или картинку, которая должна стать отправной точкой детской фантазии. Пример: чёрный домик (это может быть домик бабы Яги или кого – то еще, а чёрный он потому что тот, кто живет в нем – злой . . .)

На следующем этапе можно предложить несколько карточек с уже готовым схематичным изображением героев (люди, животные, сказочные персонажи, явления, волшебные объекты). Детям остается только сделать выбор и придумывание сказки пойдет быстрее. Когда дети освоят упрощенный вариант работы со схемами к сказке, они уже смогут самостоятельно

изобразить схему к своей придуманной сказочной истории и рассказать ее с опорой на модель.

Работа педагога предполагает беседы с детьми на исторические темы: "Путешествие в прошлое одежды", "Посуда рассказывает о своем рождении", "История карандаша" и т.п. рассмотрение объекта в его временном развитии позволяет понять причину постоянных совершенствований, изобретений. Дети начинают понимать, что изобретать – это значит решать противоречие.

На прогулках с дошкольниками рекомендуется использовать различные приемы, активизирующие детскую фантазию: оживление, динамизацию, изменение законов природы, увеличение, уменьшение степени воздействия объекта и т.д.

Например, воспитатель обращается к детям: "давайте оживим дерево: кто его мама? Кто его друзья? О чем оно спорит с ветром? Что может нам рассказать дерево?" Можно использовать прием эмпатии. Дети представляют себя на месте наблюдаемого: "А что, если ты превратился в цветок? О чем ты мечтаешь? Кого боишься? Кого любишь?"

Пересказ и изменение известного сказочного сюжета. Игры и упражнения, являющиеся своеобразной творческой и интеллектуальной разминкой при подготовке детей:

- «Назови имя героя»: педагог обозначает какой-либо обобщающий признак или характеристику, а дети называют конкретных сказочных персонажей. Пример: Вспомните сказочных героинь-девочек. (Красная Шапочка, Золушка, Машенька, Алёнушка и т. д.).
- «Действия сказочного персонажа»: педагог называет сказочного героя, например, Машеньку из сказки «Гуси-лебеди» и просит назвать все действия девочки. По условиям игры использовать можно только глаголы (не послушалась, побежала, гуляла, забыла, спасала, помогала). Затем воспитатель предлагает вспомнить героев других сказок, которые выполняли бы подобные действия.
- «Чудеса волшебника»: игра построена на методе типового приёма фантазирования. Педагог предлагает представить себя волшебниками и рассказать, каким необыкновенным свойством они наделили обычные предметы, затем дать оценку практической значимости чудодейственных сил, пояснить, почему волшебство бывает добрым, а бывает и злым.
- «Там, на неведомых дорожках...»: игра основана на пересечении объекта и места. Педагог работает с карточками, изображающими героев и место, где будет разворачиваться сюжет. Пример: Алёнушка попала в Кощеево царство. Как она будет спасаться? Кто поможет ей?

- Сказки описательного жанра. Сказочная история разворачивается в соответствии с традициями сюжетной линии: герой растёт, проявляет необычные способности и таланты, в зрелом возрасте сталкивается с тяжело преодолимыми обстоятельствами, побеждает колдовство, возвращает свою жизненную силу.
- Сказки с ярко выраженным конфликтом добра и зла, третьей действующей силой является волшебный предмет или слово, заклинание со сверхъестественными возможностями.

Для успешной подготовки ребенка включено формирование умения самостоятельно составить рассказ по сюжетным картинкам.

Методические рекомендации к реализации этой задачи в целом сводятся к следующему:

1. Картина не демонстрируется детям заранее.
2. Воспитатель готовит вопросы детям по содержанию картины. Обычно дошкольники сами не задают вопросов.
3. Рекомендуются использовать образец рассказа воспитателя по картине.
4. Заслушиваются рассказы, составленные только 3–5 ребятами из 20 детей.
5. Качество рассказов оценивается воспитателем, как правило, на уровне «хорошо – плохо».

Традиционная методика не ведет к развитию самостоятельности детей при составлении рассказов по сюжетной картине. Невозможно пополнение словаря, формирование грамматического строя речи, а тем более составление собственного речевого продукта за короткое время. Рассказы детей фактически являются вариантами образца рассказа воспитателя; теряется интерес к рассказу своих сверстников, потому что тексты однообразны. Все дети группы не имеют возможности рассказать свой текст – им отводится роль пассивного слушателя.

Элементы теории решения изобретательских задач позволяют получить гарантированный результат – усвоение детьми обобщенного способа составления рассказа по сюжетной картине. Это происходит на фоне формирования устойчивого интереса дошкольника к данной речевой деятельности.

Список использованной литературы:

1. Альтшуллер Г.С. Как научиться изобретать. Тамбов: Тамбовское книжное изд., 1961
2. Альтшуллер Г.С. Основы изобретательства.- М., 1964
3. Альтшуллер Г.С. Найти идею: Введение в ТРИЗ - теорию решения изобретательских задач. Издательство Альпина Бизнес Букс, 2007 г

4. Альтшуллер Г.С., Селюцкий А.Б. Крылья для Икара. Петрозаводск: Изд. "Карелия", 1980
5. Альтшуллер Г. С. Краски для фантазии. Прелюдия к теории развития творческого воображения //Шанс на приключение./Сост. А. Б.Селюцкий. Петрозаводск, 1991.
6. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. М., 1991.
7. Гин А. А. «Да» и «нет» говорите...//Педагогика+ТРИЗ. Гомель, 1997. Вып. 2.
8. Гин С. И. Мир фантазии. М., 2000.
9. Гин С. И. Мир человека. М., 1993.
10. Гин С. И. Занятия по ТРИЗ в детском саду: Пособие для педагогов дошкол. Учреждений. Мн.: УП "ИВЦ Минфина", 2002
11. Дидактические игры для развития творческого воображения детей / Сост. А. И. Никашин. Ростов-н/Д, 1991.
12. Дьяченко О. М. Воображение дошкольника. М., 1986.
13. Заика Е. В. Комплекс игр для развития воображения // Вопр. психологии. 1993. № 2.
«Золотой ключик» творческого мышления /Под ред. Т. А. Сидорчук Челябинск, 2000.
14. Корзун А. В. Веселая дидактика: элементы ТРИЗ и РТВ в работе с дошкольниками. Мн., 2000.
15. Сивкова Т.П. "Развивающее обучение детей дошкольного возраста с использованием методов и приемов ТРИЗ" Москва, 1998
16. Сидорчук Т. А., Кузнецова А. Б. Обучение дошкольников творческому рассказыванию по картине. Ульяновск, 1997.

*Нуржанова М.Н.¹, Максатова Д.М.¹, Шульга А. М.¹
¹Бәйішев Университет*

ТРИЗ-ТЕХНОЛОГИЯ ТӘСІЛДЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМЫТУ

Аннотация

Мақалада мектепке дейінгі даярлық тобындағы балалардың ауызекі сөйлеу тілін дамыту үшін ТРИЗ технологиясының кейбір тәсілдері, мәселен, тенеу, метафора, рифмаланған мәтіндер, сурет бойынша шығармашылық реалистік және фантастикалық әңгімелер құрау туралы баяндалады.

Кілт сөздер: *байланың сөйлеу тілінің дамуы, технология, тәсіл, тіл, дағды, мәтін, өнертапқыштық міндеттерді шешу теориясы.*

*Nurzhanova M. N.¹, Maxatova D. M.¹, Shulga A. M.¹
¹Baishev University*

SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS ON THE BASIS OF TRIZ-TECHNOLOGY TECHNIQUES

Abstract

The article describes implementation of some TRIZ methods - the technology of children's coherent speech development at the lessons of preschool training such as composition of comparisons, metaphoric expressions, rhymed texts, creative realistic and fantastic stories on the pictures.

Keywords: *development of coherent speech, technology, method, speech, skill, text, theory of inventive tasks solution*

МРНТИ 12.09.11

БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ АЯСЫНДАҒЫ ҰСТАЗ КӘСІБИЛІГІ

*Сұлтан Ж.И.¹, Жансугирова Ж.А.²
¹Бәйішев Университеті
²Ақтөбе қаласының № 5 ЖББОМ*

Аннотация

Қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Еліміздің жарқын болашағы, мектеп болашағы-ұстаздардың ізденісінде, балаларға деген сүйіспеншілігінде, кәсіптік деңгейіне байланысты екендігінде. Жаңа ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады.

Кілт сөздер: *бәсеке, жаңартылған, кәсіби, критериалды бағалау, жеке тұлға, мұғалім*

Бүгінгі күні барлық дамыған елдер жоғары сапалы білім беру жүйесімен жұмыс істеуде. Қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Сондықтан да уақытпен бірге қадам басу үшін әрдайым білім беруді, білім берушілерді жетілдіріп, үнемі өзгерістер енгізіп, дамытып отыру қажет.

Мектеп-еліміздің халыққа білім беру жүйесінің күрделі тармағы. Еліміздің жарқын болашағы, мектеп болашағы-ұстаздардың ізденісінде, балаларға деген сүйіспеншілігінде, кәсіптік деңгейіне байланысты екендігінде. Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек.

Болашақтың бүгінгіден нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамы алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. Жаңа ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Бүгінгі таңда білім берудің сапасы-бұл тек мектеп пәндерін игеру, емтихан нәтижелері ғана емес, алған білімдерін өмірде қолдана алатын, сын тұрғысынан ойлайтын өз бетімен іздене білу қабілеті дамыған, өзгермелері жағдайларға қарай шұғыл шешім қабылдай алатын, кең ойлап, кемел пішетін ғылыми ойлау жүйесі қалыптасқан, талантты, жігерлі, өзіне сенетін, арманға бай және оларды жүзеге асыруға ерік-жігері мол оқушылар. Ал, осы қасиеттері қалыптасқан оқушыларды дайындайтын ұстаздарға артылып отырған жүк одан да ауыр демекпін. Білім сапасын арттырудың кілті ұстаздардың қолында десек, заманынына сай мұғалім де жаңашыл, жан-жақты, ұшқыр ойлы, оқушылармен жұмыс жасауға ерік-жігері, қабілетті бар болуы қажет. Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектепке ойшыл, зерттеуші, практикалық үйлестіруді шебер меңгерген психолог, педагогикалық диагностика қоя білетін іскер мұғалім қажет.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған Жолдауында айтылған: «білім беруге қатысты мәселелер бәрімізді де бей-жай қалдыра алмайды. Қазақстандағы әрбір ұрпақтың ертеңгі күні дүниенің төрт түкпірінде өзінің қалаған, ұнатқан және қоғамға пайдалы еңбек ете алатынын елбасымыз қадап айтқан. Өркениетке бұрған еліміздің жастары – ертеңгі мемлекет тірегі. Қоғамға да ең басты керегі – елдің ертеңіне деген сенім мен үміт. Сол тірек нық та, берік, сенімді болуы үшін бәсекеге қабілетті мамандар дайындау үрдісі арнайы және орта мектептерден бастау алмақ. Сондықтан да оның ірге тасын, ондағы мұғалімдердің білім деңгейінің жоғары болуын қадағалау және арттыру кадрлар біліктілігін арттыратын және қайта даярлайтын институттың негізгі міндеттерінің бірі болып қала бермек», – деген болатын. Қазақстанның болашағы-білімді жастардың қолында. Сондықтан да, білім саласында еңбек етіп жүрген ұстаздар қауымына бүгінгі таңда үлкен талап қойылып отыр. Білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы негізінде педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстары еліміздің барлық аймақтарында өткізіліп жатыр. Білім беру бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу

тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру [1,111.] Сонымен қатар, оқу үрдісіне әлемдік озық тәжірибелерді енгізе отырып, педагог кадрлардың біліктілігін арттыру, олардың әлеуметтік жағдайын көтеру болып табылады.

«Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының» бағдарламасы бойынша оқушылар бастауыш сыныпта оқытылатын әр пәндік саланы түсінетіндігін көрсете отырып, алдағы уақытта осы білімдерін басқа жағдайларда қолдана білулері қажет. Сондықтан оқушыларды өз білімдерін кез-келген жағдайға қалай бейімдеу керектігін біліп, болашақта кездесуі мүмкін кез-келген күрделі тапсырмаларды шешуге икемді болуға баулитын ұстаздардың рөлі маңызды болып отыр.

«Мен еш уақытта өз оқушыларыма еш нәрсе үйретпеймін – тек қана олардың оқуы үшін жағдай жаратамын», - деген екен Альберт Эйнштейн.

Жаңартылған білім беру бойынша мұғалім балаларға еркіндік бере отырып, оларға өз мүмкіндіктерін арттыруға жол ашады. Қазіргі оқушының қажеттілігі, талғамы жоғары, әрі жаңалыққа толы бұл әлемде оларды таңқалдыру, қызығушылығы мен сұраныстарын өтеу мұғалім үшін ізденушілікті қажет етеді. Демек, ХХІ ғасырда табысты болуы үшін Нені үйренуі керек? және Оқытудың тиімді әдістері қандай? деген сияқты негізгі сауалдарға жауап беруі тиіс [2,111.]

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Жеке тұлғаға бағдарланған оқытудың тұжырымдамасы баланы жан-жақты дамытумен бірге жеке және жас ерекшелігіне қарай қоғамдағы өзгерістерге бейім даму мүмкіндігін айқындауды қарастырады. Жеке тұлғаға бағдарланған оқыту проблемалы бағыттағы шығармашылық сипатқа ие бола отырып жаңа білімді іздену арқылы тәжірибеде қолдана білуге ықпал етеді, мұндағы басты міндет – баланың жалпы және өзіне ғана тән қабілеттерінің даму мүмкіндігі мен білім, білік, дағдыларын қалыптастыру және қолдану.

Халқымыздың ұлы ағартушысы Ахмет Байтұрсыновтың: «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», - деген сөзі ізденімпаз, жаңашыл ұстаздарға арналған. Сондықтан бұл бағдарлама бала тәрбиесіне оларды біліммен қаруландыруға жол ашады деп білеміз [3,85.]

Оқушылардың бойында өмір бойы білім алу дағдыларын қалыптастыру мақсатында бастауыш сыныпқа арналған пәндердің аясында мұғалімдер әрбір оқу жылында нені оқыту керектігін және оқу сапасы қандай болу керектігін нақты білуі тиіс.

Білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша пән бағдарламаларында нақты мақсаттар беріліп, нақты күтілетін нәтижелер айқын жазылған. Табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет болып отыр. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді.

Бүгінгі оқушы-ертеңгі қоғамымыздың тірегі, ғылым мен техниканы, тұтас экономикамызды, саясат пен әлеуметтік саланы алға жетелейтіндер. Сондықтан, оқушылардың жан-жақты әрекетін ұйымдастыруға берік негіз қаланып, заман талабына сай, бәсекеге қабілетті жастарға тән білім-білік пен дағды машықтарды берік орнататын ұстаз еншісінде.

Биылғы оқу жылы мектепке қадам басушы бірінші сынып оқушылары үшін өз тараптарынан ғана емес, педагогтерге де ерекше болып отыр. Себебі, бірінші сынып жаңартылған бағдарламаны меңгеру одан көп қажыр-қайратты қажет етеді [4,102.]

Бүгінгі білім беру бағдарламасының ерекшелігі – мұғалімнің кәсіби дамуына мүмкіндік жасау. Қоғамдағы жаңа бетбұрыстар білім беру жүйесінен үнемі өзгеріп отыруды талап ететіндіктен болашақ жастарға тәлім-тәрбие беріп жүрген мұғалім құзыреттілігі жансыз жаттанды білім түрінде емес, педагогтің жеке тұлға ретінде танымға, ойлауға қатысын, белгілі бір мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұтымды түрде түзетулер енгізіп отыруға деген іскерлігінің белсенділігімен ерекшеленуі тиіс.

Мұғалім жалпы стандарттық талаптармен бірге, нағыз сыншы алдындағы оқушылардың талабы мен сынына төтеп бере алуы керек.

Кәсіби мұғалім үнемі ізденісте бола отырып, жаңаша оқытудың критериалды бағалау жүйесін, дамыта оқыту, сын тұрғысынан ойлау технологияларының әдіс- тәсілдерін өз ізденісі арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарай іріктеп қолданғаны – жөн. Сонымен қатар психологиялық – педагогикалық білімін жетілдіріп үйренумен, сол білімін өз ісінде шебер пайдалана білетін болуы керек. Оқушының кез-келген қатар сұрағына жауап беруге даяр болуға тиіс. Мұғалім оқушыға қай жағынан болсын өзін-өзі ұстауы, сөйлеуі, жүріс-тұрысы, киім-киісі жағынан болсын үлгі. Бұл жағдайда оқушының жеке адам ретінде қалыптасуына жанама әсер етеді.

Критериалды бағалау бойынша мысалы қалыптастырушы бағалауға тапсырма жасаған кезде оқу мақсаты сабақтың мақсатындағы егістікті Блум таксономиясының қай сатысы екенін анықтап алу қажет. Яғни, ойлау дағдыларының деңгейін сәйкестендіреміз. Оқу мақсаттарын ойлау дағдыларының деңгейімен және бағалау критерийлерімен сәйкестендіру маңызды рөл атқарады. Берілетін тапсырма Блум таксономиясы бойынша сол ойлау деңгейінен асып кетпеуі шарт. Қолдану болса тапсырмада одан жоғарғы талдау, жинақтау, бағалау бойынша тапсырмалар берілмейді. Блум Таксономиясы оқыту нәтижелерін жазу үшін жиі қолданылады, ол дайын

құрылыммен және етістіктер тізімімен қамтамасыз етеді. Етістіктерді дұрыс қолдану – оқыту нәтижелерін ойдағыдай жазып шығудың кілті. Бағалау критерийі де оқу мақсатымен тығыз байланысты. Бағалау критерийінен дескрипторлар беріледі, яғни критерийді қадам бойынша ашамыз [5].

Критериалды бағалау мұғалімді сынып жұмысында қолдауға, оқыту үдерісінде оң ықпал жасауға негізделген. Нәтижелер мұғалімге өзінің сабағына рефлексия жасауға және одан кейінгі жұмысын жоспарлауға мүмкіндік береді. Ал оқушы болса өзін-өзі талдау мен рефлексия жасау тәжірибесін үйренуі, оқу үдерісі ғана емес, бағалау үдерісінің де белсенді қатысушысы болады. Бұл жағдайда өзін-өзі бағалауға баса назар аударылады. Яғни сабақтың басында оқушылар нені білуі тиіс, не нәрсеге қол жеткізу керек деген мақсатпен сабақтың критерийі анықталады. Критерий арқылы бағалау оқушыларға: нәтижені талдау үшін бағалау критерийлерін білу және түсінуге; критерийлерді білу арқылы қате жібермеу, сапалы нәтиже беруге; рефлексияға қатысу, яғни өзін және өз достарын бағалауға; бағалау үрдісіне қатысу арқылы білімін тереңдетуге, нақты білімдерін қолдану, өз ойларын еркін жеткізе білу, сын тұрғысынан ойлай білуге мүмкіндіктер береді. Жаңартылған білім беру оқу процесінде оқушыларға сындарлы ойлауды, пәнаралық білімді өмірде және шығармашылықта қолдана білу қабілетін тұрақты дамытып және жетілдіріп, талпынысын, жалпы мәдениетін қалыптастырып, зерттеу және қарым-қатынас дағдыларын дамытуды ұстаздар қауымынан талап етеді. Осы орайда, қазіргі аса қарқынды өзгерістерге толы әлеуметтік-экономикалық жағдайда білім беру жүйесінде педагогке қойылатын талап та ерекше екендігі түсінеміз [5,285.]

Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек. Сабақтарын түрлендіріп өткізіп, оқушыларға дайын білім беріп қоймай, оларды үнемі ізденіске жетелеп, шыңдай түсуі керек. Азат ой, кемел білім ғана елімізді тың мақсаттарға апаратын құдіретті күш.

Білім беру оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін меңгеріп, оны оқыту үдерісіне енгізіп, білім сапасын арттыру – біздің міндетіміз. Сонымен қатар, қазіргі заманауи технологияларды жаңартылған білім беру бағдарламасы аясында қатар алып жүру, оқушыға терең білім алуына оң әсері болары сөзсіз. Бұл бағдарлама келешек ұрпақтың ой-санасы дамыған, мықты тұлғаға айналуына қосар үлесі бар болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттердің тізімі:

1.«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 2 қарашадағы № 423 Жарлығы (Қазақстан Республикасының ПҰАЖ-ы, 2012 ж., № 77-78, 1130-құжат).

2. Сауат ашу. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-сынып) арналған оқу бағдарламасы. – Астана, 2016. – 36 б.
3. Жаратылыстану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. – 50 б.
4. Математика. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. – Астана, 2016. – 80 б.
5. Дүниетану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. – 43 б.

Султан Ж.И.¹, Жансугирова Ж.А.²

¹Баишев Университет

²КГУ СОШ №5 города Актобе

ПРОФЕССИОНАЛИЗМ УЧИТЕЛЯ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В современном мире конкурентоспособность страны определяется разумностью ее граждан, поэтому система образования должна развиваться в соответствии с требованиями будущего. Наше будущее, будущее школы в поиске педагогов, детей сүйіспеншілігінде, в том, что в зависимости от уровня профессионального. В век новых инновационных технологий с целью развития образования и науки является главным символом надежды аттауымыз направлением большой.

Ключевые слова: конкуренция, обновление, профессиональное, критериальное оценивание, личность, учитель.

Sultan, J. I. ¹, Zhansugirova Zh. A. ²

¹ Baishev University

²KSU school №5 of Aktobe

PROFESSIONALISM OF THE TEACHER WITHIN UPDATED EDUCATIONAL CONTENT

Abstract

In today's world, the competitiveness of the country is determined by the reasonableness of its citizens, so the education system should be developed in accordance with the requirements of the future. Our future, the future of the school in search of teachers, children silpancho, that depending on the level of professional. In the age of new innovative technologies with the purpose of development of education and science is the main symbol of the hopes of attumen direction is large.

Keywords: *competition, renewal, professional, criteria assessment, personality, teacher.*

МРНТИ 12.09.11

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚҰЗЫРЕТТІ МҰҒАЛІМНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сугуралиева А.М.¹

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

Аннотация

Аталған мақалада қазіргі білім беру саласындағы проблема-элеуметтік педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан, білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді, жаңа әдістерін іздестіру, оларды жүзеге асыра алатын мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру екендігі қарастырылады. Қоғам талабына сай шебер мұғалім болу заман талабы болып тұрғаны анық. Ендеше мектеп қабырғасында оқушы тек білім ғана емес, мінез-құлқы мен жеке тұлға болып қалыптасуында маңызды орын деуге болады. Оқыту үдерісінде қалыптасқан көзқарастар мұғалімнің сыныптағы барлық іс-әрекеттеріне әсер етеді. Әдістемелік құралдар немесе оқулықтардан гөрі мұғалімнің сыныптағы іс-әрекеттеріне пәннің қалай оқытылауы керектігі жөнінде әбден қалыптасып қалған пікірлер анағұрлым күштірек ықпал етеді. Сабақта мұғалім емес, оқушының басты рольде болуы, оған мұғалім нақты білімді емес, білім алуға бағыт беруші, нұсқаушы ретінде болатындығы үлкен маңызы зор.

Кілт сөздер: *жаңартылған, бәсеке, құзыреттілік, жаңашыл, ізденіс, кәсіби.*

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі жаңа бәсекеге көтерілуі үшін әлемдік білім беру кеңістігінде ықпалдастық қарым-қатынаста болғаны абзал. Елбасы «XXI ғасыр жоғары технологиялар дәуірі болады» деген сөзіне лайық мамандар дайындау мәселесінде ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Қазіргі білім беру саласындағы проблема-элеуметтік педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан, білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді, жаңа әдістерін іздестіру, оларды жүзеге асыра алатын мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру. Қоғам талабына сай шебер мұғалім болу заман талабы болып тұрғаны анық. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында жалпы орта білім берудің ұлттық деңгейдегі басты мақсаты – еліміздің элеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын, құзыретті тұлғаның қалыптасуына ықпал ету деп анықтап көрсетілген. Әлемдік тәжірибе мен ұлттық практикаға сүйеніп жасалған бұл

ресми құжатта әрбір оқушының жас ерекшеліктерін ескере отырып, білімнің мазмұнын меңгеруге бағытталған **үш түрлі құзыреттіліктер** жиынтығын игеруі мақсат етілген, олар: өзіндік менеджментке жататын өмірде кездесетін мәселенің шешімін табу құзыреттілігі; ақпараттық құзыреттілік; білімді игерумен бірге жүретін қарым-қатынастық, коммуникативтік құзыреттілік.

Негізгі бөлім

«Жаңа тұрпатты мұғалім- жан-жақты рухани дамыған, әлеуметтік тұрғыдан кемеліне келген шығармашыл тұлға, педагогикалық әдіс-тәсілдерді кәсіби тұғырдан жетік меңгерген, үнемі өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын құзіретті маман. Еліміздің көркеюі, білімді азаматтардың биік шыңына қол жетуіне бағыт беретін ұстаз еңбегі үлкен роль атқарады деп ойлаймын.

Атақты, ұлы тұлға Хариес өзінің «тәрбие болжамдары» кітабында баланың тәрбиесіне жеке тұлға ретінде қалыптасуына отбасына қарағанда құрбы-құрдастар арасындағы тәрбиенің ықпалы күшті деген. Ендеше мектеп қабырғасында оқушы тек білім ғана емес, мінез-құлқы мен жеке тұлға болып қалыптасуында маңызды орын деуге болады. Ал осы қалыпты ортаны құратын – ұстаз.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында білімді, білік, дағдыларды механикалық түрде беру емес, ақпараттық – зияткерлік ресурстарды өз бетінше тауып, талдап және пайдалана білетін, идеялардың қуат көзі болатын, жедел өзгеріп отыратын әлем жағдайында дамитын және өзін-өзі ашып көрсете алатын жеке тұлғаны қалыптастыру басымдық болып табылатыны айтылған.

Болашақ мұғалімнің бойына ондай қасиеттерді сіңіруге кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру мүмкіндік береді деп санаймыз.

Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісінде олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі соңғы жылдарда ғана қарастырыла бастады.

XX ғасырдың 50-60 жылдарында жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде түбірлі өзгерістер болды. Бұл кезеңді тек ғылыми-техникалық прогреске сай ғана емес, сонымен қатар ең бастысы әлеуметтік сұранысқа сай дайындалатын маманның үлгісін қалыптастырудың зерттеушілік және практикалық жұмыстарының бастамасы деуге болады.

Қазіргі «ақпараттандыру заманында балаларға қалай білім беру керек?», «сабақта алған білімдері бәсекеге қабілетті тұлға болуға қалай көмектеседі?» сияқты проблемалар туындауда. Заманауи технологияларға жаппай компьютерлендіруге қарамастан, барлығының басында адам тұрады. Ендеше, бүгінгі заманның мұғалімі қандай?

Мұғалім деген кім? Ол қандай болуы керек?

Оқытудың табысты болуы құзырлы мұғалімге тән белгілер (бас, қол, жүрек) болғанда ғана іске асады. Мұғалімнің жұмысын сапаға жеткізер үш көмекшіні Шульман өз кестесінде белгіліп нақтылап атап жазған [1, 110].

Біріншіден «кәсіби түсінік» болуы міндетті, себебі жеке тұлғаны дамытуда оқушының жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып, сапалы білім бере алуы қажет. Оқушыны өзің ойлаған деңгейге жеткізудегі зерттеудің тиімді

жолын біліп, көре алу.

Екіншіден «оқытудың тәжірибелік дағдылары» іске асыру жолындағы өзгерістер мен түрлі идеяларды қолдану (әдіс-тәсілдер, ынталандыру, жоспарлау мен бағалау, қолайлы орта қалыптастыру).

Үшіншіден «кәсіби – өнегелілік тұтастық» (этиканы сақтайтын, шыншыл, төзімді, батыл, мейірім, құрметке ие болу керек) балаға білім беру құнды қызмет екенін түсініп, Нақты ұстанымдары қалыптасқан жандар болуы шарт деп көрсетілген.

Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек [2, 55-56].

Кәсіби құзырлылық:

- мұғалімнің біліктілігін арттыру;
- қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну;
- жоғарғы деңгейге ұмтылу мен ізденіс;
- жаңашылдығы мен жаңалықты қабылдай білуі мен қолдана білуі;
- адами құндылықтарға сай бола отырып, бала блойына сіңіре білу.

Құзыреттілік – оқу нәтижесінде меңгерген білім, дағдыны тәжірибеде қолдана алу, проблеманы шеше білу, оқушылар дайындығы сапасының құрылымдық сипатын анықтайтын жаңа сапа.

Нәтижеге бағытталған сапалы білім беруде бастауыш сынып мұғалімнің құзыреттілігі:

Арнайы құзыреттілік – өзінің кәсіби қызметпен жоғары деңгейде айналысатын және өзінің кәсіби дамуын одан әрі жобалай білетін қабілет.

Әлеуметтік құзыреттілік – бірлескен кәсіптік қызметпен айналысу қабілеті, ұжыммен, топпен қызмет ету, кәсіби қарым-қатынас тәсілдерін қолдана білу. Яғни, мұғалім оқушылармен қарым-қатынаста тактикасын баланың жасы, рухани өсуіне байланысты өзгертіп отыруы керек. Оқушыларды топтық, ұжымдық жұмыстар жасай алуға, соның ішінде жеке тұлғаның дамуына мән беруі керек.

Пәндік құзыреттілік – білім беру қызметінде белгілі бір пәндер шеңберіне қатынасты білім, біліктілігі және дағдысы мен іс-әрекетінің сапалар жиынтығы. Педагогикалық және әлеуметтік психологияның негіздерін қолдана білу іскерлігі.

Ақпараттық құзыреттілік – айрықша назар аударуды қажет етеді. Себебі, ақпараттық қарым-қатынас технологиясын игеру әр маманнан талап етіледі. Ақпараттық ресурс – ақпарат көзін алу мультимедиялық, электрондық, жалпы ақпараттық технологияларды меңгеруі тиіс.

Сонымен қатар педагог өзін жоғары деңгейде қалыптастырудың осындай құзыреттіліктерін игеру арқылы оқыту процесін ұйымдастырудағы негізгі мақсаттары:

- тілін дамыту арқылы шығармашылыққа баулу;
- нақты міндеттерін айқындап, ұжымдық қарым-қатынас мәдениетін дамыту;

- қолдау көрсетіп, жағымды психологиялық орта құрады, оқушының зерттеу белсенділігін арттырады.

Білім сапасы – мұғалімдер қызметінің сапасы. Ұстаз беделі, ең алдымен, оның жеке басының қасиеттеріне, ұстаздық келбетіне байланысты екені анық. Егер «нені оқыту керек?» деген сауалға мемлекеттік білім беру стандарттары жауап беретін болса, «қалай оқыту керек?» дегенге жауапты тек мұғалімнің кәсіптік даярлығынан, жаңа технологияларды пайдалана білуінен, өзінің нақты мақсатын айқын көре алуынан және сол арқылы баланы әлемдік ақпараттық қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қалыптастыра білу шеберлігінен іздеу қажет [3, 78].

Қазіргі кезде психология, педагогика ғылымдарында болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы мен дамуы үдерісіндегі мазмұны мен құрылымын зерттеудің профессиографиялық, деңгейлік және міндеттік сияқты бірнеше тәсілдері бар екені байқалады. Сонымен қатар И.Ф.Исаев, Н.Д.Хмель және т.б. зерттеушілердің еңбектерінде жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлау мазмұнын анықтаудың ұстанымдары түрліше айқындалған. Профессиограмма – маңызды құжат. Оның талаптарында кәсіби дайындық пен қайта дайындаудың барлық кезеңдері ойластырылады.

Балалардың бойындағы барлық жақсыны көру, анықтау, еш назарсыз қалдырмау және өз-өздерін кемелдендіруге шабыттандыру. Ол үшін ең бірінші мұғалімнің ұстанымы мықты болу керек. Бұл нені білдіреді?

Ұстаным – мұғалімнің көзқарасын өзгертіп, жаңа шешім қабылдай отырып, іс-әрекетке көшсе нәтижелі еңбек жасамақ.

Оқыту үдерісінде қалыптасқан көзқарастар мұғалімнің сыныптағы барлық іс-әрекеттеріне әсер етеді. Әдістемелік құралдар немесе оқулықтардан гөрі мұғалімнің сыныптағы іс-әрекеттеріне пәннің қалай оқытылауы керектігі жөнінде әбден қалыптасып қалған пікірлер анағұрлым күштірек ықпал етеді. Сабақта мұғалім емес, оқушының басты рольде болуы, оған мұғалім нақты білімді емес, білім алуға бағыт беруші, нұсқаушы ретінде болатындығы үлкен мәнге ие [4, 211].

Білім беру сапасын арттыру жолында педагогикалық мониторинг жүргізу маңызды орын алады. Педагогикалық мониторинг – мұғалімнің кәсіптік деңгейін анықтап, қажеттіліктерін анықтауға мүмкіндік береді [5, 59].

Бүгінгі тұрған жерін анықтай келе ертеңіне нақты жоспар құрылғанда ғана жасалған жұмыс нәтижелі болады.

Әдістемелік жұмыстың мазмұны жаңартылады. Мұғалімнің сұранысы анықталып, бағдарлы жұмысқа жол ашылады. Сондықтан білім сапасын арттырудың тиімді жолдарын табу, оны тәжірибеге енгізу уақыт күттірмейтін мәселе. Сондықтан білім беру жүйесіне үлкен мән беріліп, жастарымыздың заман талабына сай білім алуына барлық жағдай жасалуда [6, 74].

Сондай өзгерістердің бірі «Деңгейлік курстардағы білім беру әдістемесі» болып табылады. Үшінші деңгей бағдарламасы: оқыту мен зерттеуге ынта жігерін салып, белсенді жұмыс істейтін және оқушыларға қамқорлық көрсете отырып, ықпал ететін және бағдар беретін; әрбір оқушының пән туралы

түсінігін қалай құрылымдау қажеттігін ойластыра білетінін сезінетін, осы көзқарастар тұрғысынан білімі мен тәжірибесін қалыптастыратын, сондай-ақ оқушының білім беру бағдарламасы деңгейлері бойынша ілгері жылжуы мақсатында мазмұнға сәйкес кері байланыс орната алатын кәсіби білімі мен түсінігі бар; оқытудың мақсаты мен сабақтың нәтижелі де табысты өту өлшемдерін, өзі мен оқушыларының бұл өлшемдерге қандай дәрежеде сәйкес келетіндігін білетін мұғалімдерді даярлауға бағытталған [7, 56].

Бұл курс менің іс-тәжірибеме қандай өзгерістер әкелді. 1 ай ішінде танысып, талдап өз пікірімді өзгерте келе мен өз сабақтарымда жұмыс формамды өзгерттім. Аз ғана уақыт ішінде қол жеткен іс-тәжірибемнің көріністерін сіздердің назарларыңға ұсынбақшымын.

Алғашқы бепе-бетте бағдарламадағы 7 модулімен танысып, әріптестеріммен пікір алмасу барысында көкейімде жүрген сауалдардың жауабын таптым. Психологтар мен педагогтардың зерттеулері мен идеялары мені ойландырып, ұстаным мен көзқарасымды өзгертті. Осы күнге дейін ескерілмей, үстірт қаралған мәселелер енді ерекше талданып, жан-жақты зерделеніп барып жасалуы қажет екенін түсіндім. Ең бірінші жоспар құрылды.

1.Жоспарлау. осы күнге дейін сабақтың жоспарын, мақсатын өлшеусіз кең ауқымда алған болсам, енді бір тапсырманың өзін қандай мақсатқа? Неліктен? Қалай іске асатынын сол өлшенген уақыт ішінде орындай ала ма? Деген сауалдарға жауап бере отырып құру керектігін білдім. Әр оқушының іс-әрекетін жоспарлауда елестете құру.

2.Жұмыс формам жұптық және топтық түрде өткізілетін болды. Бұл жұмыс оқушылардың өздерін сенімділікке тәрбиелейді, өзін-өзі ортада ұстай білуге, сөйлеу қабілеті дағдыларын қалыптастырады. Бірін-бірі тыңдауға, сыни ойлауға, өзінің пікірін айтуға құқығының бар екендігін сезнеді, пікірлерді сан алуан болатындығын жақсырақ түсінуге үйренеді. Өздерінің идеяларымен шағын топтарда өзінің құрдастарымен бөлісе алады. Көбірек білетін жандармен әлеуметтік қарым-қатынас нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдылары дамидындағын байқадым. Менің курс негізінде алған топтық жұмыстарды құру мен жоспарлаудағы атқарған жұмыстарым өз нәтижелерін берді. Топпен жасаған жұмыстарда бір-бірімен кейбір мәселелерді шешкенде дауласып, өз пікірлерін дәлелдеуге тырысқандарын көріп қуанып та қалған кезім болды. Ал кейде келіспеушілік болған кезде шешімді өз беттерімен табуға жетелеу жұмыстарын жүргіздім.

Өздерінің идеяларымен шағын топтарда өзінің құрдастарымен бөлісе алады көбірек білетін жандармен әлеуметтік қарым-қатынас нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдылары дамидындағын байқадым. Менің курс кезінде топтық жұмыстарды құру мен жоспарлаудағы атқарған жұмыстарым өз нәтижелерін берді. Топпен жасаған жұмыстарда бір-бірімен кейбір мәселелерді шешкенде дауласып, өз пікірлерін дәлелдеуге тырысқандарын көріп қуанып та қалған кезім болды. Ал кейде келіспеушілік болған кезде шешімді өз беттерімен табуға жетелеу жұмыстарын жүргіздім. Яғни әр топ мүшесінің

пікірін нақты мысалдармен дәлелдеуге мүрсат беріп отырдым. Үшінші бір топтарда ұйымшылдықпен жұмыс жасап барлығының ойы бір жерден шығып, тапсырманы тез орындап отырды.

3.Тапсырмалар оқу үдерісіне барлық оқушылардың қызығушылығын тұрақты ету үшін оларға тапсырма орындату кезеңінде алдын-ала құрылып дайындалған тапсырмаларды жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып дайындадым. Сыныпта оқушылардың қабылдау, білім деңгейлері бірдей емес, осы орайда мен орыс педагог зерттеушісі Чиксентмихайдың «Өзіндік мақсат атты» сызбасының өзіндік мәнінің жоғары екендігі дәлел бола алады.

Дағдысы жоғары нәтижесінде қызығушылығының төмендеп сабаққа құлшынысын жоғалтып алмау мақсатында мұны басты назарда ұстау қажет. 4. Бағалау осы кнге дейін бұл процесті тек мұғалім атқарып келді. Оқушыға қойылған бағаның неліктен төмен немесе жоғары қойылу себебін түсіндірмейтінбіз. Бағалау кезеңіне оқушыларды да тарту екі жақты тиімді деп айтуға болады. Оқушылар бағалау барысында өз сыныптастарының жұмыстарына ұқыптылықпен, қырағылықпен қарап өз бағасын бере отырып, өз басындағы кемшіліктер байқап, үйренелі, өзін-өзі реттеу процесі жүзеге асады.

Мысалы, мен оқушыларға топтық, жұптық кезінде жасалған постер, кластерлерді өз араларында қорғатып, бағалау жүргізіп, қабырғаға ілгіздім. Бұл оқушының өзіне деген көзқарасын сенімін арттыратынына байқадым. Себебі, осы жазба жұмыстарына қарап оқушылар қарсы топтың жасаған газетінен көп мағына алдым, түсінікті болды, мына топтың жұмысын былай орындаса жақсы болар еді деп бір-біріне құнды пікірлер айтылып түзетулер жүргізіліп отырды.

5.Әр сабақтың соңында оқушы пікірін білу үшін кері байланыс алу қажет. Бұл мұғалімге де оқушыға да пайдалы. Неліктен, себебі оқушының қажеттілігін анықтай келе келесі сабаққа біз жаңа мақсаттар мен міндеттерді анықтап бұл сабақта біз көре алмаған кедергілерді жоюға, сапалы да табсты оқытуға жетудің ең тиімді жолы деп білдім. Ал оқушы сабақтағы кемшіліктер мен сәтті деп тапқан сәттерін санамалап айта отырып, ойын жинақтау,а және өзінің осал тұстарын байқап өз алдына келесі сабаққа міндеттер қояды.

Балықшы балық аулауға баруда шелегін, уығын, ілмегін дайындап барса, мен де өз мақсатымды жүзеге аысру үшін әр түрлі ресурстармен байытылды. Әрине, барлық кездесетін кедергі мен одан шығатын жолды алдын-ала шешімін табу мүмкін емес. Себебі, тағамның да дәмін татпай, көзбен көрмей тұрып қорытынды жасау мүмкін бе?

Әрине, атқарылған істер аз емес. Дегенмен, әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқанда, олар – білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми – ізденіс қабілеттерін қалыптастыру. Өйткені, ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше, біз мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі – оқыту сапасын арттыру кепілі екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Қорытынды

Қорыты айтқанда, деңгейлік курстардың сабақтарына қатысқаннан кейін

менің көзқарасым түбегейлі өзгерді демесем де бір үміт сәулесі жанғандай болды. Оған дәлел кіп-кішкентай ғана қазақ балаларының қарасы мен күтетін үміті мен сенімі. Алдағы уақытта мен көптеген жаңа идеяларға толы жаңашыл мұғалім ретіндегі өзімнің жетілуім мен дамуым бойынша стратегияны құрастыруға тырысамын. Әрбір оқушының жасының, жеке басының ерекшелік қасиеттерін ескеру. Сабақтың дәстүрлі әдістерінен толығымен бас тартпасақ та, уақыт талабына сай болуым керек деп ойлаймын. Мен баяндамамды А.Эйнштейннің «Мен ешқашан да шәкірттерімді үйретпеймін, мен тек олардың үйренуіне тиімді жағдайлар жасауға тырысамын» деген сөзімен аяқтаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.К.Маркова. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі, 2009. -250б.
2. И.Д.Богаева. Педагогикалық қызметтегі кәсіби шеберлік, 2009.-125б.
3. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. //Алматы-2007.-250б.
4. Қазақстан мектебі – «Педагогтың кәсіби – тұлғалық құзыреттілігі» тақырыбындағы оқу материалы. // Алматы № 2 2010-455б.
5. Қазақстан мектебі – «Құзыреттіліктің маңызы мен мәні » тақырыбындағы педагогикалық оқу материалы // Алматы № 2 2009.-150б.
6. Устемиров К. Шаметов Н.Р. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика. //Алматы 2005.- 250 с.
7. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2017.-300б.

Сугуралиева А.М.¹

¹ Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА КОМПЕТЕНТНОГО УЧИТЕЛЯ В ОБНОВЛЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема в сфере современного образования в направлении поиска эффективных, новых методов внедрения инноваций в содержание образования, повышение профессиональной квалификации учителей, способных их реализовать. Как известно, быть профессиональным учителем в соответствии с требованиями общества является требованием времени. Следует отметить, что в стенах школы ученик становится не только знающей личностью, но и деятельностной личностью. Сложившиеся в процессе обучения подходы влияют на все действия учителя в классе. Более сильно влияет на деятельность учителя в классе, чем методические пособия или учебники, сформулированные мнения о том, как преподавать предмет. Большую роль на уроке играет не учитель, а ключевая

роль принадлежат учащемуся, ему важно, чтобы учитель был наставником, ориентиром на получение образования.

Ключевые слова: *обновление содержания образования, конкуренция, компетентность, новаторство, поиск, профессиональный.*

*Suguralieva A. M.*¹

¹ *Korkyt Ama Kyzylorda state University*

FORMATION OF CREATIVITY OF THE COMPETENT TEACHER IN THE UPDATED EDUCATION

Abstract

This article discusses the problem in the field of modern education in the direction of finding effective, new methods of innovation in the content of education, professional development of teachers able to implement them. As you know, to be a professional teacher in accordance with the requirements of society is a requirement of the time. It should be noted that within the walls of the school the student becomes not only a knowledgeable person, but also an active person. Established in the process of learning approaches affect all the actions of the teacher in the classroom. More strongly influences the activity of the teacher in the classroom than manuals or textbooks, formulated opinions on how to teach the subject. An important role in the lesson is not played by the teacher, and the key role belongs to the student, it is important that the teacher was a mentor, a guide to education.

Keywords: *updating the content of education, competition, competence, innovation, search, professional.*

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

МРНТИ 06.81.85

Кенбейлова Г.А.¹, Барышева Ж.Б.¹
¹Баишев университет

**РОЛЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ПОВЫШЕНИИ ДОХОДОВ И
ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСХОДОВ**

Аннотация

Роль бухгалтерского учета в повышении доходов и эффективности расходов, является правильное соблюдение и отражение доходов и расходов от совершаемых операций в соответствии с налоговым законодательством. Неправильное налоговое исчисление, приведут к незапланированным потерям в виде штрафов, пени.

Ключевые слова: *доход, расход, предприятие, документ, субъект, активы*

Доходами организации признается увеличение экономических выгод в результате поступления активов (денежных средств, иного имущества) и (или) погашения обязательств, приводящее к увеличению капитала этой организации, за исключением вкладов участников (собственников имущества).

Для целей настоящего Положения не признаются доходами организации поступления от других юридических и физических лиц:

- сумм налога на добавленную стоимость, акцизов, налога с продаж, экспортных пошлин и иных аналогичных обязательных платежей;
- по договорам комиссии, агентским и иным аналогичным договорам в пользу комитента, принципала и т.п.;
- в порядке предварительной оплаты продукции, товаров, работ, услуг; авансов в счет оплаты продукции, задатка;
- в залог, если договором предусмотрена передача заложенного имущества залогодержателю;
- в погашение кредита, займа, предоставленного заемщику.

Доходы организации в зависимости от их характера, условия получения и направлений деятельности организации подразделяются на:

1. Доходы от обычных видов деятельности;
2. Операционные доходы;
3. Внеоперационные доходы.

Для целей настоящего Положения доходы, отличные от доходов от обычных видов деятельности, считаются прочими поступлениями. К прочим поступлениям относятся также чрезвычайные доходы.

Для целей бухгалтерского учета организация самостоятельно признает поступления доходами от обычных видов деятельности или прочими поступлениями исходя из требований настоящего Положения, характера своей деятельности, вида доходов и условий их получения.

Как известно, основной целью создания хозяйствующего субъекта (организации, предприятия) является производство продукции (товаров), выполнение работ или оказание услуг. Процесс производства (выполнения, оказания) представляет собой совокупность хозяйственных операций, связанных с созданием и продажей готового продукта. Во время его создания и реализации производятся различные расходы.

Расходование — это процесс, связанный с возмещением (в основном денежными средствами) потребленных активов, оплатой труда работников, начислениями отдельных видов обязательств и отчислениями (например, амортизационными) в соответствии с действующим законодательством и договорами.

Расходами организации признается уменьшение экономических выгод в результате выбытия активов (денежных средств, иного имущества) и (или) возникновение обязательств, приводящее к уменьшению капитала организации, за исключением уменьшения вкладов по решению участников (собственников имущества). Таким образом, расходы организации представляют собой совокупность использованных ею средств, относящихся к активам, если они способны приносить доходы в будущем, или к пассивам, если этого не произойдет, т.е. доходы организации уменьшатся.

Существование человеческого общества и развитие обусловлены процессом производства материальных благ и их потреблением. Процесс производства складывается из четырех взаимосвязанных моментов - производства, распределения, обмена и потребления. Производство есть, прежде всего, процесс создания материальных благ, необходимых для существования и развития человеческого общества. Под распределением понимают распределение средств производства, рабочей силы и материальных ценностей, предназначенных для потребления. Обмен - это процесс передачи продукции от производителей к потребителям. Потребление - использование созданных продуктов по назначению. Главная роль принадлежит производству, так как это процесс создания нужных для существования и развития человеческого общества, материальных благ.

Производственно-хозяйственная деятельность предприятия требует расходов на материальные, трудовые, финансовые ресурсы, на простое и расширенное воспроизводство основных средств и краткосрочных активов, производство и реализацию продукции, социальное развитие своего коллектива и др. Следовательно, зарабатывая доходы, предприятие несет определенные

расходы.

Расходы – это уменьшение экономической выгоды в отчетном периоде в форме оттока или использования активов или возникновения обязательств, которые ведут к уменьшению собственного капитала (за исключением распределения собственного капитала между владельцами). Выплата дивидендов не является расходом.

Специального стандарта по расходам среди международных стандартов финансовой отчетности нет, как, например, для учета доходов (МСФО 18 «Выручка»). Определение расходов и условия их признания в финансовой отчетности содержит документ «Принципы подготовки и составления финансовой отчетности». Этот документ не является стандартом. Он представляет собой концептуальную основу, фундамент для разработки и оценки МСФО. В соответствии с данными принципами, расходы - это уменьшение экономических выгод в течение отчетного периода, происходящее в форме выбытия или уменьшения стоимости активов или увеличения обязательств, ведущих к уменьшению капитала, не связанному с его распределением между участниками. Определение расходов включает в себя расходы, связанные с управлением собственностью, производством, и реализацией товарно-материальных запасов, выполнением работ и оказанием услуг и убытки. Убытки представляют собой уменьшение экономической выгоды и по своей природе не отличаются от других расходов. Убытки могут возникнуть при продаже долгосрочных активов или в результате стихийных бедствий.

Определенный вид расходов предприятия может быть важен для одного типа решений и не может быть принят во внимание для другого. В действительности расходы предприятия можно классифицировать по многим различным признакам.

Доходы, полученные от основной и не основной деятельности субъекта, составляют его совокупный годовой доход, который признается и учитывается в соответствии с НСФО, так же контролируются Кодексом Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» от 12 июня 2001года. № 209-11. Отсюда следует, что роль бухгалтерского учета в повышении доходов и эффективности расходов, является правильное соблюдение и отражение доходов и расходов от совершаемых операций в соответствии с налоговым законодательством. Неправильное налоговое исчисление, приведут к незапланированным потерям в виде штрафов, пени.

Согласно Налоговому Кодексу РК: Совокупный годовой доход юридического лица - резидента состоит из доходов, подлежащих получению (полученных) им в Республики Казахстан и за ее пределами в течение налогового периода.

Все записи на счетах бухгалтерского учета выполняются только на основании первичных документов. Документальное оформление доходов и

расходов начинается с выписки первичных документов.

Для учета доходов предприятия используются такие первичные документы: приходный кассовый ордер, расходные накладные, банковская выписка. Основанием для оформления приходных кассовых ордеров служит продажа полисов-договоров страхования. Основной доход это продажа продукции.

Основными первичными документами для учета общепроизводственных расходов является отчеты об использовании средств, выданных на командировку или под отчет, расходные кассовые ордера, накладные, расчетно-платежные ведомости, справки и расчеты бухгалтерии; расчетная ведомость, ведомости распределения заработной платы производственного персонала на себестоимость производимой продукции; акт предоставленных услуг, путевой лист.

Информация содержащаяся в первичных документах систематизируется в регистрах синтетического учета. Предприятие использует журнально-ордерную и автоматизированную («Акцент») форму бухгалтерского учета.

Итоги из журналов-ордеров переносят в главную книгу. Главная книга построена по дебетовому признаку, открывается на год, в нее заносятся остатки по счетам на 1 января. Данные Главной книги используются для сверки и составления отчетности.

Доход от реализации готовой продукции и товаров приобретенных и оказания услуг определяется по стоимости их реализации, предусмотренной в договоре (контракте) между его сторонами. Сумма дохода, вытекающая из сделок, измеряется стоимостью, полученной или подлежащей получению с учетом сумм скидок с цены или продаж, а также уценок (до оценок), согласованных в договоре (контракте).

Доходы и расходы, вызванные одними и теми же сделками или событиями в деятельности субъекта, признаются одновременно.

Если поступление денежных средств будет отсрочено или оплата произойдет раньше установленного срока, стоимость компенсации может быть меньше или больше, чем номинальная сумма денежных средств, полученных или подлежащих получению. Разница между стоимостью реализации и номинальной суммой оплаты признается как доход в виде процентов.

Доход от выполнения работ и оказания услуг признается в случае соблюдения требований к определению дохода от реализации товаров и следующих условий:

стадия завершения сделки к отчетной дате определяется с большей степенью достоверности;

расходы, понесенные при проведении сделки, и расходы, необходимые для завершения сделки, оцениваются с большей степенью достоверности.

Субъект производит оценку дохода с большей степенью достоверности после того, как достигнуто соглашение с другими лицами, участвующими в сделке, в отношении: прав каждой стороны, имеющих искомую силу и касающихся оказания и принятия сторонами услуг: предполагаемой

компенсации; способов и условий оплаты.

Для успешного ведения бухгалтерского учета, проведения исследований по планированию и прогнозированию финансового результата, учета доходов и расходов все больше становится необходимым применение персональных компьютеров, с использованием новейших бухгалтерских программ и информационных технологий.

Для признания в бухгалтерском учете выручки от предоставления за плату во временное пользование (временное владение и пользование) своих активов, прав, возникающих из патентов на изобретения, промышленные образцы и других видов интеллектуальной собственности и от участия в уставных капиталах других организаций, должны быть одновременно соблюдены условия. Организация может признавать в бухгалтерском учете выручку от выполнения работ, оказания услуг, продажи продукции с длительным циклом изготовления по мере готовности работы, услуги, продукции или по завершении выполнения работы, оказания услуги, изготовления продукции в целом. Выручка от выполнения конкретной работы, оказания конкретной услуги, продажи конкретного изделия признается в бухгалтерском учете по мере готовности, если возможно определить готовность работы, услуги, изделия. В отношении разных по характеру и условиям выполнения работ, оказания услуг, изготовления изделий организация может применять в одном отчетном периоде одновременно разные способы признания выручки.

Список использованной литературы:

1. Абдиманапов А.А, Юсупжанов А.К «Бухгалтерский учет и аудит» №1, 2012 год.
2. Бухгалтерский учет: Учебник для вузов/ под ред.проф. Ю.А Бабаева.- М.: ЮНИТИ – ДАНД, 2013\ - 476 с.
3. Байдусенов А.Д «Налоговая система Казахстана»/ А.Д Байдусенов// Финансы Казахстана.
4. Бух. Учет – информационная заочная школа бухгалтера 2013 - №1 с. 3- 14.
5. Кеулемжаев К.К., Сергеева О.А. «Учет расчетов с поставщиками». Бух. Учет и аудит №3 ст. 37. 2009 год.
6. Назарова В.Л. «Бух.учет хозяйствующих субъектов»: Учебник под ред. Н.К Мамырова – Алматы: Экономика, 2013.- 298 с.
7. «Самоучитель по бухгалтерскому учету» Н.П. Кондраков , Москва 2016г.

Кенбейлова Г. А.¹, Барышева Ж. Б.¹

¹*Башиев университеті*

КІРІСТЕР МЕН ШЫҒЫСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТИҢ РӨЛІ

Аннотация

Кірістер мен шығыстардың тиімділігін арттырудағы бухгалтерлік есептің рөлі салық заңнамасына сәйкес жасалатын операциялардан түскен кірістер мен шығыстарды дұрыс сақтау және көрсету болып табылады. Салықтық есептеу дұрыс есептелмесе айыппұл, өсім түріндегі жоспарланбаған шығындарға әкеледі.

Кілт сөздер: табыс, шығын, кәсіпорын, құжат, субъект, активтер

Kenbeilova G. A.¹, Barysheva Zh. B.¹

¹*Baishev University*

THE ROLE OF ACCOUNTING IN INCREASING REVENUE AND COST EFFECTIVENESS

Abstract

The role of accounting in increasing income and cost efficiency is to properly comply with and reflect income and expenses from transactions in accordance with tax legislation. Incorrect tax calculation will lead to unplanned losses in the form of fines, penalties.

Keywords: income, expense, enterprise, document, subject, assets

МРНТИ 05.73. 16

Кенбейлова Г.А.¹, Канакбаева А.У.¹

¹*Бәйішев университеті*

ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН КАЛЬКУЛЯЦИЯЛАУ МЕН ӨНІМ ӨНДІРУДЕГІ ШЫҒЫНДАРДЫ АНЫҚТАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аннотация

Бұл мақалада кәсіпорының қызметінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып өнімнің өзіндік құны мен өндірістегі өнім өткізілуінің ақшалай нысандағы шығындар жиынтығын және барлық өндіріс тиімділігін анықтау қарастырылады.

Кілт сөздер: өндіріс шығындары, калькуляциялау.

Өндіріс шығындарының басқару есебі кәсіпорынның негізгі мақсатын орындауға бейімделген басқарудың белгілі бір үлгісіне сәйкес өткен, осы және болашақ шығынды қолдануды талдаудан тұрады. Шығындар есебін дұрыс ұйымдастыру үшін оларды ғылыми негізделген жіктеудің мәні зор. Шығындар жіктемесі басқару мәселелерін шешуші құрал ретінде шешімді қабылдайтын және оның зардаптарын анықтайтын процеске қатысады.

Шығындардың пайда болатын жері – кәсіпорынның құрылымдық бөлімшесі, жұмыс орындары, участкелері, бригадалар, цехтар кәсіпорын бөлімдері мен т.б.

Өндірістік шығындардың мәнін ашып көрсете отырып, өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау әдістерінің тиімдісін таңдау. Өзіндік құн - өнім өндіруге жұмсалған барлық шығын болып табылады. Өндірілген өнімнің өзіндік құнына барлық жұмсалған шығындар: шикізат, материал, электр энергиясы, амортизациялық жарна, еңбекақы т.б. кіреді. Өзіндік құн сол кәсіпорын шығынының жиынтық көрсеткіші, ол әр бір өнімге жұмсалған жалпы шығын сомасын өнім көлеміне бөлу арқылы анықталады.

Сонымен, кәсіпорын қызметінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып өнімнің өзіндік құн болып саналады, ол өндірістегі өнім өткізілуінің ақшалай нысандағы шығындар жиынтығын құрайды және барлық өндіріс тиімділігін анықтайды.

Шығындар жиынтығы пайда көлемін анықтайды, олардың көбейуі 2 түрлі факторға байланысты болады: бағаның өсуі және өнімнің өзіндік құнының төмендеуі. Соңғысы тиімдірек болып табылады.

Өнімнің өзіндік құны - кәсіпорын қызметінің барлық жағын бірлікте және өзара байланыста сипаттайтын жалпылама көрсеткіш болып табылады. Ол кәсіпорынның өндірістік – шаруашылық қызметінің сапалы көрсеткіші. Оның деңгейі мен динамикасы бойынша өндірісті басқару, жоспарлау, еңбек пен еңбекақының ұйымдастырылуы, техника мен технология деңгейін анықтауы жүргізіледі. Өзіндік құнның мағынасы - сонымен қатар, оның атқаратын қызметтерімен де анықталады:

1) Өзіндік құнда өндірісте шығындарының 5/4 бөлігі шоғырланады. Сондықтан да өнімнің өзіндік құны арқылы өндіріс құралдарының жұмсалуды қамтамасыз етіледі.

2) Өзіндік құн көтерме бағаны қалыптастыру базасы болып табылады, оның есептемей баға қалыптастыру мүмкін болмайды.

3) Өзіндік құн негізінде табыс, жеке бұйымдардың рентабельділігі, яғни олардың өндіру мақсаттылығы есептелінеді.

Кәсіпорынның өндіретін әрбір өнімнің толық өзіндік құнын біле отырып, сатып алушыға осы өнімнің өткізілу бағасын немесе құнын анықтауға бол

ады.

Өзіндік құнды азайтудың ерекше мәні бар, ол пайданы молайтудың басты көзі деп саналады.

Өзіндік құн сол кәсіпорын шығынының жиынтық көрсеткіші болып табылады, ол әрбір өнімге жұмсалған жалпы шығын сомасын өнім көлемін е бөлу арқылы анықталады. Кәсіпорын өнімді толық өзіндік құнмен сатады, өткізеді. Неғұрлым өзіндік құн төмен болса, соғұрлым өндіріс тиімділігі жоғары болады.

Сонымен қатар, өндіріс шығындарын жетілдіру үшін келесі факторлар қолдану қажет:

- Шикізат, материал, электроэнергия және жанармайды экономдау;
- өндірістің негізгі құралдарын қолдануды жақсарту;
- ресурс үнемдеуші жаңа технологияларды қолдану;
- өнімді өткізу бойынша шығындарды азайту;
- кәсіпорынның тауар саясатын қайта қарастыру;
- жұмысын тоқтату және ақаулардан жоғалтуларды азайту.

Кәсіпорын қызметінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып өнімнің өзіндік құн болып саналады, ол өндірістегі өнім өткізілуінің ақшалай нысандағы шығындар жиынтығын құрайды және барлық өндіріс тиімділігін анықтайды. Нарықтық экономикаға көшу кезеңінде кәсіпорындар алдында нақты міндет қойылады - өндірісті интенсификациялау, өндіріс шығындарын қысқарту, өнімнің өзіндік құнын төмендету мен өндіріс рентабельділігін жоғарылату үшін салынған қаржылармен салыстырғанда өнімнің арту қарқындарының ілгері болуын қамтамасыз ету болып табылады. Өнімнің өзіндік құнын төмендету бұл маңызды халықшаруашылық мәселесі болып табылады, өндірістің экономикалық тиімділігін көтерудің маңызды шарты болып есептеледі. Өнімді алуға жұмсалатын өндірістік шығындар деңгейі келесі факторлар ықпалымен қалыптасады. Өнімнің өзіндік құны сонымен қатар оның сапасымен де байланысты. Себебі өнім сапасын жақсарту қосымша шығындарды талап етеді. Өнімнің өзіндік құнын оның сапасын ескере отырып есептеу өнімнің тұтынушылық тиімділігі бірлігіне келетін шығындар шамасын анықтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру туралы" 2007-жылдың 28-ші ақпан Қазақстан Республикасының Заңы.
2. Нұрсейітов Е.О., «Ұйымдардағы бухгалтерлік есеп» /Оқулық құралы.-Алматы, «Лет Баспасы» ЖШС, 2009 жыл.
3. Проскурина Л.В., Бухгалтерлік проводкалар. Алматы: 2011.
4. Консолидированная финансовая отчетность. Библиотека бухгалтера и предпринимателя №12 (137) 2007г.
5. Ш.М.Торшаева.Теория бухгалтерского учета – Караганда.: 2006 г.

6. Т.Г. Вакуменко, Л.Ф.Фомина. Анализ финансовой отчетности для принятия управленческих решений. – СПб.: «Издательский дом Герда», 2008ж

*Кенбейлова Г.А.¹, Конакбаева А.У.¹
¹Баишев университет*

СПОСОБЫ РАСЧЕТА КАЛЬКУЛЯЦИИ ПРОДУКЦИИ И РАСХОДОВ НА ПРОИЗВОДСТВО

Аннотация

В этой статье одним из основных показателей деятельности компании является определение общей себестоимости продукции и себестоимости продукции, а также эффективности всей продукции.

Ключевые слова: *производственные затраты, калькуляция*

*Kenbeilova G.A.¹, Konakbayeva A.U.¹
¹Baishev University*

METHODS FOR CALCULATING PRODUCT CALCULATION AND PRODUCTION COSTS

Abstract

In this, case, one of the main business entities is defined by the definition of general productivity and productivity of products, as well as the effectiveness of all products.

Keywords: *production waste, calculat*

ТЕХНИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

МРНТИ 27.37.17

Сейлова Р.Д.¹
¹Баишев Университет

**КРАЕВАЯ ЗАДАЧА ДЛЯ ИНТЕГРО-СУММАРНОГО УРАВНЕНИЯ С
ИМПУЛЬСНЫМ ВОЗДЕЙСТВИЕМ**

Аннотация

Данная статья рассматривает систему интегро-дифференциальных уравнений с импульсным воздействием, задачи существования и единственности решения уравнения. А также исследуются с помощью теоремы Фубини краевые задачи для интегро-суммарного уравнения с импульсным воздействием.

Ключевые слова: *интегро-дифференциальное уравнение, интегро-суммарное уравнение, импульсное воздействие.*

Рассмотрим следующую систему интегро-дифференциальных уравнений с импульсным воздействием [1]

$$\frac{dx}{dt} = A(t)x + \int_{\alpha}^t K(t,s)x(s)ds + f(t), \quad t \neq \theta_i, \quad (1)$$

$$\Delta x(\theta_i) = B_i x(\theta_i) + \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + I_i,$$

где $x \in R^n$, $\Delta x(\theta_i) \equiv x(\theta_i+) - x(\theta_i)$, $t \in [\alpha, \beta]$, $A(t), K(t,s), M_i(t), i = \overline{1, p}$, - $(n \times n)$ матрицы, столбцы матриц $A(t), M_i(t) i = \overline{1, p}$ - элементы пространства $L_2^n[\alpha, \beta]$, $\{f, I\} \in \Pi^n[\alpha, \beta], D_{ij}, B_i, i, j = \overline{1, p}$ - постоянные $(n \times n)$ матрицы, матрица $K(t,s)$ интегрируемая с квадратом на множестве $[\alpha, \beta] \times [\alpha, \beta]$.

Рассмотрим задачу существования и единственности решения уравнения (1) и определение условий разрешимости краевой задачи

$$x(\alpha) = a, \quad x(\beta) = b, \quad a, b \in R^n, \quad (2)$$

для этой системы.

Теорема 1. Пусть система (1) удовлетворяет перечисленным выше условиям. Тогда для любого $x_0 \in R^n$ существует единственное кусочно-непрерывное решение $x(t) \in \text{PAC}[\alpha, \beta]$, $x(\alpha) = x_0$, этой системы, определенное на промежутке $[\alpha, \beta]$.

Доказательство. Пользуясь дифференцированием и проверкой условий разрыва можно убедиться, что интегро-суммарное уравнение

$$x(t) = x_0 + \int_{\alpha}^t A(s)x(s)ds + \int_{\alpha}^t \int_{\alpha}^{\sigma} K(\sigma, s)x(s)dsd\sigma + \sum_{\alpha < \theta_i < t} B_i x(\theta_i) + \int_{\alpha}^t f(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} I_i \quad (3)$$

эквивалентно уравнению (1), если $x(\alpha) = x_0$.

Действительно, пусть $t \neq \theta_i$, тогда дифференцируя правую часть выражения

(3) и, учитывая, что значения каждой из сумм постоянны, если $t \neq \theta_i$, то

получим, что

$$\frac{dx}{dt} = [x_0 + \int_{\alpha}^t A(s)x(s)ds + \int_{\alpha}^t \int_{\alpha}^{\sigma} K(\sigma, s)x(s)dsd\sigma + \sum_{\alpha < \theta_i < t} B_i x(\theta_i) + \int_{\alpha}^t f(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} I_i]' = A(t)x(t) + \int_{\alpha}^t K(t, s)x(s)ds + f(t).$$

Кроме того, имеем, что для фиксированного $K = \overline{1, p}$

$$\begin{aligned} x(\theta_k+) - x(\theta_k) &= [x_0 + \int_{\alpha}^{\theta_k+} A(s)x(s)ds + \int_{\alpha}^{\theta_k+} \int_{\alpha}^{\sigma} K(\sigma, s)x(s)dsd\sigma + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k+} B_i x(\theta_i) + \int_{\alpha}^{\theta_k+} f(s)ds + \\ &+ \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k+} \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k+} \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k+} I_i] - [x_0 + \int_{\alpha}^{\theta_k} A(s)x(s)ds + \\ &+ \int_{\alpha}^{\theta_k} \int_{\alpha}^{\sigma} K(\sigma, s)x(s)dsd\sigma + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k} B_i x(\theta_i) + \int_{\alpha}^{\theta_k} f(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k} \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + \\ &+ \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k} \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < \theta_k} I_i] = B_k x(\theta_k) + \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_k} D_{ij} x(\theta_j) + \int_{\alpha}^{\theta_k} M_k(s)x(s)ds + I_k . \end{aligned}$$

Наконец, подставляя в (3) $t = \alpha$ можно проверить, что $x(\alpha) = x_0$.

Применив теорему Фубини [2], уравнение можно переписать в виде (3)

$$x(t) = \int_{\alpha}^t \Psi(t,s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \Phi_i x(\theta_i) + \sum_{\alpha < \theta_i < t} I_i + F(t), \quad (4)$$

Где $\Psi(t,s) = A(s) + \int_s^t K(\sigma,s)d\sigma + \sum_{s < \theta_j < t} M_j(s)$, $\Phi_i = B_i + \sum_{\theta_i \leq \theta_j < t} D_{ji}$, $F(t) = x_0 + \int_{\alpha}^t f(s)ds$.

Уравнение (4) является уравнением вида (1), поэтому оно допускает единственное решение согласно теореме. Теорема доказана.

Рассмотрим теперь систему интегро-дифференциальных уравнений, имеющую вид

$$\frac{\partial h(t,s)}{\partial s} = -h(t,s)A(s) - \int_s^t h(t,\sigma)K(\sigma,s)d\sigma - \sum_{s \leq \theta_j < t} h(t,\theta_j)M_i(s), s \neq \theta_i, \\ \Delta h(t,\theta_i) = -h(t,\theta_i)B_i(E + B_i)^{-1} - \sum_{\theta_i \leq \theta_j < t} h(t,\theta_j)D_{ji}(E + B_i)^{-1}, \quad (5)$$

в которой $h \in R^n$ является вектор-строкой, $t \in [\alpha, \beta]$, матрицы A, K, D_{ij}, B_i и M_i определены так же как и в (1), $\Delta h(t,\theta_i) \equiv h(t,\theta_i+) - h(t,\theta_i)$. Предположим, что для всех $j = \overline{1, p}$ справедливо $\det(E + D_{jj}(E + B_j)^{-1}) \neq 0$.

Можно показать, что для каждого $h_0 \in R^n$ система (5) допускает единственное решение $h(t,s)$, такое что $h(t,t) = h_0$.

Пусть $H(t,s) = colon(H_1, H_2, H_3, \dots, H_n)$, $H(t,t) = E$ - матрица, строки которой $H_i, i = \overline{1, n}$, являются решениями системы (5).

Замечание. В случае системы (5) в соответствующем интегро-суммарном уравнении появятся слагаемые с $x(\theta_i+)$. Поэтому интегральное уравнение было рассмотрено тоже со слагаемыми включающими $x(\theta_i+)$ [3].

Теорема 2. Пусть $x(t) = x(t, \alpha, x_0)$ решение задачи Коши для уравнения (1). Тогда справедливо представление

$$x(t) = H(t, \alpha)x_0 + \int_{\alpha}^t H(t,s)f(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i+)I_i. \quad (6)$$

Доказательство. Пусть $x(t) = x(t, \alpha, x_0)$ - решение уравнения (1) и $\varphi(s) = H(t,s)x(s)$. Известно, что [4]

$$\varphi(t) - \varphi(\alpha) = \int_{\alpha}^t \varphi'(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \Delta \varphi(\theta_i). \quad (7)$$

Зафиксируем i . Тогда

$$\Delta \varphi(\theta_i) = H(t, \theta_i+)x(\theta_i+) - H(t, \theta_i)x(\theta_i) = H(t, \theta_i)\Delta x(\theta_i) + \Delta H(t, \theta_i)x(\theta_i+).$$

Суммируя обе части последнего равенства по i , для которых $\alpha < \theta_i < t$, имеем, что

$$\sum_{\alpha < \theta_i < t} \Delta \varphi(\theta_i) = \sum_{\alpha < \theta_i < t} [\Delta H(t, \theta_i)(E + B_i) + H(t, \theta_i)B_i]x(\theta_i) +$$

$$\begin{aligned}
 & + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i) \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} H(t, \theta_i+)D_{ij}x(\theta_j) + \\
 & + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i+)I_i = \sum_{\alpha < \theta_i < t} [\Delta H(t, \theta_i)(E + B_i) + H(t, \theta_i)B_i + \\
 & + \sum_{\theta_i \leq \theta_j < t} H(t, \theta_j+)D_{ji}]x(\theta_i) + \sum_{\alpha \leq \theta_i < t} \int_{\alpha}^{\theta_i} H(t, \theta_i)M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i+)I_i.
 \end{aligned} \tag{8}$$

Дифференцируя выражение $\varphi(s) = H(t, s)x(s)$, получим

$$\varphi'(s) = \frac{\partial H}{\partial s} x(s) + H(t, s)[A(s)x(s) + f(s) + \int_{\alpha}^t K(s, v)x(v)dv].$$

Применив теорему Фубини, найдем, что

$$\int_{\alpha}^t \varphi'(s)ds = \int_{\alpha}^t \left[\frac{\partial H}{\partial s} + H(t, s)A(s) + \int_{\alpha}^t H(t, v)K(v, s)dv \right] x(s)ds + \int_{\alpha}^t H(t, s)f(s)ds. \tag{9}$$

Теперь, из (7)-(9) и того, что H является решением (5), следует, что

$$\begin{aligned}
 \varphi(t) - \varphi(\alpha) &= \int_{\alpha}^t \left[\frac{\partial H}{\partial s} + H(t, s)A(s) + \int_{\alpha}^t H(t, v)K(v, s)dv \right] x(s)ds + \\
 & + \int_{\alpha}^t H(t, s)f(s)ds + \sum_{\theta_i \leq \theta_j < t} [\Delta H(t, \theta_i)(E + B_i) + H(t, \theta_i)B_i + H(t, \theta_i+)D_{ij}]x(\theta_i) + \\
 & + \int_{\alpha}^t \sum_{s \leq \theta_i < t} H(t, \theta_i)M_i(s)x(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i+)I_i = \int_{\alpha}^t H(t, s)f(s)ds + \sum_{\alpha < \theta_i < t} H(t, \theta_i+)I_i.
 \end{aligned}$$

Теорема доказана.

Теперь рассмотрим систему (1) и краевые условия

$$x(\alpha) = 0, \quad x(\beta) = 0. \tag{10}$$

Простым следствием теоремы 3 является следующая теорема.

Теорема 3. Для того, чтобы краевая задача (1), (10) была разрешима, необходимо и достаточно, чтобы для всех $j = \overline{1, p}$ выполнялось условие

$$\langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{f, I_i\} \rangle = 0. \tag{11}$$

Теорема 4. Для разрешимости краевой задачи (1), (2) необходимо и достаточно выполнения условий

$$\langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{f, I_i\} \rangle = H_j(\beta, \beta-)b - H_j(\beta, \alpha+)a, \quad j = \overline{1, p}. \tag{12}$$

Доказательство. Пусть $\varphi(t)$ – полином Лагранжа [4] такой, что

$$\varphi(\alpha) = a, \varphi(\beta) = b, \quad \varphi(\theta_j) = 0, \quad j = \overline{1, p}.$$

Заменив $x(t) = z(t) + \varphi(t)$ в (1), (2), найдем, что

$$\frac{dz}{dt} = A(t)z + \int_{\alpha}^t K(t,s)z(s)ds + f(t) - \varphi'(t) + A(t)\varphi(t) + \int_{\alpha}^t K(t,s)\varphi(s)ds, \quad t \neq \theta_i$$

$$\Delta z(\theta_i) = B_i z(\theta_i) + \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} z(\theta_j) + \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)z(s)ds + \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)\varphi(s)ds + I_i, \quad (13)$$

и $z(\alpha) = 0, \quad z(\beta) = 0. \quad (14)$

Согласно теореме 3, задача (13), (14) разрешима тогда и только тогда, когда

$$\langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{F, J_i\} \rangle = 0, \quad j = \overline{1, p}, \quad (15)$$

где

$$F(t) = f(t) - \varphi'(t) + A(t)\varphi(t) + \int_{\alpha}^t K(t,s)\varphi(s)ds,$$

$$J_i = \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)\varphi(s)ds + I_i.$$

Преобразуя, теперь, выражение в правой части (15), используем теорему Фубини, интегрирование по частям, имеем, что для фиксированного $j = \overline{1, p}$,

$$\begin{aligned} & \langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{F, J_i\} \rangle = \\ & \int_{\alpha}^{\beta} (H_j(\beta, s), f(s) - \varphi'(s) + A(s)\varphi(s) + \int_{\alpha}^s K(s, \sigma)\varphi(\sigma)d\sigma)ds + \\ & + \sum_{i=1}^p (H_j(\beta, \theta_i+), \int_{\alpha}^{\theta_i} M_i(s)\varphi(s)ds + I_i) = \\ & \int_{\alpha}^{\beta} (H_j(\beta, s), f(s))ds + \sum_{i=1}^p H_j(\beta, \theta_i+)I_i - H_j(\beta, \beta-)b + H_j(\beta, \alpha+)a = \\ & \langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{f, I_i\} \rangle - H_j(\beta, \beta-)b + H_j(\beta, \alpha+)a. \end{aligned} \quad (16)$$

Из (15) и (16) следует, что теорема верна.

Рассмотрим теперь систему [5]

$$\frac{dx}{dt} = A(t)x + \int_{\alpha}^t K(t,s)x(s)ds + f(t), \quad t \neq \theta_i, \quad (17)$$

$$\Delta x|_{t=\theta_i} = B_i x(\theta_i) + \sum_{\alpha < \theta_j \leq \theta_i} D_{ij} x(\theta_j) + I_i,$$

и наряду с ней систему

$$\frac{\partial h(t,s)}{\partial s} = -h(t,s)A(s) - \int_s^t h(t,\sigma)K(\sigma,s)d\sigma, \quad s \neq \theta_i, \quad (18)$$

$$\Delta h(t, \theta_i) = -h(t, \theta_i)B_i(E + B_i)^{-1} - \sum_{\theta_i \leq \theta_j < t} h(t, \theta_j+)D_{ji}(E + B_i)^{-1},$$

которая удовлетворяет условиям для системы (5).

Пусть $H(t, s) = \text{colon}(H_1, H_2, \dots, H_n)$, $H(t, t) = E$, матрица, строки которой $H_i, i = \overline{1, n}$ является решением системы (18) [6].

Справедлива следующая теорема – следствие теоремы 4.

Теорема 5. Для того, чтобы краевая задача (17), (2) была разрешима, необходимо и достаточно выполнения условия

$$\langle \{H_j(\beta, s), H_j(\beta, \theta_i+)\}, \{f(s), I_j\} \rangle = H_j(\beta, \beta-)b - H_j(\beta, \alpha+)a, j = \overline{1, p}.$$

Список использованной литературы:

1. Самойленко А.М., Перестюк Н.А. Дифференциальные уравнения с импульсным воздействием. - Киев, 1987. - 288 с.
2. Колмогоров А.Н., Фомин С.В. Элементы теории функций и функционального анализа.- М, 1976. - 542 с.
3. Мышкис А.Д., Самойленко А.М. Системы с толчками в заданные моменты времени // Математический сборник. -1967. –Т.74.-вып. 2.- С. 202-206.
4. Lakshmicantam V., Bainov D.D., Simeonov P.S. Theory of impulsive differential equations.- Singapore, 1989.
5. Ахметов М.У. Перестюк Н.А. Периодические и почти периодические решения сильно нелинейных импульсных систем.// Прикладная математика и механика. - 1992. –Т. 56- вып. 6. - С. 926-934.
6. Ахметов М.У. Перестюк Н.А. Почти периодические решения интегро-дифференциальных уравнений с импульсным воздействием // Математическая физика и нелинейная механика.- 1987.- вып. 42. - С. 5-9.

Сейлова Р.Д.¹

¹Баишев Университет

ИМПУЛЬСТІГІНІҢ БАРЛЫҒЫНДАҒЫ ИНТЕГРОТТЫҚ ЖАБДЫҚТАРҒА ҮНДІРІЛГЕН ҚҰНДЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация

Бұл мақалада импульстік әрекеті бар интегро-дифференциалдық теңдеулер жүйесі, теңдеудің шешімінің бар болуы қарастырылады. Сонымен қатар бұл жұмыста Фубини теоремасын қолданып, импульсивті әрекеті бар интегро-қосындысы теңдеу үшін шекаралық есептер зерттелген.

Кілт сөздер: *интегро-дифференциалдық теңдеу, интегро- қосындысы теңдеу, импульстік әрекет*

BOUNDARY VALUE PROBLEM FOR INTEGRO-SUM EQUATION WITH IMPULSE EFFECT

Abstract

This article considers the system of integro-differential equations with impulse effects, the problem of existence and uniqueness of solutions of the equation. As well as examines using the Fubini theorem, boundary value problems for integro-sum equation with impulse effect.

Keywords: *integro-differential equation, integro-sum equation, pulse impact.*

МРНТИ 12.09.11

Шураханова К.Ш.¹, Таванова Н.М.¹
¹Бәйішев Университеті

АКТ-НЫ ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛЕРІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛЕРІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация

АКТ-ға қарым-қатынасты өзгерту мәселесі шешілмеген және АКТ оқыту әдістемелерінің жаңа тиімді оқытушыларына талап етілетін болып табылады. Бұл мәселені шешу жолдарының бірі сабақтарда ақпараттандыру құралдары мен ақпараттық технологияларды қолдануға мамандандырылған дайындық жүйесінде педагогтарда АКТ-ны меңгеру деңгейін арттыру болып табылады.

Кілт сөздер: *Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, оқыту әдістемесі, білім берудегі инновациялар.*

Әр студентке қысқа мерзімде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін түрлендіруге және қолдануға үйрету - үлкен педагогикалық күш-жігерді талап ететін міндет. Сонымен қатар, оқу процесін АКТ-ны дамыту процесі белсенді болатындай етіп ұйымдастыру қажет, ал студент өз жұмысының нәтижесін компьютер сияқты керемет көмекшінің артықшылықтары мен алуан түрлілігін бағалау арқылы көре алатындай етіп ұйымдастырған жөн.

Қазіргі педагогикада әр түрлі жастағы студенттерге арналған АКТ-ны толық көлемде игеруге бағытталған көптеген бағыттар, технологиялар және оқыту әдістері жасалынған [1].

Сонымен, «оқыту әдістемесі» ұғымы оқу процесінде студенттер мен оқытушылардың өзара әрекеттесу формасын көрсететін әдістер мен тәсілдер жиынтығы идеясымен байланысты. Сондықтан АКТ-ны оқыту әдістемесі әр түрлі педагогикалық әрекеттерді сипаттауды қамтуы керек, мақсаты білімнің осы саласын игеру процесінде нәтижелі білім беруге қол жеткізу болып табылады.

Мұндай әдіс әмбебаптылыққа ұмтылады, яғни оны АКТ білімінің әр түрлі деңгейлерінде жүрген студенттермен жұмыс кезінде, білім беру жағдайларында қолдануға болатындығына көз жеткізеді. АКТ-ны оқытудың бар әдістерін оқытуда авторлардың көпшілігі оқытушыға осы қиын тапсырманы шешуге көмектесетінін түсіндіріп, көрсетеді:

1. Оқытудың дәстүрлі (дәріс, фронтальды шолу, визуализация және т.б.) және инновациялық (кейс әдісі, дизайн және т.б.) әдістерінің жиынтығы [2].

2. Таңдау, материалды ұсыну және сабақты ұйымдастыруда қатаң ұстану, жүйеліліктің, қол жетімділіктің, сараланған көзқарастың және психологиялық-педагогикалық ғылымда дамыған дидактикалық қағидаларға сәйкес келуі.

3. Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану (біріктірілген, ойын және т.б.).

4. АКТ және оқытудың заманауи тәсілдерін меңгерудегі оқытушының құзыреттілігін арттыру (жеке тұлғаға бағытталған, сауаттылыққа, белсенділікке және т.б.).

Сабақта АКТ-ны қолдану - бұл оқу процесін ұтқыр, сараланған, жеке, интерактивті етуге мүмкіндік беретін тиімді инновациялық әдіс. Барлық әдістер оқу процесіне жеке және топтық жұмыстың оңтайлы үйлесуі сияқты маңызды талапты ескерумен сипатталады. Техниканы жасаушылар компьютер орындайтын функцияларды бөлуге тырысады. Сонымен, оқытушы ретінде компьютер білім беру ақпаратының қайнар көзі; көрнекі құралдар; бақылау құралдары ретінде қызмет атқарады. Компьютердің жұмыс құралы ретіндегі функциялары мәтіндерді дайындауға, есептеулерді орындауға және т.б.

Көптеген әдістердің авторлары ұсынған бағдарламаларында, мысал ретінде оқытушылардың өздерінің оқу-әдістемелік кешенін құра алатындай етіп құруы маңызды. Бұл үшін оқу құралдарына тақырыптық сабақ жоспарлары, компьютерлік бағдарламалармен құрылған тапсырмалары енгізіледі.

АКТ-ны оқытудың қолданыстағы әдістерін талдай отырып, АКТ-ны інгенін көреміз.

Нәтижесінде, мұндай әдістемелерді үйренушілерді бағалаудың негізгі критерийлері келесідей болуы мүмкін екендігі анықталды:

- әдістердің қазіргі заманғы білім берудің қағидаларына, мақсаттарына, міндеттеріне, жалпы білім беру жүйесін модернизациялау талаптарына сәйкестігі;

- оқытудың ресурстарын олардың АКТ-ны дамытуға дайындық деңгейі,

жалпы тұлғалық даму деңгейлері сияқты пайдалану;

- «компьютерлік қарым-қатынастың диалогтық формасы» [3] қағидаларына сүйену, білім беру мазмұнын проблемалау, оқытудың ізденіс сипаты;

- АКТ дамыту процесінде студенттердің өзіндік шығармашылық белсенділігінің үлесі;

- сабақтарды ұйымдастырудың өнімділігі;

- АКТ дамытудың әртүрлі білім беру формалары.

АКТ-ны оқыту әдістерін зерттеу, қазіргі кезде олардың көпшілігі студенттер мен оқытушыларды АКТ негіздерімен [4] таныстыруға, қолда бар интернет-ресурстарды ұсынуға бағытталған [5], [6], басқа пәндерді оқытуда АКТ қолдану мүмкіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді [7]. мысалы, шет тілдері [8].

Сонымен, қазіргі білім беруде қолданылатын АКТ-ны оқыту әдістемелерінің бағыты олардың өзіндік ерекшелігін, «жеке зияткерлік құрылымдарын құру», «нақты түпкі өнімді құруға қатысу: құм қамалы, кітап немесе компьютерлік бағдарлама» ретінде ескеруі керек.

Мұндай әдістемелерді жасау кезінде авторлар «АКТ-ны көрерменге, оның сезімдік саласын қоса алғанда, кешенді әсер ету сипаты бар» деген ережелерге сүйенеді, ... «пайдаланушыны жаңа ақпараттық ортамен белсенді өзара іс-қимыл процесіне тарта отырып» атты тақырыпта шығармашылық жұмыстарды құру құралдары мен формаларын таңдау, АКТ пәнін оқыту және т.б., тұлғаның шығармашылық дамуы мәселелері бойынша түрлі зерттеу жобаларын жүзеге асыру үшін үлкен ауқым ұсына отырып, «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» атты ғылыми-әдістемелік семинар өткізді.

Жоғары білім беруде АКТ-ны пайдалану білім беру процесін оңтайландыру, студенттерді компьютерлік графикада оқытудың педагогикалық технологияларын әзірлеу, тәжірибелік тапсырмалар жүйесін апробациялау нәтижелерін зерттеу, АКТ-ны меңгеру негізінде студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту және т.б. мақсаттарында АКТ-ны пайдаланудың түрлі аспектілеріне арналған «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» кафедрасының Баишев Университеті (Ақтөбе қ.) оқытушыларының зерттеу пәні болды.

АКТ-ны игерудің жеке бағдарлы әдістемесінің қағидалары анықталды, техникалық, педагогикалық, экономикалық мамандықтағы студенттер үшін осы курсты оқып-үйрену тәсілдері әзірленді, мамандандырылған оқу пәндерімен (инженерлік графика, информатиканы оқыту әдістемесі, экономикалық теория және т.б.) өзара әрекеттесуге бағытталған, ақпараттық ортада түрлі педагогикалық технологиялар жасалған.

Бұл әдістемелер болашақ педагогтарды, экономистерді, техникалық бейіндегі мамандарды даярлайтын біздің университетте сынақтан өткенін атап өткен жөн. Оқу барысында бұл әдістемелер студенттердің шығармашылық әлеуетінің өсуіне, олардың мәдени дамуына тиімді әсер етті. Бірақ АКТ-ның педагогикалық әлеуетін игерудің тиімділігі бұл жағдайда күмәнданады.

Тәжірибеде көрсетіп отырғандай, АКТ оқыту әдістемелерінің арасында көмекші құрал ретінде компьютердің рөлін анықтайтын стереотипті басым (бұрын бар ТОҚ – техникалық оқыту құралдарына ұқсас).

Мұны АКТ қолдану саласындағы ірі мамандар атап өтеді [9].

Демек, студенттер университетте игеруі тиіс осы инновациялық тәжірибенің көпшілігінде өз трансляторы болған жоқ. Осындай төмен нәтижелердің себептерінің бірі АКТ-ны пайдаланудың тар мамандануы көрінеді. АКТ ақпараттық ортадан тыс әртүрлі пәндермен байланысады, бұл олардың әлеуетін жеке даму құралы ретінде бағалауға мүмкіндік бермейді.

АКТ-ны пайдаланудағы консервативті бағыт білім берудегі инновацияларға, сабақта шығармашылық ізденістер атмосферасын құруға ұмтылатын оқытушылардың сұраныстарына жауап бермейді.

Білім беруде қолданылуы мүмкін АКТ бойынша бірнеше бағдарламаларды талдау АКТ-ны пайдаланудың ең әзірленген түрі жобалар әдісі болып табылатынын көрсетеді.

Сонымен қатар, оқу WWW-серверлері белсенді түрде қолданылады, ол тек ақпараттық ғана емес, сонымен қатар тестілік, имитациялық және қиындық тудыратын мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Компьютерді көрнекілік құралы ретінде пайдалану, АКТ оқыту әдістемелерінің авторларының назар аударуы болып табылады.

Баишев университетінің оқу процесіне АКТ-ны енгізудің белсенді дамып келе жатқан бағыты біріктірілген педагогикалық технологиялар деп атауға болады [10] (мысалы, АКТ-ны біріктіру, шет тілі (ағылшын тілі) бойынша оқу курсы негізінде).

«Қазақстан-2030» бағдарламасын құрайтын Қазақстанда үш тілді білім беруді енгізу жоғары оқу орындарының Болашақ түлектерін әлемдік аренада сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті етуге тиіс.

Баишев университетінің АКТ кафедрасының ПОҚ осы реформаны басшылыққа ала отырып, бірінші курс студенттеріне ағылшын тілінде сабақ жүргізеді.

Педагогтар АКТ-ны ағылшын тілінде енгізу білім беру процесін айтарлықтай оңтайландырады, ақпаратты беру түрлерін өзгертеді және жеңілдетеді.

Осы мақсатта компьютердің мүмкіндіктері көрнекі-дидактикалық құралдарды жасау үшін пайдаланылады.

АКТ мүмкіндіктерін пайдалануды кеңейтудегі елеулі әлеуетке осы саладағы қазіргі әлемдік тәжірибені зерделеу ие.

Оқу үрдісіне компьютерлік технологияларды нәтижелі енгізудің ең танымал мысалдарының ішінде компьютерлік сауаттылық бөлімшелері бар Германия, Австралия, АҚШ, Канада, кино және медиа мектептердің бірқатар жоғары оқу орындарын атауға болады.

Жоғары білім беру буынының педагогтары АКТ негізінде оқыту сапасын бақылау әдістемесін жақсы меңгерген.

Мысалы, компьютерлік презентация дәріс материалын қамтуы мүмкін. Педагогтар білімді бақылаудың бағдарламалық жүйесін да қолдана алады. Компьютерлік презентациялардың әлеуеті белсенді түрде әзірленеді: бұл тек презентациялар – дәрістерді сүйемелдеу ғана емес, сонымен қатар Дизайн мамандығының студенттері туындыны оның фрагменті бойынша анықтайды және т. б.

Сонымен, қазіргі педагогикада көптеген әдістемелер бар, АКТ-ны игеру теориясы ғылымдағы ең прогрессивті және озық бағыттардың бірі болып табылады.

Өкінішке орай, теория жиі болады, тәжірибе алда. Педагогтардың жұмысын көп жылдық бақылау олар үшін АКТ ең алдымен презентацияның құралы (яғни пассивті әдіс) болып қала беретінін көрсетеді.

Мысалы, бұл Презентацияларды көрсету, жазбалары бар CD, DVD, MP3 дискілерін пайдалану, бұл ақпаратты қамтитын Интернет-сайттар арқылы материалмен танысу және т. б.

Сонымен, білім беруде АКТ-ны пайдаланудың қолданыстағы әдістері мен тәсілдерін талдау екі негізгі үрдісті анықтауға мүмкіндік береді:

- АКТ мүмкіндіктерін пайдалануға тар бағыт;
- АКТ дамыту әлеуетіне қатысты консерватизм-компьютерлерді тек көмекші материалды көрсету құралы ретінде белсенді пайдалану.

Демек, АКТ-ға қарым-қатынасты өзгерту проблемасы шешілмеген және АКТ-ны оқытудың жаңа, тиімді, оқытушыларға қолжетімді әдістемелерін талап ететін болады. Бұл мәселені шешу жолдарының бірі сабақтарда ақпараттандыру құралдары мен ақпараттық технологияларды қолдануға мамандандырылған дайындық жүйесінде педагогтарда АКТ-ны меңгеру деңгейін арттыру болып табылады.

Сонымен қатар, болашақ мамандарды және әсіресе педагогикалық жоғары оқу орындарында оқытушыларды даярлау жүйесінде АКТ оқытуды оңтайландыру қажеттілігі де бар. Бұл мәселе білім берудегі АКТ-ның дамыту әлеуетін аша алатын әр түрлі факультеттердің студенттеріне АКТ-ны оқытудың инновациялық әдістемелерін әзірлеу талабын қояды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Войтов А.Г. Учебная наглядность. – М.: Издательство: Дашков и Ко, 2010.
2. Кирп Д. Соперничество между электронным и традиционным обучением / Дистанционное и виртуальное обучение, 2003, № 3. С. 19–20.
3. Селиванов Н. Л. Педагогические условия интеграции компьютерных технологий в художественное образование подростков. Автореферат канд.пед. наук. М., 2008. С. 4–5.
4. Основные компоненты содержания информатики в общеобразовательных учреждениях. Приложение 2 к решению Коллегии Минобразования РФ от 22.02. 95. № 4/1//Информатика и образование, 1995, № 4. С. 17–36; Лапчик М. П. и др. Методика преподавания информатики:

учеб.пособие для студентов педвузов. М.: Академия. 2001; Программы для общеобразовательных учреждений. Информатика. 2–11 классы. М.: БИНОМ, Лаборатория знаний. 2005

5. Сидорова Е. В. Используем сервисы Google. Электронный кабинет преподавателя. Спб: Издательство: БХВ-Петербург, 2010. и др.

6. Baumgartner P., Paug S. Learning with the Internet. A Typology of Applications. Proceedings of Ed-Media. Charlottesville, VA:AAACE, 1998, 205–209.

7. Львова О. В. Системный подход к использованию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательном процессе //Журнал «Вестник РУДН» серия «Информатизация образования», 2006, № 1(3).

8. Сысоев П. В., Евстигнеев М. Н. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий //Иностранные языки в школе. 2010. № 1. С.94–95.

9. Селиванов Н. Л. Роль компьютера как творческого инструмента в процессе социализации современного подростка// Педагогика искусства: сетевой журн. 2008, № 4. URL: <http://www.art-education.ru/AE-magazine>.

10. Сокурская И. Интеграция информатики с другими учебными дисциплинами / Дистанционное и виртуальное обучение, 2002, № 1. С. 43–44.

Шураханова К.Ш.¹, Таванова Н.М.¹

¹*Баишев Университет*

ПРОБЛЕМА РАЗРАБОТКИ СОВРЕМЕННЫХ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ ИКТ

Аннотация

Проблема изменения отношения к ИКТ оказывается нерешенной и требующей новых, эффективных преподавателям методик обучения ИКТ. Одним из путей решения этой проблемы является повышение уровня освоения ИКТ у педагогов в системе специализированной подготовки к использованию средств информатизации и информационных технологий на занятиях.

Ключевые слова: *Информационно-коммуникационные технологии, методика обучения, инновации в образовании.*

Shurakhanova K.Sh.¹, Tavanova N.M.¹

¹*Baishev University*

THE PROBLEM OF DEVBELOPING MODERN INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR ICT

Abstract

The problem of changing attitudes towards ICT is unresolved and requires

new, effective teaching methods for ICT teachers. One way to solve this problem is to increase the level of ICT development among teachers in the system of specialized training for the use of informatization tools and information technology in the classroom

Key words: *Information and communication technologies, teaching methods, innovations in education.*

ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҒЫЛЫМДАР
СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ НАУКИ

МРНТИ 10.07.01

Сағиева Г.К.¹, Жумабаева Г.А.¹
¹Бәйішев Университеті

ҒАЛАМТОР ЖЕЛІСІНДЕГІ АҚПАРАТҚА КОЛ ЖЕТКІЗУ

Аннотация

Азаматтардың Конституция арқылы кепіл болған саяси құқығының бірі - сөз бостандығы. Сөз бостандығын демократиялық құндылықтарды іске асырушы деумізге де болады.

Кілт сөздер: сөз бостандығы, құндылық

Қазіргі таңдағы қоғамның дамуында көптеген дамыған елдердің мемлекеттердің өз азаматтарының құқықтары мен бостандықтарына көңіл бөлген. Осыған орай, сөз бостандығы - мемлекеттің ажырамас бөлігі. Сөз бостандығынсыз азаматтық қоғамды, демократиялық басқаруды, құқықты мемлекетті көз алдымызға елестету мүмкін емес. Азаматтардың Конституция арқылы кепіл болған саяси құқығының бірі - сөз бостандығы. Сөз бостандығын демократиялық құндылықтарды іске асырушы деумізге де болады. Құқықтық мемлекет құру барысында бірінші кезекте жеке тұлалардың мүдделері сақталады және жүзеге асырылады, осыған сай Конституциямен қамтамасыз етілген және кепілдірілген, ажырамайтын элементі ретінде адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын айтпауға болмайды. Адам баласы өз пікірін білдіруге, баспасөзде болсын ашық жариялауға немесе пікір білдіруден бас тартуына да сөз бостандығы мүмкіндік беретіндігімен ерекшеленіп тұрады. Дегенмен, төрткүл дүниенің түп-түбінен түрлі жаңалықтар тарата алатын Ғаламтордың мүмкіндігі күн санап артып келеді. Қоғамдық санаға, қоғамдық пікірге әсер ететін бұрынғы БАҚ-тың орнын ғаламтор арқылы таралатын әлеуметтік желі басты, айта кетерлігі, соңғы жылдары ұлттық қауіпсіздік, тұрақтылық пен тыныштық тұрғысында қазақстандық сайттардағы пікір жазатын азаматтардың жауапкершілігін арттыру мәселесі де жиі сөз болуда. Себебі ондай ақпарат сайтқа жарияланғаннан кейін оқырманның назарынан тыс қалмай, қоғамдық пікірге әсер етіп отырады. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, кез келген интернет-ресурс бұқаралық ақпарат құралына жатады. Ал оған жарияланған ақпарат сол БАҚ-тың өнімі болып саналады. Сол себепті интернет-ресурстың тұтынушылары жазған пікірлер де, әлеуметтік желілер де қоғамдық сананы қалыптастыратын құралдарға кіреді. «Қазақстанда әркім өз пікірін ашық білдіруге құқылы. Алайда, мұндай құқық нақты бір адамға тиесілі. Демек, оның аты-жөні болуы керек. Ал ондай пікірлер интернет-ресурста жарияланып, ғаламтор пайдаланушылары өз ойларын ашық білдірсе, мұндай

әрекеттер интернет-ресурсты пайдалану туралы келісімде көрсетілуі шарт. Аталған құжаттар нақты заң нормаларына негізделген жөн. Мәселен, Азаматтық кодекстің 15-бабы, 1-2 тармағына сәйкес, Қазақстан Республикасының азаматы өз құқықтары мен міндеттемелерін жеке атымен іске асыра алады. Бұдан бөлек, 7-ші тармақ бойынша өзге біреудің атымен құқықтар мен міндеттемелерді орындауға болмайды[7]. Алайда жалған атқа рұқсат бар. Осыған байланысты сайт пайдаланушыларының өз ақпаратын жеке атымен, я болмаса, жалған атпен жариялау мәселесін нақты ережемен реттеуге қатысты ұсыныстар бар», - деп түсіндіреді тұжырымдаманы әзірлеуші тарап. Осы құжаттың аясында кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізіп, интернет-ресурсы мен оны пайдаланушы азамат арасындағы қарым-қатынасты нақты бір келісімнің негізінде жүргізу көзделген. Ол үшін «электрондық үкіметтің» сандық қолтаңбалары пайдаланылуы әбден мүмкін. Ондайда кез келген Қазақстан азаматы алдымен өзінің электронды сандық қолтаңбасы арқылы тіркеледі. Содан барып сайтқа жеке пікірін жаза алады. Осылайша, Ақпарат және коммуникация министрлігі сайттарда «бүркемеленіп», елді дүрліктіретін түрлі алып-қашпа қауесет тарататын, біреудің ар-намысын қорлайтын, ұлтаралық араздықты қоздыратын анонимді пікір жазушылардың санын барынша азайтуды көздейтін тәрізді. 2014 жылы жаңа қылмыстық кодекс қабылданды. Бұл кодекс 2015 жылдың 1 қаңтарынан заңды күшіне енді. Осы кодексте көрсетілген көптеген жаңа тұжырымдамаларды білу әрбір азаматтың міндетті. Қылмыстық құқық саласы ретінде адамды,оның құқықтары мен бостандықтары, қоғам мен мемлекетті қылмыстық қолсұғушылықпен қорғауға бағытталған қоғамдық қатынастарды реттейді[6]. Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша, әлеуметтік желіде тіл тигізу ҚР ҚК-нің 131-бабының 1-тарауы бойынша жазаланады.Тіл тигізу, соның ішінде Ғаламтор арқылы да қылмыстық жазаға әкеледі. "Тіл тигізу" бабы сотта дербес қаралады. Дегенмен өзіне тіл тигізген адамға арыз беру үшін ол туралы мәлімет беріп, оның қайда тұрып жатқанын білу керек. Алайда Ғаламтор арқылы былапыт сөз жазатындар шынайы аты-жөнін көрсетіп тіркелмейді. Олар әлеуметтік желіде жалған аттар пайдаланады. Ал ондай адамдарды сотқа бере алмайсың. "Vk.com және facebook.com мұндай аккаунттар туралы ақпаратты(электронды пошта, ұялы телефон нөмірі, желі қолданушысының орналасқан жерін анықтауға болатын IP-мекен жай) тек полицияға береді. Ішкі істер органдары қазіргі таңда жалған ат апайдалантын желі қолданушыларын анықтай алатындай техникалық мүмкіндікке иеекенін айтты. Мұндай құқық бұзушылық үшін 200 АЕК түрінде айыппұл, не осы көлемде түзету жұмыстары, не 180 сағат қоғамдық жұмыс түрінде жазалар қарастырылған. Қазіргі кезде ішкі істер органдары жалған аккаунт арқылы тіркелген желі қолданушыларын анықтауға болатындай техникалық мүмкіндіктерге ие. Бірқатар жағдайда халықаралық келісім негізінде шетелдік құқыққорғау органдарына сұраныс жолданады. Сонымен бірге, Қылмыстық процесстік кодекстің 32-бабына сәйкес, қылмыстық құқық бұзушылық ҚР ҚК-нің 131-бабымен сотта қаралатын дербес сипаттағы істер қатарына кіреді. Ішкі істер органдарына мұндай арыздар түскен жағдайдаҚылмыстық процесстік кодекстің

179-бабының 2-тарауы бойынша іс сотқа жолданады [6]. Дәлелдерді жинау, зерттеу және өзге де процестік іс-әрекеттер тікелей сотқа қарасты деп. Сонымен, азаматтың өзінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысуының конституциялық құқығы Қазақстан Республикасы ҚК 154-бабымен қорғалады. Бұл қылмыс азаматтардың өзіне тікелей қатысты ақпаратты алу құқығын қамтамасыз етудегі қоғамдық қатынасқа қиянат жасайды. Осы қылмыстың заты: жәбірленушіге беруден бас тартылған ақпарат болып табылады. Ақпарат ретінде жәбірленушінің құқығы мен мүддесін қозғайтын заңмен белгіленген тәртіп бойынша жиналған құжаттар мен материалдарды түсінуге болады.

Қылмыстың объективтік жағы мынадай іс-әрекеттердің, ең болмағанда, біреуін жасауды негіздейді:

а) ақпаратты беруден заңсыз бас тарту;

б) азаматқа толық емес ақпарат беру;

в) азаматқа көпе-көрінеу жалған ақпарат беру, сондай-ақ азаматтың құқығы мен заңды мүдделеріне зиян келтіру түріндегі зардаптың түсуі.

Іс-әрекет пен түскен зардаптың арасындағы себептік байланысты анықтау қажет етіледі.

Ақпаратты беруден заңсыз бас тарту әрекет (арызға бастарту туралы бұрыштама соғу) немесе әрекетсіздік (ақпаратты беруде өзінің міндеттерін орындамау) арқылы жазбаша немесе ауызша нысанында көрінуі мүмкін.

Ақпаратты толық емес беру азаматтың құжаттар мен материалдардың жартысымен ғана танысуын білдіреді.

Көпе-көрінеу жалған ақпарат беру азаматқа шындықпен сәйкес келмейтін мәліметті хабарлауды білдіреді.

Қылмыс құрамы - материалды. Қылмыс, азаматтың құқығы мен заңды мүдделеріне зиян келтірген сәттен бастап аяқталған деп саналады.

Субъективтік жағы тікелей қасақаналықпен сипатталады. Кінәлі, өзінің азаматтық құқықтары мен бостандығын тікелей қозғайтын белгіленген тәртіппен жиналған құжаттар мен материалдарды беруден заңсыз бас тартатынын не оған толық емес немесе көне-көрінеу жалған ақпарат беретінін, өзінің әрекеттерімен азаматтардың құқықтарымен заңды мүдделеріне зиян келтіруі мүмкіндігін алдын ала біледі және оны келтіруді тілейді немесе саналы түрде жібереді не бұған немқұрайды қарайды. Бұл жағдайда себебі меі мақсаты сан алуан болуы мүмкін жек көру, кек алу, қызғану, көре алмау және т. б.

Қылмыстың субъектісі - азаматқа берілуге міндетті ақпаратты иеленуші лауазымды тұлға ғана бола алады.

Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» заңына сәйкес, Қазақстан Республикасы заңында көзделген жағдайлары қоспағанда, ақпараттарды іздестіру, алу және тарату шектелуге жатпайды. Жоғарыда талқылап кеткен мәселелерімізге тұжырымдай келсек, жалпы ақпарат алу мен тарату проблемасы кәзіргі таңда заң саласында тек Конституциялық құқықтың ғана зерттеу нышаны емес екендігін байқадық.

Шындығына келсек өзіміз талқылып кеткеніміздей ақпаратты қорғау ең негізгі әрі тікелей зертеу саласы болып есептелетін Азаматтық құқық пен Қылмыстық құқықтың қызметі десекте қателеспейміз, себебі ақпаратты қорғау кең ауқымды құбылыс, ал мұның өзі ата заңымыз Конституциядан өрісін табады. Демек, ақпаратты қорғауды жүзеге асыру жалғыз Конституциямен ғана шектеліп қоймай Конституция негізінде құрастырылған заңдармен атап айтқанда ҚР Азаматтық кодексі, ҚР Қылмыстық кодексі сондай-ақ басқа да нормативтік құқықтық актілермен қорғалатынын түсінуді қажет. Сондықтан деп ойлаймыз ақпаратты қорғау мәселесі өте күрделі процесс. Бұлай айтуымыздың өзі бұл саланы жалғыз заңгерлер ғана емес, қоғамдағы түрлі маман иелері зерттеп келеді. Мәселен, жоғарыда талқылап кеткеніміздей «ақпарат» сөзінің өзі не «мәлімет», не кейде «мағлұмат» түрінде кездеседі. Былайша қарасақ бұндай сөздер әр түрлі мағына беретін секілді көрінеді, оларды орысшаға аударғанның өзінде «ақпарат - информация», «мағлұмат - сведения» - деген мағына білдірсе «мәлімет - сводка» - деген аударманы білдіреді екен. Енді біздің ойымызша, заңгер ретінде бұл сөздер қалай аталмаса да «ақпарат» түрінде қабылдағанымыз жөн сияқты, себебі «ақпарат» терминінің өзі кең және сондықтан бұл ұғымға «мағлұматта», «мәліметте» кіріп кетеді.

Енді өз мәселемізге келер болсақ, ақпаратты қорғау қай жағынан да болмасын Азаматтық құқықтық па, не Қылмыстық құқықтық па Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңдарды бұзды ма жауапкершілікке тартылатыны белгілі. Бұқаралық ақпарат құралдарын Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігін әлсіретуді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, топтық және рулық артықшылықты, қатігездік пен зорлыққа табынуды, порнографияны насихаттау немесе үгіттеу, сондайақ Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиялары болып табылатын мәліметтерді, заңмен қорғалатын өзге де құпияларды тарату үшін пайдалануға жол берілмейді[2].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституция 30 тамыз 1995 жөзгерістер мен толықтырулар енгізу (Қазақстан Республикасының заңы 10 наурыз 2017 жылы № 51-VI ЗРК) // www.zakon.kz. [Электрондық ресурс]. –Қол жеткізу режимі: ИПС «Әділет» adilet.zan.kz
2. Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрінің 2018 жылғы 18 сәуірдегі № 159 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2018 жылғы 21 сәуірде № 16792 болып тіркелді. [Электрондық ресурс]. –Қол жеткізу режимі: ИПС «Әділет» adilet.zan.kz
3. Министр Қасымов жалған аккаунт арқылы тіл тигізетіндерді қалай жазалауға болатынын : [Электрондық ресурс]. –Қол жеткізу режимі: Деректер 10.04.2019 сәйкес келеді.
4. ҚР Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ болатынын : [Электрондық ресурс]. –Қол жеткізу режимі: ИПС «Әділет» adilet.zan.kz

5. Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы 1991 жылғы 20 желтоқсандағы № 1017-ХІІ Заңы.: [Электрондық ресурс]. –Қол жеткізу режимі: ИПС «Әділет» adilet.zan.kz

*Сағиева Г.К., Жумабаева Г.А.¹
¹Байшев Университет*

ИНФОРМАЦИОННАЯ СЕТЬ ЛИЧНЫХ ДАННЫХ

Аннотация

Одним из политических прав, гарантируемых Конституцией, является свобода выражения мнений. Свобода слова может также осуществляться демократическими ценностями.

Ключевые слова: *свобода слова, ценность*

*Sagiyeva G. K.¹,
Zhumabaeva G. A.¹
¹Baishev University*

PERSONAL DATA INFORMATION NETWORK

Abstract

One of the political rights guaranteed by the Constitution is freedom of expression. Freedom of speech can also be exercised by democratic values.

Keywords: *freedom of speech, value*

MPHTI 10.07.01

*Сағиева Г.К.¹, Куатбек Г.К.¹
¹Байшев Университеті*

ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ БІЛІМДІЛІК ДЕҢГЕЙІНІҢ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Аннотация

Бұл мақалада құқықтық сана мен құқықтық білімділіктің проблемалары және оны көтерудің жолдарын ұсыну арқылы қоғам мүшелерін түгелдей белсенділік танытуға шақыру, оған мемлекеттік тұрғыда қолдау көрсету, нигилизмді болдырмаудың жолдары көрсетілген.

Кілт сөздер: құқық, сана, тәрбие, қоғам, мемлекет, заң, конституция, мәдениет, халық.

Мемлекеттің ішкі және сыртқы саясаты белгілі тәртіпті құқықтық жүйені және тәрбиені талап етеді. Мұның өзі заңды сыйлау және оны құрметтеуді бірінші кезекке қояды. Ал қазір қоғамда заңды сыйламау, құқық бұзушылық тағы басқада көптеген қоғамға қауіпті іс әрекеттер өршіп тұр. Ал осы құқықтық мәдениетке қарама қарсы бағыт құқықтық нигилизм. Жалпы нигилизм латын тілінен аударғанда «ештеңе» деген ұғымды береді. Нигилизм- қоғамда қалыптасқан мәдени құндылықтар мен мұраларды, діни, моральдық нормалар мен түсініктерді қайта қарауды, жоққа шығаруды білдіретін ұғым[1]. Нигилизм қоғамда қабылданған, бүкіл адамға пайдалы, жағымды мұраларды, ғылым заңдарын, мәдени және моральдық қағидалар мен нормаларын, қоғамдық өмірдің нысандарын тағы басқаларды жоққа шығарып мойындамау. Нигилизмнің өзіне тән белгі нышандары: субъективизм, волонтаризм, үстемділік, асыра сілтеу, террор, төңкеріс, контрреволюция т.б.[2].

Бұл қозғалыстар қоғамның, халықтың өміріне көп зияндар келтіруде: рухани, моральдық, инабаттылық, адамгершілік қасиеттерді жоюда, еңбексіз баю жолында, ар- ұятты, әдет- ғұрыпты, салт- дәстүрді аяқ асты қылуға.

Нигилизм сан қырлы, өте қауіпті саяси ағым. Ол өзінің реакцияшыл тактикасын неше түрлі шым шытырық өзгерістерге айналдырып халықты алдауға өте шебер[3]. Осы реакцияшыл тактиканың негізгі түрлері:

1. Қоғамдағы құқықтық нормалардың талаптарын қасақана орындамау іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі. Бұл құқық бұзушылық қылмыс немесе теріс қылық, қоғамға, ұйымдарға, адамдарға моральдық, материалдық зиян келтіретін, адамдардың өміріне қауіп төндіретін қоғамға жат қылықтар;

2. Адамдардың жаппай заңды нұсқауларды орындамай, өздерінің ойдан шығарған нормасымен жүріп, қоғамдағы азаматтық, әкімшілік тәртіпті бұзуы;

3. Мемлекеттік билік және басқару органдарының арасындағы күрес қайшылықтар. Мысалы, билік тармақтарының арасындағы келіспеушіліктер;

4. Қоғамда адамдардың бостандығы, құқықтары, теңдігі толық қамтамасыз етілмесе саяси нигилизмнің негізіне айналып, көп зиян келтіруі мүмкін, соғысқа апаруы мүмкін.

5. Әр түрлі теориялардың арасындағы қайшылықтар, күрестер. Мысалы, марксистік және буржуазиялық идеологияның күресі 50 жыл атом қаруын себепсіз дамытып, дүние жүзіндегі халыққа қауіп төндірді.

6. Конституцияда бекітілген сөз бостандығының өз дәрежесінде болмауы, сақталмауы.

7. Заңдардың нақты жұмыс жасамай қағаз жүзінде ғана орындалуы.

8. Азаматтардың мемлекетке, құқық қорғау органдарына деген сенімінің төмендеуі.

9. Әртүрлі жолды ұстанатын ұйымдар мен діни ағымдардың да қарапайым халықты алдау арқылы өз мүдделеріне пайдалануы сияқты жолдармен теріс көзқарастар туғызуы[4].

Қазіргі замандағы нигилизмнің негізгі нышандары:

- Нигилизмнің идеологиясымен уланған адамдардың мемлекеттік аппараттың барлық деңгейінде, қоғамдық ұйымдарда бар екендігі ақиқат, шындық.
- Нигилизмнің сан қырлы сипаттарының түрлері парламентте, президенттік аппаратта, үкіметте, министрліктерде, заңды қорғау органдарында көрініп қалып жүр. Мысалы, жемқорлық сипаттағы қылмысы үшін 170 ішкі істер органының қызметкері жауапқа тартылып, оның 94 –і сотталған. Түрлі қызметтік тәртіппен заңдылықты бұзғаны үшін 452 адам жұмыстан шығарылған. Халық құқықтық сауатсыздығынан қолданыстағы мемлекеттік сатып алу туралы заңнамасының нормаларын түсінбей жатады. Мемлекеттік сатып алу рәсімі нормативтік-құқықтық актілерде толығымен жазылған. Мәселен, лицензиялау, құрылыс қызметтері, денсаулық сақтау сияқты. Дегенмен, оның механизмдері Заң мен Ережеде нақты көрініс тапқан.
- Халықтың жартысынан көбінің заң жағынан сауатсыздығы, яғни атап айтсақ сатып алу, сату шарттарын білмеуі, халықты құжаттандыру және тіркеу саласында өздеріне берілген жай ғана әр түрлі үлгідегі құжаттарды толтыра алмауы [5].

Құқықтық мәдениет негізі мынадай факторларға байланысты қалыптасады: 1. құқықты білу, санаға сіңіріп, құқыққа сәйкес мінез- құлықты ауыстыру; 2. кәсіби заңгерлердің қоғамда көп болуы; 3. Дәстүрлі ұлттық этика бойынша тәрбиелеу;

Құқықтық өмір – құқықтық мемлекеттің басты тірегі. Заңгер ғалымдар заңдарға өзгертулер мен толықтырулар енгізу жөнінде тиянақтылықпен бірлесіп, қажет болса халықтың пікірін сұрап, ұлттық ерекшеліктерімізді ескере отырып, өнімді жұмыс істесе, Қазақстанда құқықты мемлекет орнату процесі жүйелі түрде жүзеге асуы мүмкін. Бұл мақсатта жалтақтаудың да, басқа елдердің заңынан көшірудің де еш қажеті жоқ [6].

Ал жазықсыз тұтқындалған, азап шеккен адамның моральдық, психологиялық шығынын кім өтейді? Өмірде кінәсіз адамдардың қамалып жатқаны аз ба? Біздіңше, құқық қорғау органдарының қызметкеріне заң тұрғысынан жауапкершілік жүктеу керек сияқты. Әйтпесе, аурудың диагнозын шатастырып, өлтіріп алған дәрігер сияқты, жазықсыз адамды жазалап жатқан тергеуші де бар. Конституция – Заңдардың Атасы деп жүрміз, ендеше, заң алдында сол заңды қорғаушыда жауап беруге тиіс [7].

Елімізде жақсы заңдар баршылық. Дегенмен олардың нендей себеппен өз дәрежесіне жұмыс істемейтіндігіне өзіндік талдау жасап көрелік. Жасыратыны

жок, құқық қызметкерлерінің ішінде Қазақстан заңдарын білмейтіндері кездеседі. Меніңше, олар көбіне заңды білмегендіктен белінен басуға үйір. Екіншіден, халықтың құқықтану саласындағы сауатын білімін көтеру қажет. Ол үшін мектептен бастап Қазақстан Конституциясын, басты заңдарын оқытып, жасөспірім кезінен миына сіңіруіміз керек. Америка мен Еуропаның көптеген елдерінде жастар өз елінің Конституциясын, ауадай қажет заңдарын жатқа соғады. Неге? Өйткені, заң дегеніміз – өмірдің нәрі. Онсыз өмір сүрудің өзі мүмкін еместей. Кез келген адам алдымен өзін қорғай алатындай болуы керек ғой. Ол үшін заңдарды зердеге түйген жөн. Мысалы, Жапонияда шпион ретінде сотқа тартылған Рихард Зорге өзіне өзі адвокат боп, әлемді таңғалдырып кеткен жоқ па еді? Немесе өзіміздің ағайындарды алайық. Сәл аяқты шалыс басып, құқық қорғау органдарына ісі түссе болғаны, таныс іздей бастайды. Сосын заңды жинап тастап, ақша арқылы істі жабуға немесе нақты іс бойынша бапты басқа жеңілірек баппен ауыстырып заңдарды бұзуға күш салады. Бұл не сонда? Бұл барып тұрған сауатсыздық, қараңғылық деп түсінуге болады. Егерде біздер заңдарды жақсы білетін болсақ, ешкімге пара бермеген болар едік. Сонда ғана құқық қорғау органдарының қызметкерлері өзінің азаматтық әрі кәсіби жауапкершілігін терең сезініп, әділетсіздік азаяр ма еді? Құқықтық сауаттылық үшін күресетін уақытымыз жетті. Құқық мәселесін әрбір Қазақстан азаматы өзінен бастаса, тезірек құқықты ел боламыз, құқықтық мемлекет құрамыз.

Жоғарыдағыларды қорыта келе, құқықтық нигилизмді жоюдың мынадай шешуші жолдарын ұсынамыз:

- Бірқатар әкімшіліктерде заң кеңесшілері жоқ немесе өз міндеттеріне сай пайдаланылмайды, осыған байланысты әкімшіліктерде арнайы заң кеңесшілерін орналастыру және олардың қызметінің толық әрі объективті орындалғандығын қадағалайтын әділет басқармасынан арнайы бөлім ашылу;

- Балабақша, мектеп, жоғары оқу орнында құқықтық білім беретін пәндер міндетті пән болуы керек, яғни бүгінгі таңда еліміздегі мектептерде мемлекет және құқық негіздері пәні тек 9 сыныпта ғана, бір жыл ішінде 34 сағат оқылады екен. Сонымен қатар бұл пәнді тарихшылар немесе басқа мамандар оқытады. Менің пікірімше, бұл пәнді тек заңгерлер ғана оқытуы керек. ҚР Үкіметінің қаулысымен бекітілген «ҚР-дағы жалпы құқықтық оқытудың» бағдарламасына бағдарламасына сәйкес құқықтық білім бірінші сыныптан бастап берілуі тиіс болатын. Ал бұл тек құжат түрінде ғана қалды. Осы мәселені қайта көтеру қажет;

- Арнайы мектеп оқушылары үшін құқық негіздерін оқытатын оқулықтарды көптеп шығару;

- Мақсаты халыққа заңдық тұрғыда қызмет көрсету, заң талаптарын түсіндіруде практикалық көмек көрсеру болып табылатын студенттердің заң клиникасын ашу;

- Жалпы халыққа, мектеп оқушылары мен мұғалімдерге, әр сала мамандары арасында арнайы жиын ұйымдастырып, әділет органдарынан

мамандар шақыртылып Қазақстан Республикасының халқын құжаттандыру және тіркеу қызметі бойынша қажетті бланкілердің, барлық журналдардың заң талабына сәйкес толтыру үлгілері көрсетіліп, мағлұматтар берілуі керек;

• Құқық қорғау органдарының және жеке кәсіпкерлердің қатысуымен «Шоу бизнес саласындағы заңнамаларды түсіндіру» бойынша дөңгелек үстелдер ұйымдастыру;

Құқықтық сананы жетілдіру үшін заң мекемелері, саяси партиялар және өзге де қоғамдық ұйымдар құқықтық тәрбиеге баса назар аударуы қажет. Бұл жаңа әлеуметтік құрылысымыздың алға қойған негізгі міндеті. Өйткені мәдениеті төмен дәрежедегі елдер өркениетті елдер қатарына кіре алмайды. Заңның сақталуын сенімді, болашаққа иек арта отырып автоматты дағды емес, күнделікті кәсіптік, азаматтық борыш пен парыз ретінде қабылдап, сыйлауға тиіспіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ.Д.Жоламан, А.Қ. мұхтарова, А.Н. Тәукелев. «Мемлекет және құқық теориясы». Алматы ҚазМЗУ-дың баспа – полиграфия орталығы 1999ж. 81-85Б
2. Ибраева А.С., Ибраев Н.С. «Мемлекет және құқық теориясы» Алматы, 2000ж-34-35Б
3. Булгакова Д.Х. «Мемлекет және құқық теориясы» Алматы, 2002ж. 35-36Б.
4. Сапарғалиев Г.С. «Мемлекет және құқық теориясы» Алматы, 2000ж.97-101Б.
5. Заң журналы №7-2017 жыл.111-Б.
6. Заң журналы №9 -2015 жыл.47-Б.
7. Хабаршы (заң сериясы) №4-2007 жыл

*Сағиева Г.К.¹, Куатбек Г.К.¹
¹Байшев Университет*

ПРОБЛЕМЫ УРОВНЯ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ И ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье отражены проблемы правового сознания и праворазъяснительной работы и пути их повышения, призыв к проявлению активности членов общества, оказание ему государственной поддержки, пути предотвращения нигилизма.

Ключевые слова: право, сознание, воспитание, общество, государство, закон, конституция, культура, народ.

*Sagiyeva G. K.¹, Kuatbek G. K.
¹Baishev University*

PROBLEMS OF THE LEVEL OF LEGAL CONSCIOUSNESS AND LEGAL EDUCATION

Abstract

This article reflects the problems of legal consciousness and legal explanatory work and ways to improve them, the call for the manifestation of activity of members of society, the provision of state support, ways to prevent nihilism.

Keywords: *law, consciousness, education, society, state, law, Constitution, culture, people.*

МРНТИ 10.31.01

*Серікқызы А.¹, Телибекова И.М.¹
¹ Баишев Университет*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СУДЕБНОМ РАЗБИРАТЕЛЬСТВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы применения цифровых технологий в судебном разбирательстве с целью реализации и защиты гражданских прав в гражданском судопроизводстве, о проведении судебных процессов с применением средств видеоконференцсвязи как новшестве в виде пилотного проекта Верховного Суда Республики Казахстан.

Ключевые слова: *цифровые технологии, суд, судебное разбирательство, реализация и защита гражданских прав, гражданское судопроизводство.*

С 2014 года суды Республики Казахстан начали работать с инновационными технологиями. На сегодняшний день Развитие судебной системы Казахстана переживает новый этап.

Верховный Суд Республики Казахстан в ходе разработки информационных сервисов определил, прежде всего, учитывая права и интересы граждан, что электронные технологии удобны и могут быть доступны населению.

В соответствии со статьями 18 и 20 в Конституции Республики Казахстан каждый имеет право доступа на информацию, которая затрагивает его права и интересы. Именно эти права реализуются при применении пилотного проекта Верховного Суда Республики Казахстан в виде применения цифровых технологий

в судебном разбирательстве, а именно средств видеоконференцсвязи [1].

Этот проект позволяет сторонам и участникам гражданского процесса, которые не имеют возможность лично присутствовать в зале судебного заседания (например, когда сторона процесса находится в другом городе) участвовать онлайн в судебном разбирательстве.

Такая возможность предусмотрена и согласно п 3. ст 186 Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан (далее – ГПК РК), где указано, что «Заслушивание объяснений сторон, других лиц, участвующих в деле, показаний свидетелей, заключений экспертов, заключений государственных органов и органов местного самоуправления может осуществляться судом посредством видеоконференцсвязи» [2].

П.4 со ст. 202 ГПК РК также содержит норму, согласно которой «Объяснения лиц, участвующих в деле, могут быть получены, а доказательства исследованы судом с помощью технических средств связи». При этом в соответствии с п. 5 данной статьи «Порядок технического применения средств видеоконференцсвязи определяется органом, осуществляющим организационное и материально-техническое обеспечение деятельности судов, с учетом требований ГПК РК».

И в 20 шагах Плана нации, принятом в мае 2015 г., Главой нашего государства Н.А. Назарбаевым, и в государственной программе «Цифровой Казахстан», утвержденной 12.12.2017. г., поднимался вопрос о 100-процентном охвате всех залов судебного заседания системой аудио-видеозаписи.

Кроме того, приказом Руководителя Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде Республики Казахстан (аппарат Верховного Суда Республики Казахстан) от 07.06.2018 г. №6001-18-7-6/185 утверждены Правила технического применения средств видеоконференцсвязи (далее – Правила видеоконференцсвязи). В соответствии с данными Правилами видеоконференцсвязи обеспечение информационной безопасности при применении средств видеоконференцсвязи возлагается на лиц, ответственных за организацию судебного заседания и технических специалистов.

В соответствии с Правилами видеоконференцсвязи «видеоконференцсвязь» – это услуга связи с использованием информационно-коммуникационных технологий для интерактивного взаимодействия нескольких удаленных абонентов в режиме реального времени с возможностью обмена аудио- и видеoinформацией;

Участниками проведения видеоконференцсвязи являются:

координатор системы видеоконференцсвязи Департамента – это работник соответствующего структурного подразделения Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде Республики Казахстан (аппарата Верховного Суда Республики Казахстан), определяемый Руководителем Департамента для координации работы системы видеоконференцсвязи в судах;

технический специалист – это лицо, которое в соответствии с договором осуществляет техническое сопровождение системы видеоконференцсвязи в судах.

Информация о судебных процессах с применением средств видеоконференцсвязи (с указанием наименования суда, номера зала судебного заседания, даты и времени судебного заседания, сведений о работоспособности системы видеоконференцсвязи) размещается секретарем судебного заседания в автоматизированной информационно-аналитической системе судебных органов Республики Казахстан на сайте sud.gov.kz «Судебный кабинет» [3].

Основной целью внедрения таких информационных технологий в судебной сфере является повышение доступности населения к суду вне зависимости от удаленности сторон от зала судебного заседания, вне зависимости от расстояний.

Сегодня повысился доступ к судебной системе и устранены все административные барьеры. Все залы судебных заседаний сегодня оснащены новыми системами аудио-видеозаписи. Данная система позволяет, прежде всего, бороться с таким вопросом, как несвоевременное начало судебного заседания, то есть навести порядок каждому участнику судебного процесса. Кроме того, система не допускает искажения записанной информации. Аудио-видеозапись позволяет при возникновении спорных моментов восстановить реальный ход процесса, установить точные данные и автоматически составлять протокол судебного заседания.

Далее, «Судебный кабинет» является системой централизованного хранения данных, аудио-видео записей участников процесса.. При этом порядок хранения и уничтожения видеозаписи судебного заседания осуществляется в соответствии с Правилами технического применения средств аудио-, видеозаписи, обеспечивающих фиксирование хода судебного заседания, хранения и уничтожения аудио-, видеозаписи, доступа к аудио-, видеозаписи утвержденными приказом Руководителя Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде Республики Казахстан от 04.12.2018 г. №490 (далее – Правила технического применения средств аудио-, видеозаписи).

В соответствии с данными Правилами технического применения средств аудио-, видеозаписи участник судебного процесса или его представитель может через сайт «Судебный кабинет» письменно обратиться с ходатайством о выдаче аудио-, видеозаписи судебного заседания. Кроме того, аудио-, видеозапись любого судебного заседания доступна для просмотра вышестоящей судебной инстанции в случае обжалования судебных актов, либо подачи жалоб на незаконные действия судей.

Следует отметить, что нововведения в части информатизации судебной системы включает в себя все этапы реализации правосудия, начиная с приема документов, подачи иска, заявления или жалобы в суд через интернет в электронном виде, получения копий документов, выписки исполнительных листов, ознакомления с материалами судопроизводства, и, заканчивая выдачей судебного решения.

Помимо этого, в судебной системе применяются и функционируют модернизированные интернет-ресурсы судебной системы, система оповещения участников судебного процесса посредством SMS-сообщений и электронной почты, сервисы «ознакомление с судебными документами», «графики

рассмотрения судебных дел», «Судебный кабинет», «судебная повестка», Call-центр судебных органов с единым номером 1401.

Также запущены и активно используются такие элементы электронного правосудия, как мобильный комплекс защиты свидетелей, распространение сведений о судебной деятельности в социальных сетях и т.п.

Широкое применение современных IT-технологий намного облегчили судопроизводство, повысили качество, мобильность и прозрачность деятельности судебных органов, а внедрение системы аудио-видеозаписи судебных процессов способствует реализации принципа состязательности в судопроизводстве [4].

В результате внедрения информационных технологий удалось оптимизировать доступ населения к государственным услугам и перейти в автоматизированное состояние режима.

В целом широкое распространение цифровых технологий предусматривает сокращение некоторых профессий или введение новых профессий, введение автоматизированной системы производства, замену способов организации работы.

Таким образом, применение цифровизации и интернет-ресурсов в судебной системе позволяет реализации следующих принципов судебной системы:

доступность и открытость сайтов судов и других судебных органов для граждан и организаций;

реализации принципа состязательности в судопроизводстве;

удобство и эффективность судебного правосудия граждан, для судей и сотрудников аппарата суда;

безопасность электронного документооборота, в том числе безопасность информационных баз судов и безопасность персональных данных граждан;

экономия времени и человеческих ресурсов.

В ряде стран зарубежья накоплен немалый опыт ее применения в сфере уголовного судопроизводства (например, в Австралии, Великобритании, Германии, Индии, Италии, Канаде, Новой Зеландии, США, Украине, Финляндии, Эстонии).

Что касается стран постсоветского пространства, то, например, в Российской Федерации созданы нормативно-правовые основы использования видеоконференцсвязи. Так, например, ст.155.1 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации гласит: «При наличии в судах технической возможности осуществления видеоконференц-связи лица, участвующие в деле, их представители, а также свидетели, эксперты, специалисты, переводчики могут участвовать в судебном заседании путем использования систем видеоконференц-связи при условии заявления ими ходатайства об этом или по инициативе суда. Об участии указанных лиц в судебном заседании путем использования систем видеоконференц-связи суд выносит определение» [5].

То есть в российском уголовно-процессуальном законодательстве на сегодняшний день уже внедрены правовые основы применения данной инновационной технологии в досудебном производстве, что, на наш взгляд,

существенно расширило возможности и повысило эффективность работы судебной системы России.

В Киргизской Республике также презентовали систему аудио-, видеофиксации и электронного протокола судебных заседаний.

В Беларуси также внедрено электронное правосудие или e-justice, под которым понимают не только, собственно, электронное судопроизводство, но и все сопутствующие судопроизводству процессы, включая организацию деятельности суда, не связанную с отправлением правосудия.

В Армении с целью аудиофиксации заседаний работники аппарата суда используют компьютеризированную систему цифровой аудиозаписи FEMIDA. Копии аудиозаписи предоставляются сторонам процесса (по ходатайству) и судье в конце слушания. Для сторон слушаний по гражданским и административным делам предусмотрена плата за изготовление копии аудиозаписи. Несмотря на то, что стороны некоторых административных разбирательств могут подавать ходатайства по электронной почте, например в целях переноса судебного заседания, система электронной подачи документов пока отсутствует, поскольку, как отмечалось ранее, электронная форма коммуникации между стороной и судом официально не признается.

В Азербайджане используется система автоматизации судебного делопроизводства – САСД, которая охватывает все этапы судебного разбирательства: от регистрации дела до его передачи судье (автоматически и вручную), от планирования сроков судебных заседаний до направления повесток (посредством SMS-сообщений и электронной почты), от составления судебных документов с помощью имеющихся шаблонов до проставления на этих документах электронной подписи. Система также позволяет осуществлять электронный документооборот, производить аудио- и видеозапись слушаний, составлять и предоставлять отчетность.

В Грузии также используется программное обеспечение САСД, которая позволяет сторонам процесса, истцу и его адвокату подать исковое заявление и прочие документы в электронной форме, а также автоматически присваивает номер судебному делу. Стороны имеют возможность проследить за тем, как продвигается судебное дело, через Интернет и получить доступ к доказательной базе ответчика и его возражениям. Благодаря новому программному обеспечению стороны могут пересылать юридические документы по электронной почте. Каждое слушание фиксируется с помощью систем аудио- и видеозаписи, установленных в залах заседаний. Копии аудиозаписи предоставляются сторонам по запросу в течение 3 дней. В судах используется видеоконференцсвязь. Свидетели могут участвовать в процессе, используя Skype или иной вид конференц-связи.¹

В 2011 году в Молдове стартовала программа USAID «Быстрая помощь для благого управления» (Quick Assistance for Good Governance), в рамках которой были реализованы мероприятия по внедрению электронного правосудия. В

Молдове аудиофиксация судебных заседаний осуществляется с помощью цифровых средств (системы SRS Femida или диктофона). В настоящее время Министерство юстиции Республики Молдова начало процесс разработки второй версии интегрированной системы управления делами. Эта версия программного обеспечения позволит полностью автоматизировать процедуру документооборота, начиная с этапа подачи иска и завершая вынесением решения. Пользователи смогут получить доступ ко всем процессуальным документам с помощью персональных аккаунтов. Поскольку новая процедура будет полностью автоматизированной, система будет подключена к государственным реестрам и другим информационным системам, которые являются необходимыми при ведении судебных дел в электронном формате.

Мы видим, что в настоящее время для повышения эффективности работы судебной системы в судах многих стран все активнее используются современные инновационные технологии.

По-нашему мнению, применение данных технологий в судебной системе способствует повышению доверия населения к суду. Также мы считаем, что применение современных информационных технологий является одним из способов доступности, прозрачности и эффективности деятельности судов, так как применение информационных сервисов позволит сэкономить время не только сотрудников судебных органов, но и лиц, обращающихся в суд.

Список использованной литературы:

1. Сайт: <http://primeminister.kz/> государственная программа «Цифровой Казахстан».
2. Сайт: <http://www.sud.gov.kz/> «Судебный кабинет»
3. Сайт: <http://www.zakon.kz/>-акон «О правилах технического применения средств видеоконференц-связи».
4. Сайт: <http://online.zakon.kz/>-Конституция Республики Казахстан.
5. Сайт: <http://www.dissercat.com/>-Применение видеоконференцсвязи в России и в зарубежных странах сравнительно-правовое исследование.
6. Сайт: <https://rm.coe.int/1680700f18/> Проект регионального диалога по реформе судебной системы в странах Восточного партнерства.

*Серікқызы А.¹, Телибекова И.М.¹
¹Баишев Университеті*

СУДЬЯЛЫҚ ПРОЦЕССТЕРДЕ ДИГИТАЛДЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация

Қазақстан Республикасының құқық жаршысы "заңгер" журналында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Төрағасы Қайрат Мәмидің "сот әділдігінің мінсіз жүйесі-құқық үстемдігін қамтамасыз етудің негізі" тақырыбындағы сұхбаты

жарияланды.

Кілт сөздер: *Сандық технологиялар, Сот, сот талқылауы, азаматтық құқықтарды іске асыру және қорғау, азаматтық сот ісін жүргізу.*

Serikkyzy A.¹, Telibekova I.M.¹

¹Baishev University

USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN JUDICIAL PROCEEDINGS

Abstract

The article considers the issues of application of digital technology in the trial with the purpose of realization and protection of civil rights in civil proceedings, the trials with the use of video conferencing as a novelty in the form of a pilot project of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: *digital technologies, court, judicial proceedings, realization and protection of civil rights, civil proceedings.*

МРНТИ 10.19.61.

Жармаганбетова К.Т.¹
¹ Баишев Университет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА И КОНТРОЛЬ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РК

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы защиты информационной безопасности детей РК, контроль и ответственность информационного оборота, нормативно-правовая база, государственные меры защиты информационной безопасности детей.

Ключевые слова: *информационная безопасность, закон, интернет-ресурсы, защита, правонарушение, информационная продукция.*

Массовые коммуникации являются в настоящее время важнейшим инструментом регуляции общественных отношений, а также фактором социализации и развития личности. Воздействие массовых коммуникаций охватывает все слои населения, включая еще не родившихся младенцев, которые уже внутриутробно «слушают» сериалы и новости вместе со своей мамой. Как может отразиться это воздействие на человечестве? С развитием информационных технологий этот вопрос встает все острее. Уже сейчас ученые отмечают изменения у молодого поколения не только на психологическом, но даже на физиологическом уровне — например, изменения восприятия музыки под воздействием электронной музыки.

Актуальность обозначенной темы также заключается в том, что политика Казахстана в сфере обеспечения информационной безопасности несовершеннолетних является неотъемлемой составной частью общей политики государства в отношении детей, определяется ее направленностью, тактикой и стратегией.

Для осуществления информационной безопасности детей в Казахстане также принят ряд законов и подзаконных актов. Это Конституция РК, Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года «О правах ребенка в Республике Казахстан», а также Закон Республики Казахстан от 02.07.2018 года «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию».

Данные законодательные акты регулирует отношения, возникающие в связи с реализацией основных прав и законных интересов ребенка, гарантированных Конституцией Республики Казахстан, исходя из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе, развития у них общественно значимой и творческой активности, воспитания в них высоких нравственных качеств, патриотизма и гражданственности, формирования национального самосознания на основе общечеловеческих ценностей мировой

цивилизации.

Закон Республики Казахстан «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» устанавливает правила медиа-безопасности детей при обороте на территории Казахстана продукции СМИ, печатной, аудиовизуальной продукции на любых видах носителей, программ для компьютеров и баз данных, а также информации, размещаемой в информационно-телекоммуникационных сетях и сетях подвижной радиотелефонной связи.

Закон определяет информационную безопасность детей как состояние защищенности, при котором отсутствует риск, связанный с причинением информацией (в том числе распространяемой в сети Интернет) вреда их здоровью, физическому, психическому, духовному и нравственному развитию.

Закон разделяет информацию на 2 категории:

1. На информации, причиняющей вред здоровью и развитию детей, относится информация:

- 1) запрещенная Конституцией и законами Республики Казахстан;
- 2) запрещенная для детей настоящим Законом;
- 3) ограниченная для детей определенных возрастных групп законами Республики Казахстан.

2. К запрещенной для детей информации относится информация:

- 1) побуждающая детей к совершению действий, представляющих угрозу их жизни и (или) здоровью, в том числе к суициду;
- 2) провоцирующая детей на антиобщественные и противоправные действия;
- 3) содержащая специальный сексуально-эротический характер;
- 4) содержащая описание и (или) изображение сексуального насилия;
- 5) содержащая ненормативную лексику;
- 6) распространение которой среди детей запрещено иными законами Республики Казахстан.

В соответствии с видами этой информации осуществляется возрастная классификация по следующим категориям:

- 1) "до 6 лет" – информационная продукция для детей, не достигших шести лет;
- 2) "с 6 лет" – информационная продукция для детей, достигших шести лет;
- 3) "с 12 лет" – информационная продукция для детей, достигших двенадцати лет;
- 4) "с 14 лет" – информационная продукция для детей, достигших четырнадцати лет;
- 5) "с 16 лет" – информационная продукция для детей, достигших шестнадцати лет;
- 6) "с 18 лет" – информационная продукция, содержащая информацию, запрещенную для детей.

Информационная продукция возрастной категории "до 6 лет"

К информационной продукции возрастной категории "до 6 лет" относится

информационная продукция, содержащая оправданные жанром и (или) сюжетом эпизодические описания и (или) изображения без натуралистических описаний и (или) изображений физического и (или) психического, и (или) психологического насилия, при условии, что в информационной продукции содержатся идея торжества добра над злом, сострадание к жертве и (или) осуждение насилия.

Информационная продукция возрастной категории "с 6 лет"

К информационной продукции возрастной категории "с 6 лет" относятся информационная продукция, предусмотренная статьей 10 Закона, а также информационная продукция, не содержащая описания и (или) изображения несчастных случаев, аварий, катастроф, смерти и их последствий, вызывающих у детей страх, панику или ужас, а также унижающих человеческое достоинство.

Информационная продукция возрастной категории "с 12 лет"

К информационной продукции возрастной категории "с 12 лет" относятся информационная продукция, предусмотренная статьей 11 Закона «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», а также информационная продукция, содержащая описания и (или) изображения несчастных случаев, аварий, катастроф, ненасильственной смерти без описания и (или) изображения их последствий, которые могут вызвать у детей страх, панику или ужас.

Информационная продукция возрастной категории "с 14 лет"

К информационной продукции возрастной категории "с 14 лет" относятся информационная продукция, предусмотренная статьей 12 Закона «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», а также информационная продукция, содержащая оправданные жанром и (или) сюжетом:

1) эпизодические описания и (или) изображения наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров, табачных изделий, алкогольной продукции с напоминанием об опасности их потребления, порицающие влечение к ним как провоцирующие антиобщественные и противоправные действия;

2) эпизодические описания и (или) изображения без натуралистических описаний и (или) изображений смерти человека вследствие применения силы на пути защиты прав человека и законных интересов общества и государства.

Информационная продукция возрастной категории "с 16 лет"

К информационной продукции возрастной категории "с 16 лет" относятся информационная продукция, предусмотренная статьей Закона «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», а также информационная продукция, содержащая оправданные жанром и (или) сюжетом:

1) эпизодические описания и (или) изображения сюжетов суицида и (или) убийства человека, которые вызывают чувство сострадания к жертвам и осуждение жестокости и насилия;

2) эпизодические описания и (или) изображения сексуальных отношений людей, за исключением описания и (или) изображения действий сексуального характера.

Классифицировать информационную продукцию может как производитель,

так и ее распространитель.

Каждый выпуск периодического печатного издания, каждая копия аудио-, видео- или кинохроникальной программы должны содержать знак информационной продукции, а при демонстрации кинохроникальных программ и при каждом выходе в эфир радиопрограмм, телепрограмм они должны сопровождаться сообщением об ограничении их распространения.

Указанный знак также размещается на афишах и иных объявлениях о проведении зрелищного мероприятия, а также на входных билетах, приглашениях и иных документах, предоставляющих право его посещения.

Кроме того, законом устанавливается время трансляции в радио и телеэфире программ, содержащих информацию, ограниченную или запрещенной для детей.

Знак возрастной категории наносится на информационную продукцию или указывается на ней распространителем путем обозначения:

1) «до 6 лет» - знака «6-» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «для детей, не достигших шести лет»;

2) «с 6 лет» - знака «6+» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «для детей, достигших шести лет»;

3) «с 12 лет» - знака «12+» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «для детей, достигших двенадцати лет»;

4) «с 14 лет» - знака «14+» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «для детей, достигших четырнадцати лет»;

5) «с 16 лет» - знака «16+» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «для детей, достигших шестнадцати лет»;

6) «с 18 лет» - знака «18+» в ромбе и (или) текстового предупреждения в виде словосочетания «запрещено для детей».

Распространение информационной продукции без знака возрастной категории на территории Республики Казахстан не допускается, за исключением:

1) информационных, развлекательных и спортивных теле-, радиопрограмм, транслируемых в прямом эфире;

2) печатных изданий, специализирующихся на распространении информации общественно-политического характера;

3) новостных, информационно-аналитических, общественно-политических телепрограмм;

4) информационной продукции, распространяемой посредством радиовещания;

5) рекламы;

6) интернет-ресурсов, кроме сетевых изданий.

Контроль за оборотом информационной продукции осуществляется государственными органами: министерство оборонной и аэрокосмической промышленности РК (его территориальные органы), комитет информационной безопасности, прокуратура РК, комитет национальной безопасности РК, министерство внутренних дел РК (его территориальные органы), министерство информации и коммуникаций РК (его территориальные органы), министерство

культуры и спорта, Антимонопольный комитет РК. А также общественными: зарегистрированные в установленном законом порядке общественные объединения и иные некоммерческие организации в соответствии с их уставами, а также граждане РК.

Ответственность за правонарушения в сфере информационной безопасности это административная : ст.133-134, ст.451-456-2, КОАП РК. И уголовная: статьи 312. «Изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних либо их привлечение для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера», статьи 313. «Незаконное распространение произведений, пропагандирующих культ жестокости и насилия» УК РК.

В 2018 году и 8 месяцев на территории Республики Казахстана возбуждено 5 уголовных дел по статье 312 УК РК и 1 уголовное дело по ст.313 УК РК.

На практике как происходит защита детей от информации. Основной поток – информация, распространяемая в сети Интернет. Со стороны государства за счет бюджета проводится финансирование мероприятий, направленных на установление системы контентной фильтрации на компьютеры, к которым имеют доступ дети в школах, колледжах, техникумах, а также в библиотеках. В домашних условиях родители самостоятельно должны позаботиться об информационной безопасности своих детей.

Проект «Белый каталог сайтов» создали в Казахстане для защиты детей в Интернете. Презентация проекта, направленного на обеспечение детей и подростков к безопасному доступу к Сети, состоялась на пресс-конференции в службе центральных коммуникаций. провайдеры предоставляют услугу «Белый каталог сайтов» пользователям, желающим, чтобы их дети имели доступ только к сайтам, содержимое которых не нанесет вреда. В казахстанский «белый каталог» включено **3556** сайтов: 549 казахстанских сайтов и 3007 — зарубежных. С 1 2017 декабря проект стартовал в пилотном режиме в образовательных учреждениях страны.

По тематике и содержанию интернет-ресурсы соответствуют воспитательным потребностям, а также полноценному психическому, нравственному и физическому развитию детей. Сайты «белого каталога» подразделены на тематические категории — «наука и образование», «культура и искусство», «игры и развлечения», «музыка», «кино», «телевидение», литература», «природа», «человек», «общество», «спорт и туризм».

Другой важной составляющей защиты детей от негативной информации является контрпропаганда экстремизма и терроризма, в том числе в Глобальной сети. Не имеющая жизненного опыта и знаний молодежь подвержена риску оказаться под влиянием внутренних и внешних деструктивных сил, рекрутирующих молодежь для реализации своих политических целей. Проникновение в молодежную среду экстремистских взглядов и идей, провоцирование молодежи на противоправные действия способны нарушить межэтническое, межкультурное и межконфессиональное согласие в обществе.

Ярким примером того, что данная мера необходима является недавние

трагические события в городе Керчи.

Поэтому в средствах массовой информации и социальных сетях необходимо ужесточить контроль размещения материалов, выпуск радио - телепрограмм. Производить глубокий мониторинг интернет-ресурсов. Только за 2016 год Генеральной прокуратурой в Министерство информации и коммуникаций внесено 7 предписаний о принятии мер по временному приостановлению доступа к 33 материалам интернет-ресурсов. Блокировано 95 ссылок, где содержалась пропаганда экстремизма и терроризма. Конечно, всем понятно, что ни одно государство не может справиться с терроризмом, в том числе с пропагандой радикализма в Интернете в одиночку. Каждый из нас является членом информационного общества и несет ответственность за будущее молодого поколения. Поэтому необходимо выработать такие меры, которые могли бы максимально обезопасить информационную среду для детей. Важной выступает согласованная работа различных социальных институтов, связанных с воспитанием и социализацией несовершеннолетних. В первую очередь, к таким институтам относятся семья и школа.

Список использованной литературы:

1. Н.В. Антопова. Психология массовых коммуникаций., Юрайт., 2014.,с 1
2. Постановление правительства РК от 27 февраля 2013 года О концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 «Казахстан 2020: путь в будущее»;
3. Н.А. Назарбаев. Стратегия «Казахстан-2050» . Астана 2012 год;

Дополнительная литература:

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995года;
2. «Конценция о правах ребенка» от 20.11.1989 года;
3. Закон Республики Казахстан от 18 июля 2018 года «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»;
4. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года «О правах ребенка в Республике Казахстан»;
5. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999года «О средствах массовой информации»;
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года;
7. Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года «Об административных правонарушениях»;

*Жармаганбетова К.Т.¹
¹Бәйішев Университеті*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚОРҒАУДЫ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ БАЗА

Аннотация

Осы мақалада Қазақстандағы балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қорғау, ақпараттық айналымның бақылауы мен жауапкершілігі, нормативтік база, балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қорғау жөніндегі мемлекеттік шаралар туралы баяндалады.

Кілт сөздер: *Ақпараттық қауіпсіздік, заң, интернет-ресурс, қорғаныс, құқық, ақпарат өнімі.*

*Zharmaganbetova K.T. ¹
¹ Baishev University*

REGULATORY AND CONTROL PROTECTION OF INFORMATION SECURITY OF MINORS IN KAZAKHSTAN

Abstract

This article discusses the problems of protecting the information security of children in Kazakhstan, the control and responsibility of information circulation, the regulatory framework, government measures to protect the information security of children.

Keywords: *Information security, law, Internet resource, protection, privacy, information products.*

МРНТИ 10.07.01

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ОСНОВ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТРАХОВАНИЯ

*Телибекова И.М.¹
¹Баишев Университет*

Аннотация

В статье рассказывается об истории становления основ правового регулирования страхования. В этой статье представлен процесс становления и развития правового регулирования страхования в России и Казахстане. Автор статьи исследовал некоторые аспекты страхования по законодательству Российской Федерации и Казахстана. Автор представил свою точку зрения о реализации субъективных прав физическими и юридическими лицами

посредством страхования. Страхование рассматривается автором как один из способов возмещения убытков, которые потерпело физическое или юридическое лицо. Освещаются новые виды страхования, а также нововведения в законодательном регулировании данной сферы.

Ключевые слова: *правовое регулирование, страхование, договор страхования, страховая организация, формы страхования, добровольное страхование, обязательное страхование, личное страхование, имущественное страхование.*

В каждодневной жизни, в природе очень часто имеют место случаи, когда причиняется вред здоровью, жизни человека, либо его имуществу или имуществу юридического лица. Очень часто мероприятия, проводимые по возмещению вреда в рамках гражданско-правовых обязательств, возникающих из факта причинения вреда, не могут в полной мере компенсировать и восполнить причиненный ущерб здоровью физическому лицу – субъекту гражданских правоотношений или его семье при потере кормильца. Такие случаи прослеживаются при крупных авариях, несчастных случаях, чрезвычайных происшествиях и т.д. В этих случаях большие убытки несут не только потерпевшие, но и сами предприятия, организации, ведомства. Взять, например, хотя бы последние случаи со взрывами боевых снарядов в г. Арысь, наводнения в регионах Казахстана, пожары в торговых домах, на рынках и т.д.

Одним из способов возмещения убытков, которые потерпело физическое или юридическое лицо, является страхование. Оно осуществляется посредством распределения убытков между многими лицами (страховой совокупностью). К сожалению, следует констатировать, что на сегодняшний день в Казахстане недооцениваются польза, преимущества и перспективы страхования. Ведь, если бы имущество, пострадавшее от наводнений, пожаров, взрывов, либо ответственность юридического лица – воинской части перед третьими лицами (населением), было застраховано, то возможно ликвидация последствий причиненного ущерба была бы возможна не только по гражданско-правовым обязательствам из причинения вреда, но и посредством получения страховых выплат пострадавшим.

Первоначальные форма страхования изложены в одной из книг Талмуда, когда погонщики скота выделяли взамен погибшего новое животное. Описание древних форм страхования на Ближнем Востоке, Палестине, Сирии встречается в Законах Хамурапи, в соответствии с которыми члены торгового каравана сообща возмещали убытки от ограбления, краж, порчи товаров. В Древней Греции также была разработана система распределения ущерба при кораблекрушениях. В Древнем Риме страхование имело место при поддержке в случае потери трудоспособности членами профессиональных коллегий, необходимости их достойного погребения и т.д.

Страхование Средних веков характеризуется как гильдейско-цеховое,

поскольку в те времена оно осуществлялось в рамках гильдий. Наиболее распространенными были объединения купцов, крестьян, ремесленников и др. гильдии выплачивали пособия своим членам при потере ими зрения, в случае, если они заболели проказой, причинения вреда их здоровью, жизни или имуществу (при пожарах, наводнениях, стихийных бедствий и т.д.).

В царской России страховые услуги оказывались в основном иностранными компаниями. В XVIII веке в России в сфере страхования была создана государственная монополия. Именно в то время зародилось страхование от огня. Претерпев преобразования, страхование в России в XIX-XX веках с отменой страхового права, развитием промышленности, строительством железных дорог получило активное развитие, было внедрено личное и обязательное страхование.

После Великой Октябрьской революции страхование регулировалось тремя законодательными актами: Декрет Совета народных комиссаров (далее – СНК) от 23.03.1918 г. «Об учреждении государственного контроля над всеми видами страхования, кроме социального», Декрет СНК РСФСР от 13.04.1918 г. «Об организации государственных мер борьбы с огнем», декрет СНК РСФСР от 28.11.1918 г. «Об организации страхового дела в Российской Республике».

В 1921 г. был принят декрет «О государственном имущественном страховании», который положил основу государственному страхованию, а в последующем добровольного страхования жизни, страхования от несчастных случаев, коллективного страхования. Позже в 40-х годах XX века был принят Закон СССР «Об обязательном окладном страховании», в соответствии с которым осуществлялось страхование посевов сельскохозяйственных культур и животных. В 70-х годах этого же столетия было введено страхование детей, автотранспорта, домашнего имущества. 90-е года XX века ознаменовались введением страхования имущества государственных предприятий. Именно в этот период были созданы частные страховые компании и получил свое развитие частный страховой бизнес.

Законодательство Республики Казахстан, обобщающее совокупность всего многовекового опыта заключения договоров страхования, за двадцать пять лет развития претерпело значительную трансформацию в связи с разгосударствлением производства, развитием различных форм собственности в совокупности с принятием Основ гражданского законодательства Союза ССР и республик в 1991 г. (далее – Основы 1991 г.). Первый Закон «О страховании» был принят в Казахстане в 1993 г. на это момент насчитывалось от 600 до 800 страховых организаций [1].

16 апреля 1994 г. был принят Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу Закона, «Об организационно-правовых мерах по формированию и развитию страхового рынка. Уставный фонд страховой организации должен был составлять не менее 2 млн тенге. При этом деятельность иностранных страховщиков на казахстанском рынке была запрещена. Далее 3 октября 1995 г. был издан Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу Закона, «О страховании». Этим Законом минимальный размер уставного капитала устанавливался в 40000 расчетных показателей (МРП) — 1520 млн тенге, а

иностранные страховщики были впервые допущены к участию в уставном капитале страховых компаний — до 50%. <...> 18 декабря 2002 г. вступил в действие новый, четвертый Закон Республики Казахстан «О страховой деятельности» [Там же].

С 1999 года страхование регулируется и положениями главы 40 Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее – ГК РК), Законом РК «Об акционерных обществах», а обязательное страхование – отдельными нормативными актами.

Обязательное страхование – это страхование, осуществляемое в Республике Казахстан в силу требований законодателя. Среди видов обязательного страхования различают:

- обязательное социальное страхование;
- обязательное социальное медицинское страхование;
- обязательное страхование работника от несчастных случаев при исполнении им трудовых (служебных) обязанностей;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности владельцев объектов, деятельность которых связана с опасностью причинения вреда третьим лицам;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств;
- обязательное экологическое страхование;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности перевозчика перед пассажирами;
- обязательное страхование в растениеводстве;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности туроператора и турагента;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности аудиторских организаций;
- обязательное страхование гражданско-правовой ответственности частных нотариусов.

В Казахстане введено также добровольное медицинское страхование, цель которого сводится к возможности дать человеку доступ к услугам, не предоставляемых в рамках обязательной страховки, например, косметическая стоматология, проведение сложных медицинских обследований и анализов. С 2016 года введено страхование от онкологии, при котором программа покрывает лечение онкологических заболеваний, а также аортокоронального шунтирования, замены клапанов сердца, нейрохирургии, пересадки органов и костного мозга.

Новшеством на сегодняшний день является онлайн-страхование (с 01.01.2019 г.), основанное на электронном обмене документов, осуществлении в онлайн-режиме оформления, переоформления и расторжения договора страхования; уведомления о страховом случае; определения размера причиненного вреда и получения страховой выплаты.

Еще одним новшеством является вмененное страхование, представляющее собой вид обязательного страхования, при котором требование об обязательном

страховании, виды и минимальные условия страхования устанавливаются законодательными актами РК, а иные условия и порядок страхования определяются соглашением сторон. Также с 1 января 2019 года введено обязательное страхование туриста. Страхователем будет являться туроператор в сфере выездного туризма, а застрахованным – турист, выезжающий за рубеж. Кроме того, в Казахстане развитие получили аннуитетное и новые виды страхования жизни (срочное и накопительное).

Несмотря на то, что сегодня в сфере страхования появляются новые продукты, вводится в действие их законодательное регулирование, разрабатываются новые типовые договоры страхования, имеет место тенденция снижения количества юридических лиц, осуществляющих на рынке страховые услуги в виде страховых обязательств путем заключения договоров [2,3,4].

Количество страховых организаций	Годы											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Всего	44	41	40	38	36	35	34	33	33	32	29	27

Таблица «Количество страховых организаций в Республике Казахстан за период с 2008 по 2019 годы»

За период с 2008 по 2019 годы количество страховых организаций снизилось с 44 до 27 юридических лиц. Все они функционируют в виде акционерных обществ. Если в начале приобретения независимости республикой насчитывалось до 800 страховых организаций, а к 1999 году количество страховых организаций составляло 71 юридическое лицо, то к 2010 году насчитывалось только 44 страховых организации. Такое снижение было связано с новыми требованиями законодателя по увеличению размера уставного капитала акционерного общества со 100-кратного размера месячного расчетного показателя (далее – МРП) – для закрытого акционерного общества, 5000-кратного МРП – для открытого акционерного общества, до 50 000-кратного месячного расчетного капитала на основании Закона РК «Об акционерных обществах» от 13.05.2003 г.

Этот непродуманный шаг казахстанского законодателя отрицательно повлиял на социально-экономическую ситуацию в стране. Естественно, что немногие акционерные общества смогли осуществить перерегистрацию страховой компании, увеличив свой уставной капитал. В результате этого снизилось доверие населения к страховым компаниям, увеличилась безработица, государство потеряло своих налогоплательщиков-субъекты предпринимательства, а застрахованные лица не смогли получить страховые выплаты.

В дальнейшем уменьшение количества юридических лиц, оказывающих услуги страхования, связано было, скорее всего, с ужесточением контроля со стороны Национального Банка Республики Казахстан (далее – НБ РК) в виде

ежегодного аудита финансовой отчетности страховых организаций, применением санкций за нарушение последними страхового законодательства (приостановление, отзыв лицензий и т.д.). Так, в результате проведенных документальных проверок НБ РК вынес письменные предписания в отношении следующих страховых организаций вынесены письменные предписания: АО «Страховая компания «Евразия» - (2 письменных предписания), АО «ДО АО «Цеснабанк» Страховая Компания «Цесна Гарант», АО «СК «НОМАД Иншуранс» [5].

Таким образом, несмотря на то, что правовое регулирование страхования, претерпев в ходе своего становления существенное развитие, стало одним из перспективных секторов экономики, на сегодняшний день имеет место тенденция снижения количества страховщиков вследствие, как объективных обстоятельств, так и по итогам аудита финансовой отчетности.

Список использованной литературы:

1. Сайт [http://www.insur-info.ru/press/52362/Состояние страхового рынка Республики Казахстан](http://www.insur-info.ru/press/52362/Состояние_страхового_рынка_Республики_Казахстан).
2. Сайт [https://articlekz.com/article/21194/Проблемы и перспективы развития страхования в РК](https://articlekz.com/article/21194/Проблемы_и_перспективы_развития_страхования_в_РК).
3. Сайт [https://forbes.kz/leader/rejting_strahovyih_kompaniy_2019/Рейтинг страховых компаний – 2019](https://forbes.kz/leader/rejting_strahovyih_kompaniy_2019/Рейтинг_страховых_компаний_–_2019).
4. Сайт [https://allinsurance.kz/news/market-kaz/12646-natsionalnyj-bank-rk-opublikoval-itogi-strakhovogo-rynka-za-iyul-2019-goda/Национальный банк РК опубликовал итоги страхового рынка за июль 2019 года](https://allinsurance.kz/news/market-kaz/12646-natsionalnyj-bank-rk-opublikoval-itogi-strakhovogo-rynka-za-iyul-2019-goda/Национальный_банк_РК_опубликовал_итоги_страхового_рынка_за_июль_2019_года).
5. Сайт [https://allinsurance.kz/news/market-kaz/8412-natsbank-rk-soobshchil-o-vyyavlennykh-3-kvartale-2018-goda-v-dejstviyakh-strakhovykh-organizatsij-parushenij-po-itogam/Нацбанк РК сообщил о выявленных нарушениях в действиях страховых организаций](https://allinsurance.kz/news/market-kaz/8412-natsbank-rk-soobshchil-o-vyyavlennykh-3-kvartale-2018-goda-v-dejstviyakh-strakhovykh-organizatsij-parushenij-po-itogam/Нацбанк_РК_сообщил_о_выявленных_нарушениях_в_действиях_страховых_организаций).

Телибекова И.М.¹

¹Баишев Университет

САҚТАНДЫРУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ НЕГІЗДЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ТАРИХЫ

Аннотация

Мақалада сақтандыру құқықтық реттеу негіздерінің қалыптасу тарихы туралы айтылған. Бұл мақалада Қазақстан және Ресейдегі сақтандырудың құқықтық реттелуінің пайда болуы және даму процесі ұсынылған. Автор Қазақстан және Ресей Федерациясының заңнамаларына сәйкес сақтандырудың кейбір салыстырмалы аспектілерін зерттеген. Автор сақтандыруды жеке немесе заңды тұлға зардап шеккен шығындарды өтеу тәсілдерінің бірі ретінде

қарастырады. Құқықтық қатынастар субъектілерінің құқықтары мен мүдделерін қамтамасыз ету арқылы құқықтық мемлекетті құру, құқықтық саясат концепциясының бір бағыты болып саналады. Сақтандырудың жаңа түрлері, сондай-ақ осы саланы заңнамалық реттеудегі жаңашылдықтар туралы баяндалады.

Кілт сөздер: құқықтық реттеу, сақтандыру, сақтандыру шарты, сақтандыру ұйымы, сақтандыру нысандары, ерікті сақтандыру, міндетті сақтандыру, жеке сақтандыру, мүліктік сақтандыру.

Telibekova I. M.¹

¹ *Baishev university*

THE HISTORY OF THE FOUNDATIONS OF LAGEL REGULATION OF INSURANCE

Abstract

The article describes the history of the formation of the foundations of legal regulation of insurance. In this article is introduced process of becoming and development of juridical regulation of insurance in Kazakhstan and Russia. The author of the article has researched some comparative aspects of insurance in legislation of Kazakhstan and Russia. Insurance is considered by the author as one of the ways of compensation of losses suffered by a natural or legal person. The author has presented the point of view about realisation of the subjective rights physical both legal bodies by means of insurance. Highlights new types of insurance, as well as innovations in the legislative regulation of this area.

Keywords: *legal regulation, insurance, insurance contract, insurance organization, forms of insurance, voluntary insurance, compulsory insurance, personal insurance, property insurance.*

МРНТИ 15.41.21

Сулейменова Э.Б.¹, Килибаева С.К.¹

¹ *Бәйішев университеті*

ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫ АРАСЫНДАҒЫ СУИЦИДТІҢ КЕҢІНЕН ТАРАЛУЫ

Аннотация

Бұл мақалада жастардың суицидтік әрекеттердегі бейімділігінің талдауы туралы көрсетіледі. Бұл құбылысқа әсер ететін негізгі себептер мен суицид туралы статистикалық мәліметтер қарастырылады. Бұл тақырып зерттеу мысалында айқын көрінеді.

Кілт сөздері: *Суицид, қорлық-зорлық, жыныстық, гендерлік,*

дискриминация, аутодеструктивті.

Суицид дегеніміз- (лат. Sui caedere- өзін өлтіру) саналы түрде адамның өз еркімен өмірмен қоштасуы, өзін-өзі жарақаттау, тұлғаның саналы іс-әрекеті. Әдебиеттерде суицидтік әрекеттерді көбінесе «аутожарақат», «аутоагрессия» деген терминдермен байланыстыра қарайды. Егер аутоагрессия актінің соңғы мақсаты – өзіне-өзі қол жұмсау болса, онда оны суицидтік әрекетке жатқызу керек. Сонымен қатар, қасақана дене мүшесін зақымдауды, психоз күйіндегі адамдардың аутоагрессивті актілерін және осындай басқа да іс-әрекеттерді суицидтік әрекетке жатқызуға болмайды. Жәбірленушінің немесе есі дұрыс емес адамның абайсызда өз өмірімен қоштасуы өзіне өзі қол жұмсауға жатпайды. Мұндай жағдайларда өмір үшін қауіпті іс-әрекеттер өзін-өзі өлтіруге бағытталмайды және олардың басқа да себептері мен мақсаттары болады, сондықтан оларды жазатайым оқиғалар санатына жатқызу керек. Осы анықтамаға сүйене отырып, «аутодеструктивті» немесе «мінез-құлықтың өздігінен бұзылуы»- деп аталатын жөнсіз тәуекелдің нәтижесіндегі өлімді де өзіне-өзі қол жұмсау деп есептеуге болмайды [1].

Суицидтің үш түрі бар, олар: шынайы, жасырын, жариялық. Шынайы суицид- оған барған адам өмірден түңіледі, үнемі көңілсіз болып жүреді, өмірдің мәнін жоғалтқандар. Жасырын суицид- бұл түрде адам өзін-өзі өлтірудің жаман іс екенін түсінеді. Бірақ қиындықтан шығар жол жоқ болып көрінгендіктен, өлімге алып баратын істерге бас тігеді. Мысалы, нашақорлық немесе алкоголизм. Жариялық суицид- өзін-өзі өлтіргісі келетіндердің көбі өлместен бұрын өзгелердің назарын өздеріне аударғысы келеді.

Мысалы, біреумен ренжіссе қолына суық қару алып немесе арқан алып «өлемін» деп аттандауы. Жастар арасында жасалатын суицидтің ерекшелігі оның байбаламдық сипатта болуы. Психолог-ғалым А.Е.Личконың анықтаған бойынша тек қана жеткіншектердің 10%-ы өлгілері келсе, 90%-ы бұндай әрекетке көмекке шақырудағы жан айқайы ретінде жасайды екен [2].

Суицид – Қазақстанда 1998 жылдан бері дамып, таралу ауқымын кеңейткен ауырудың бірі. Басында бұл дерт тек қана ересек адамдар арасында ғана таралса, кейінірек жастар тіптен кәмелеттік жасқа толмағандар арасында да біліне бастады. Өз-өзіне қол жұмсауға адамдарға түрлі факторлар әсер етіп ақырғы әрекеттерге итермелеуде, ол факторлар өз кезегінде ішкі және сыртқы деп бөлінеді. Ғылыми жұмысымызда біз сыртқы факторлар деп әлеуметтік жағдайларды атасақ, ішкі деп адамның психологиялық өзіндік ішкі болмысын білдіреміз. Бізге белгілі, адамның тұлға ретінде қалыптасуы үшін түрлі әлеуметтік институттардың, оның ішінде отбасы және білім беру институттарының маңызды ықпал етушілер екені. Ата-ана, туған-туыс және көршілер болсын тұлғамен қарым-қатынас, байланыс жасауда бір-біріне мейрімділік, түсінушілік, достық, махаббат сезімдерін көрсетіп сыйласалды.

Қазірде адамдар бір-бірімен амандасуға, хәл сұрасуға жарымай қалды. Таңнан кеш батқанға дейін тіршілікте жүрген ата-ана баласының өмірінде не болып жатқанын білмейді. Дайын балабақшаға баланы беру, мектепте мұғалімге бала тәрбиесін табысай отырып,

баланың өмірінен толығымен алыстай түседі. Бұндай жағдайда өсіп- тәрбиеленген баланың ойында жалғыздық, қажетсіздік сезімдері туындайды. Ал сол жалғыздық суицидке итермелейтін бір фактор. А.Құнанбаев осы жалғыздыққа қатысты бір сөзінде « Дүниеде жалғыз қалған адам- адамның өлгені» деп, адам қоғамнан тыс бола алмайды, қоғамдағы әлеуметтік байланыстарды қажетсінетінін айтқан [3].

Суицид жасауға итермелеуші ішкі факторларды талдасақ. Медициналық- психологиялық зерттеулерде суицид, ол- ішкі эмоционалды қуатты сыртқа шығару барысында, адамның саналы түрде өз- өзіне қол жұмсауы іспен дәлелдеуі немесе психологиялық сөздікте ауру, рухани азап, психологиялық дағдарыс және ішкі күшті жанжал ретінде түсіндіріледі. Австралиялық психолог З.Фрейд суицидтің себебін ызақорлықпен, агрессиямен түсіндірсе, американдық психолог К.Менниндер оны өш алу, жеккөрушілікпен, тығырыққа тірелумен және күнәлі сезімнің күштілігімен байланыстырған . 2015 жылы Қазақстанда 3735 адам өз- өзіне қол жұмсаған, оның ішінде 201-і кәмелетке толмағандар. Осы жерде айталық 44% суицид жасаушылар осындай әрекетке баруға итермеледі деп күнәлі адамдарды сонғы хаттарында жазып кетсе 56% адамның бұндай әрекетке баруына не себеп болғаны белгісіз қалып қойды [4].

Адамдардың өз өмірлеріне қол жұмсауына себеп болатын мынандай факторлар бар, 2017 жыл [5]:

2017 жылы Суицид еліміздегі басты әлеуметтік проблемаға айналды. Өз- өздеріне қол салушылардың саны 5,5%- ға өскен 2015 ж. 3735 болса, 2016 ж. 3942- ге жеткен. Өз- өздеріне қол жұмсаушылардың әрекет жасаулары 2,1%- ға қысқарған (6047- ден 5922- ге түскен) [6].

Қазақстан суицид көп жасалатын Дүниежүзі мемлекеттері ішінде, 4-ші орында тұр, 2017 жылғы мәлімет бойынша. Елімізде жастар арасында суицидті болдырмаудың профилактикалық алдын алу шаралары көп жасалуда. Дүниежүзі бойынша жасөспірімдер өлімі 100 мың адамға 6-7 жағдайдан болса, Қазақстанда 2017 жылы бұл көрсеткіш 100 мың жасөспірімге 2-4 жағдайдан тіркелген, 2012 жылмен салыстырғанда 100 мың жасөспірімге 19,2 факт тіркелеген [6].

2018 жылдың қаңтар- сәуір айлары аралығында Қазақстанда барлығы 15- 17 жас аралығындағы 200 кәмелетке толмаған балалар өз- өздеріне қол жұмсаған. Осы 15-17 жас аралығында суицидтік әрекеттің 60% жасалады екен. Сонымен қоса Республикамызда 19 жасқа дейінгі қыздар арасында суицидтің ең үлкен көрсеткіші көрсетілуде. Қыздардың арасында суицид жасауға себеп қыздарға жасалатын қорлық-зорлық, жыныстық, гендерлік дискриминация. 2018 жыл жастар арасында суицидтік әрекетке итермелеуші жаңа фактор тіркелді. Жаңа жыл бастауынан

Елімізде 20 жасөспіріп өз өмірімен ерікті түрде қошатасқан болатын. Жаңа фактордың атауын «Сатып алынған өлім» деп атаушы едім. «Синий кит», «Тихий дом», «F57» осы сынды ВКонтакте желілеріндегі топтарға жастар тіркеліп, өздерін өлім ойынын ойнайтындығын көрсететін ниеттерін білектерін кесіп түрлі киттің немесе көбелектің суретін салып, «я в игре» хэштегтермен әлеуметтік желілерде бөліседі екен. Жабырқау, мұң, қамығу, депрессия осы сөздердің барлығы көк китке сай қолданылады. Себебі киттер судан секіріп шыққанда олар

аспанға самғап ұшамын деп армандаса, қайтадан әрекеті іске аспай суға құлағанда мәңгі су түбінде болатындығын көрсетеді. Осыны жастар өздерінің осы жағдайын китке теңеп өз өмірлерімен тез қоштасқылары келеді.

Білім және Ғылым Министрлігінің Республикалық оқу-әдістемелік қосымша білім беру орталығының директоры, жасөспірімдерді суицид жасауға итермелейтін факторларды көрсетеді:

- Мектептегі кемсітулер, қорлық көрсету;
- Өмірдің мәнін, мағынасын жоғалту;
- Әлеуметтік нормалардың құлдырауы;
- Теледидар немесе әлеуметтік желілерден, компьютерлік ойындардан зорлық- зомбылық сценаларын көруі;

Жастар арасындағы суицидті болдырмау және алдын алу шаралары, менің ұсыныстарым:

1. Жастар арасындағы суицидті алдын алу және болдырмау шараларын атқаратын, себептерін анықтайтын бір орталық ашуымыз керек. Себебі жоғарыда айтылып кеткендей жастар мен жасөспірімдер арасында жасалатын суицидтік іс-әрекеттің көбінің себебі анықталмай жатады, ал осындай әрекетке жеткізген адамдар жазасыз қалуда;

2. Тұлғаның болмысын алғашқы әлеуметтендіруші институт отбасы болғандықтан отбасы мүшелерінің арасында тығыз байланыс орнату. Жұмыс уақытынан тыс ата- ананың балаларымен уақыт өткізулеріне жағдай жасау;

3. Еліміздегі әр мекемеде жастар мен жасөспірімдер арасында суицидке бейімділікті анықтайтын психологиялық тесттілеулер өткізіліп тұру керек;

4. Суицидке бейім немесе девиантты мінез- құлқы белең алған жастарды қоғамдық жұмыстарға белсенді араластыру керек. Көп суицид жасаушылар өмір жолдарынан адасып осындай әрекетке барғандықтан оларға қоғамның бір мүшесі екенін, өзіндік бір қызмет атқаратындығын қайта үйрету керек;

5. Білікті психолог мамандарды көптеп даярлау керек;

Шын мәнісінде өзіміз өмір сүріп отырған қоғамымызды түрлі қырынан қарасақ сан түрлі проблемалар бар. Әркім өзіне қатысы бар нәрсеге алаңдап жатады, ал планетамызда бір жылда 1 млн. адам өз-өздеріне қол жұмсап, қайғылы жағдайларда өмірлерімен қоштасып жататынына мән бермейміз. Мүмкін сол адамның өмірлерін қиюына біз күнәлі шығармыз. Бақталастық, қызғаншақтық, кенеттен көрсеткен агрессиямыздың салдарынан ол кісіні ренжітіп алған шығармыз. Бұл шыныменде адамдардың бір- біріне жауыз, мейрімсіз болып кеткендігін көрсетеді. Үлкен немесе кішігірім даудамайлардан адам өзінің бойына жағымсыз энергияны жинақтай береді. Эмоционалдық күйдің қайнаған, шарықтау шегінде, яғни, осының соңы өмірден бір адамның қызметін тоқтататынын көреміз. Суицидпен ауыратын адам әлсіз деп ойлаймыз. Мүмкін осы жерде сол ауруға қарсы дәрменді күрес жүргізе алмаған біз әлсіз шығармыз.

Сондықтан ғылыми жоба барысында айтылған ұсыныстарды бір ауызбен қолдап, «Дүниежүзі бойынша суицидтен Қазақстан 1- ші орында» деген Еліміздің имиджіне кір келтіретін статустан құтылуымыз керек. Қазақстанның байлығы ол халқы, болашағы жастар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Картбаева Гульжамал Тиекбаевна «Суицид жайлы не білу керек?» мақаласынан
2. https://www.metod-kopilka.ru/suicid-_tyurytan_shyatyn_zhol_emes-54931.htm
3. М.Тәжин «Әлеуметтану», 2004 ж. А.Құнанбаевтің әлеуметтанулық ойлары
4. Статистика Генпрокуратуры РК, 2017 года
5. Статистика Б.Мусина «О суициде в РК 2017 году»
6. Статистика суицида в РК 2086 году. Kaznews

*Сулейменова Э.Б.¹, Килибаева С.К.¹
Баишев Университет*

РАСПРОСТРАНЕНИЕ СУИЦИДА СРЕДИ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В статье анализируется склонность молодых людей к совершению суицидальных действий. Рассматриваются основные причины, влияющие на данное явление и статистические данные по совершению самоубийств. Данная тема раскрывается на примере исследования.

Ключевые слова: *Суицид, насилие, пол, гендерный, дискриминация, аутодеструктивный.*

SPREAD OF SUICIDE AMONG KAZAKH YOUTH

*Suleimenov E. B.¹, Kilibaev S. K. ¹,
¹ Baishev University*

Abstract

The article analyzes the tendency of young people to commit suicidal acts. The main causes affecting this phenomenon and statistics on committing suicide are considered. This topic is revealed by the example of a study.

Keywords: *Suicide, abusive, sexual, gender, discrimination, self-destructive.*

МРНТИ 316. 624

Губанов Н.И.¹, Губанов Н.Н.², Доценко М.Ю.³

¹Тюменский государственный медицинский университет

²Московский государственный технический университет им. Н.Э. Баумана

³Тюменский государственный медицинский университет

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ТРОЙНОЙ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ ПРАВСТВЕННОСТИ И КРИМИНАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Аннотация

Объяснение криминального поведения лишь биологическими и (или) социальными факторами недостаточно, так как поведение человека при этом предстаёт как пассивное следствие окружающих условий и наследственности, что исключает его ответственность за свои поступки. Целью статьи служит обоснование положения о трёх основных детерминантах криминального поведения: генотипе, социальной среде и личностном начале – свободной воле индивида. Антропологическая парадигма «биологическое – социальное» является устаревшей и должна быть заменена парадигмой «биологическое – социальное – личностное». В этом состоит философская новация авторов. При этом человек признаётся личностью со свободной волей. Последняя взаимодействует с внешними условиями и наследственными влечениями, может при этом превалировать над ними, но может и уступать им.

Ключевые слова: *криминальное поведение, свободная воля, агрессивность, криминальные способности, способности, задатки.*

Одной из угроз безопасности любой страны служит преступность. Эта проблема всегда интересовала людей. Она содержала такие вопросы: 1) существует ли наследственная обусловленность нравственных качеств человека и преступлений? 2) полностью ли преступное поведение детерминировано социальными факторами – плохими экономическими условиями, слабым воспитанием и обучением и др.? 3) какова роль в преступном поведении разума человека и его свободной воли, могут ли они противостоять сознательным и бессознательным агрессивным внутренним импульсам и отрицательным влияниям среды?

Аналогично ситуации, имевшейся до 90-х гг. 20 в. с вопросом о биосоциальной детерминации интеллекта, существовали две крайние концепции о причинах криминального поведения. Первая из них принадлежит Ч. Ломброзо, считавшего преступность прямым следствием плохой наследственности и признававшего существование прирождённого преступника [10]. Вторая концепция объясняла все виды преступного поведения только социальными факторами – культурными, политическими, экономическими, а также пережитками прошлого. Вторая концепция не учитывала того, что в учении Ломброзо и его последователей в гипертрофированном виде содержится важный

рациональный момент – положение о влиянии наследственности на криминальное поведение.

В 20-м в. в отечественной науке была почти официальной парадигма, абсолютизирующая социальную сущность человека. В соответствии с ней, подавляющее большинство отечественных учёных и философов отрицательно отвечало на вопрос о биологической детерминации и нравственности людей, и их криминального поведения. Ситуация не совсем ещё изменилась и к настоящему времени. Хотя учение только о социальной детерминации сознания личности сейчас ни один автор активно не отстаивает, но всё же значению наследственных факторов для становления интеллекта человека не уделяется должного внимания. Это обнаруживается и в процессе обсуждения проблемы преступного поведения. Например, в учебнике криминологии признаётся: «Человек – продукт совместного воздействия как биологических, так и социальных факторов» [7, с.36], но в главе «Личность преступника» отмечается лишь, что влияющая на преступность «высокая тревожность может быть прирождённой» [7, с.174], т.е. роль наследственности признаётся, но не раскрывается.

Н.И. Губанов и Н.Н. Никольская [3] сделали попытку объединения адекватных моментов описанных выше крайних позиций на основе концепции единства биологической и социальной обусловленности интеллекта. Существование концепции в следующем: формирование интеллекта как системы способностей требует наличия как генетических задатков, представленных соответствующим уровнем структуры мозга, так и соответствующих социальных условий – условий протекания игры, обучения, общения, трудовой деятельности людей. Генетические задатки передаются от родителей детям по каналу генетической наследственности. Они представляют собой природную одарённость человека. Реализация задатков и их превращение в способности происходят в результате активности людей, определяемой условиями жизни. Наследственность индивида детерминирует величину его задатков (психические возможности), а воспитание и обучение в определённых социальных условиях обуславливают степень реализации задатков и их превращения в способности.

Используя данные о социальной и биологической детерминации способностей, Н.И. Губанов и Н.Н. Никольская обосновали принципы концепции двойной обусловленности преступного поведения. У человека нет врождённых способностей к преступлению (как и других врождённых способностей), но у него имеются врождённые (генетические) задатки к возникновению криминальных способностей. Реализуются ли эти задатки и преобразуются ли они в преступные способности, определяется социальными факторами – воспитанием, обучением, экономическими, политическими и культурными условиями жизни [3]. Концепция двойной обусловленности психики человека и преступного поведения, конечно, более адекватна в сравнении с социологизаторской и биологизаторской концепциями. Однако и она недостаточна адекватна, хотя её иногда используют в качестве последнего слова науки. Так, в учебнике психологии, изданного в претенциозной серии «Учебник нового века», глава 4 именуется в духе

устаревшей парадигмы «Природная и социальная детерминация психического развития» [8, с.70-85]. О личностном факторе здесь не упоминается.

В предыдущих работах мы отмечали, что антропологическая парадигма «биологическое – социальное» устарела, и необходим переход к парадигме «биологическое – социальное – личностное» [4; 6]. Теперь мы более детально обоснуем это положение. Наша, новая, позиция, заключается в следующем: все качества личности, включая туда и те, которые влияют на её поведение, в том числе и преступное, *обладают не одной, и не двумя, а тремя группами источников детерминации*: 1) природным началом – наследственными задатками индивида; 2) социальным началом – культурными, политическими, экономическими условиями жизни человека; 3) личностным началом – свободной волей человека, самодетерминацией, его разумом и собственной креативной деятельностью по самосовершенствованию и созиданию инновационных культурных смыслов. Поэтому всё ещё распространённое понимание человека как биосоциального существа неполно: при таком понимании не учитывается роль личностного фактора – свободы воли и порождаемой ею творческой духовной деятельности – в развитии человека. В связи с этим *человека следует понимать как существо не биосоциальное, а биопсихосоциальное*. В рамках парадигмы «биологическое – социальное» человек рассматривается лишь как объект влияния на него внешних условий и генотипа. Однако человек является не только объектом, но и субъектом жизненного процесса. Как объект он подвергается воздействию условий и событий жизни, социальных отношений, культурных традиций и нравственных норм, а также бессознательно испытывает влияние наследственных задатков, среди которых кроме интеллектуальных есть альтруистические и эгоистические. В качества субъекта своей жизни, человек может самосовершенствоваться, организовывать свою жизнь, регулировать её ход, разрабатывать её сценарии, принимать решения о совершении различных поступков. Человек не пассивное производное социальных условий и биологической наследственности. *Он является единственным на планете существом, которое обладает качеством самодетерминации*. Самодетерминация означает свободу Я по отношению как к силам внешнего окружения, так и к силам внутри самой личности. На основе новой антропологической парадигмы попытаемся обосновать принципы концепции тройной обусловленности противоправного поведения.

Так как ещё недостаточно раскрыто значение генетических задатков для преступного поведения, то вначале мы затронем этот аспект. Предварительно отметим, что криминальные задатки представлены в форме малых по величине задатков альтруистических качеств и значительных по величине задатков эгоистических качеств. Это и служит наследственной основой криминального поведения. Человек, у которого такая диспропорция нравственных задатков наиболее предрасположен к преступлениям. Задатки эгоизма субъективно переживаются личностью в виде внутренних агрессивных устремлений, направленных вовне. И чем их величина выше, тем более выраженные усилия воли нужны личности для их подавления, тем больше возможность преступных

действий. Итак, возможность преступного поведения обусловлена задатками эгоизма и агрессивности, т.е. задатками негативных нравственных качеств. Мораль и правосознание тесно связаны. Когда задаток реализуется, то он превращается в способность.

Под криминальной способностью мы понимаем не характеристику криминальных умений, а готовность личности пересечь черту, отграничивающую законопослушное и нравственное поведение от преступления и аморализма, готовность сознательно причинить зло другим лицам. А характеристику криминальных умений надо обозначать иным термином, например термином «организационная способность». Данная способность присуща всем людям. У законопослушных граждан она направлена на социально полезную деятельность, у преступников – на планирование и осуществление преступлений. Эта способность может отличаться по величине у различных правонарушителей. Особенно велика она у главарей преступных групп.

Мерой криминальной способности можно считать степень зла, которое правонарушитель готов принести другим людям. К примеру, некий преступник может только совершить кражу, другой – украсть и избить человека, а третий – совершить кражу и убить человека. Здесь мы делаем допущение о наличии у преступника веры в свою безнаказанность и отсутствии страха разоблачения. Имеет значение только его свободная воля. *Человек свободно решает, как ему следует поступить. И поэтому-то он несёт ответственность за свои поступки.* Рамки морали шире, чем рамки права. По этой причине криминальное поведение всегда аморально, если законы являются справедливыми. Ментальная основа зла – преступного и аморального – одна. Это осознанная готовность индивида перейти в своих поступках границу допустимого обществом поведения. Аморализм, низкая нравственность индивида служит ментальной основой преступного поведения. Чем ниже уровень нравственности человека, тем на более тяжкие преступления будет способен такой человек.

Отметим некоторые эмпирические данные о влиянии генотипа на нравственность человека и его поведение. В парах преступников-близнецов двуйцевые встречаются в два раза реже, чем однойцевые, среди преступников со сниженным интеллектом, аномалия ХХУ наблюдается в десять раз чаще в сравнении с остальным населением [3]. Эти данные показывают крайние случаи влияния наследственности на нравственную сферу и поступки людей. Однако можно привести основания для признания наличия генетической обусловленности нравственности и безнравственности не только в условиях нормы, но и аномалии.

Любое свойство личности можно квалифицировать как потенциальную способность. И способность потенциальная превращается в актуальную, если индивид выполняет соответствующую деятельность [5]. Например, альтруизм – способность любить других лиц, а не только себя. Честность – способность говорить правду в трудных ситуациях. Если признать нравственные качества как особые способности, то к ним относятся все положения о биологической и социальной детерминации способностей: 1) индивиду присущи наследственные

задатки нравственных качеств; 2) генетическая норма реакции определяет величину нравственных задатков; 3) условия обучения, воспитания, самовоспитания определяют меру реализации этих задатков и формирование моральных качеств; 4) «В человеческой популяции среди её членов имеется нормальное статистическое распределение по величинам наследственных задатков нравственных качеств» [3, с.100]. Самое большое число людей обладает средним значением нравственного задатка, а лиц с меньшей или большей величиной задатка становится всё меньше по степени удаления от среднего значения в обе стороны. «Притом, человек обладает задатками как альтруистических, так и эгоистических качеств. Первые возникли в процессе антропосоциогенеза как реализация необходимости выживания популяции в целом, а вторые – как реализация необходимости индивидуального выживания» [3, с.100]. Альтруизм и агрессия представляют две противоположности человеческой сущности. Подобно задаткам когнитивных способностей, нравственные задатки у различных индивидов могут быть выражены в большей или меньшей степени. Если отрицать наследственную обусловленность нравственности, то как объяснить тот факт, что из всей большой совокупности людей, живущих в одинаковых условиях, одни совершают преступления, а другие нет? Нравственная одарённость людей, так же как эстетическая и когнитивная, может иметь широкий диапазон изменений. Можно предположить, что есть не только гении научные и поэтические, но и гении добра и нравственной силы, и есть, по-видимому, что-то напоминающее гения зла с его демонической силой. Поскольку генотип человека гетерогенен, то следует признать, что гениальность и злодейство всё же являются совместимыми. В этом случае выдающаяся одарённость в научном, политическом, художественном отношении сопрягается с низкой одарённостью в нравственном отношении. Эгоистические качества индивида, обусловленные диспропорцией интеллектуальной и нравственной одарённости, можно считать личностной основой преступного поведения. Одно из этих качеств – агрессивность – способность нанести другому лицу физический, материальный или моральный вред. Высшее выражение агрессивности – стремление уничтожить других людей.

М.В. Алфимова и В.П. Трубников показали: различия в агрессивности различных индивидов примерно наполовину обусловлены генотипом и наполовину средовыми факторами. «Концепция одного “гена агрессивности” не реалистична... на склонность к агрессии могут влиять многие гены и сложные взаимодействия между ними... со временем, когда индивидуальная генетическая диагностика станет доступной, генетические данные можно будет использовать для оценки индивидуальной реактивности на различные средовые воздействия, провоцирующие агрессию, а значит – и для профилактики агрессии» [1, с.121].

Наличие генетических задатков нравственных свойств не значит, что имеется жёсткая генетическая предзаданность нравственности личности и её поведения, включая туда и криминальное. Задатки – это только возможность формирования определённых личностных качеств. Степень реализации этой возможности определяется условиями воспитания, жизни в целом и собственной

духовной активностью личности. Нет ни социальной, ни природной неотвратимости совершения преступления конкретным лицом. Гегель писал: «Обстоятельства и мотивы господствуют над человеком лишь в той мере, в какой он сам позволяет им это» [2, с.26]. Если даже человеку были присущи выраженные криминальные задатки и жил он в плохих социальных обстоятельствах, его разум и свободная воля могут преобладать над этими негативными реалиями, подавлять и блокировать внутренние агрессивные побуждения. Свободная воля есть форма самодетерминации личности – возможность выбора такой деятельности, которая относительно свободна от наличных условий – и внешних, и внутренних – собственных неприемлемых желаний.

Нельзя, конечно, преувеличивать значение наследственности для совершения преступлений, но следует признать её существенную роль в этом. Например, при хорошей погоде гриппом заболевают в основном те лица, которые к этому наиболее предрасположены. А в случае резкого и сильного похолодания болезнь охватывает и лиц, менее к этому предрасположенных. Аналогично этому среди лиц, воспитанных и проживающих в одинаковых социально-экономических условиях, преступления в основном совершают те, для которых характерны наибольшие задатки эгоизма. При ухудшении условий жизни преступления начинают совершать и те лица, которые обладали менее значительной наследственной предрасположенностью к криминальному поведению. Так произошло в странах бывшего СССР после его распада. И.С. Ной в 1975 г. писал: «Ответ ... на вопрос, почему при одних и тех же внешних условиях, в том числе и связанных с воспитанием, одни люди совершают преступления, а другие, которых абсолютное большинство, их не совершают, означал бы открытие главной тайны преступности» [8, с.140]. Теперь мы можем ответить на этот вопрос: преступления совершают те лица, у которых наиболее выражены наследственные криминальные задатки.

Проблема «Преступность и генетика» вызвала в 90-е гг. XX в. повышенный интерес учёных и широких масс после одного инцидента в США. Там был арестован и сознался в нескольких убийствах некто С. Мобли. Его адвокаты просили суд произвести генетическое обследование и установить, не обусловлено ли преступное поведение особенностями его генотипа. Им хотелось показать, что Мобли из-за своего генотипа не способен отвечать за свои действия в отличие от обычных людей. Но ходатайство было отклонено, и Мобли был вынесен смертный приговор [5].

Решение суда с научной точки зрения было правильным. Криминальное поведение, как отмечалось, зависит от генотипа. Однако генами не детерминируются конкретные поступки, они воздействуют на них посредством формирования предрасположенности к определённым поступкам. Если человек знал бы свои генетические особенности (что является делом будущего), то это бы не снимало с него ответственности за преступное поведение, а усиливало бы её. В этих обстоятельствах особенно значим личностный фактор: осознав и осмыслив свои жизненные обстоятельства, за счёт свободной воли индивид способен

противостоят агрессивным порывам и идти по пути законопослушного и нравственного поведения.

К примеру, если человеку известно о своей предрасположенности к алкоголизму и агрессивным действиям в состоянии опьянения, то ему следует избегать ситуаций коллективного употребления алкоголя. Человеком самим совершается правовой выбор, хотя при наличии некоторых генетических особенностей и неблагоприятных социальных условий ему труднее сделать правильный выбор и противостоять внутренним агрессивным импульсам. Поэтому необходимо разрабатывать методы генетической диагностики склонности к преступлениям. Такая диагностика поможет производить самоконтроль и подавлять внутренние агрессивные желания.

Выводы: 1) криминальное поведение человека зависит от его наследственности, что проявляется в виде большей или меньшей предрасположенности к совершению преступных действий; 2) диагностика генетической предрасположенности к антисоциальному и безнравственному поведению может стать основой для: а) создания системы воспитания, препятствующей реализации эгоистических качеств и возможности преступлений; б) разработки гуманных методов психотерапевтической коррекции поведения тех лиц, у которых имеются нежелательные аномалии генотипа; в) изобретения способов личностного самоконтроля, блокирующего внутренние агрессивные устремления.

Список использованной литературы:

1. Алфимова М.В., В.П. Трубников. Психогенетика агрессивности // Вопросы психологии. 2000. №6. С.112-123.
2. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. Т.2. М.: Мысль, 1971. 630 с.
3. Губанов Н.И., Н.Н. Никольская. О природной и социальной детерминации нравственности и криминального поведения // Философские науки. 2002. №2. С.98-105.
4. Губанов Н.И., Губанов Н.Н. Социокультурная гипотеза функционирования менталитета в социуме // Социум и власть. 2016. № 5(61). С.20-24.
5. Губанов Н.И., Губанов Н.Н. Криминальное поведение: биологическая, социальная и личностная обусловленность // Вестник славянских культур. 2018. Т.48. С.53-66.
6. Губанов Н.И., Губанов Н.Н., Шорикова Е.С. Закономерности тройной детерминации криминального поведения // Гуманитарный вестник. 2017. Вып.4. С. 3. <http://dx.doi.org/10.18698/2306-8477-2017-4-428>
7. Криминология /Ред. В.Н.Кудрявцев, В.Е. Эминов. 4-е изд. М.: Норма-Инфра-М, 2010. 800 с.
8. Ной И.С. Методологические проблемы советской криминологии. Саратов: изд-во СГУ, 1975. 222 с.
9. Психология: учебник / Ред. В.Н. Дружинин. СПб.: Питер, 2006. 656 с. (Серия «Учебник нового века»).
10. Lombroso Ch. L'Uomo delinquente. Vol. 3. Torino: Fratelli boccia editori, 1896. 286 p.

Губанов Н.И.¹, Губанов Н.Н.², Доценко М. Ю.³.

¹Тюмень мемлекеттік медицина университеті

²Н.Е. Бауман атындағы Мәскеу мемлекеттік техникалық университеті

³Тюмень мемлекеттік медицина университеті

АДАМГЕРШІЛІК ПЕН КРИМИНАЛДЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ ҮШТІК ШАРТТЫЛЫҒЫНЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ

Аннотация

Қылмыстық мінез-құлықты тек биологиялық және (немесе) әлеуметтік факторлармен түсіндіру жеткіліксіз, өйткені адамның мінез-құлқы қоршаған жағдайлар мен тұқым қуалаушылықтың енжар салдары ретінде көрінеді, бұл оның өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілігін жоққа шығарады. Мақаланың мақсаты қылмыстық мінез – құлықтың үш негізгі детерминанттары: генотип, әлеуметтік орта және жеке басы-еркін адам туралы ережені негіздеу болып табылады. "Биологиялық – әлеуметтік" антропологиялық парадигмасы ескірген болып табылады және "биологиялық – әлеуметтік – тұлғалық" парадигмасымен ауыстырылуы тиіс. Бұл авторлардың философиялық жаңалығы. Бұл ретте адам еркін ерік-жігері бар тұлға деп танылады. Соңғысы сыртқы жағдайлармен және тұқым қуалайтын сауықпен өзара іс-қимыл жасайды, бұл ретте олардың үстінен басым болуы мүмкін, бірақ оларға жол беруі мүмкін.

Кілт сөздер: қылмыстық мінез-құлық, еркін ерік, агрессивтілік, криминалдық қабілеттер, қабілеттер.

Gubanov N.N.¹, Gubanov N.N.², Dozenko M.U.³.

¹Tyumen State Medical University

²Bauman Moscow State
Technical University

³Tyumen State Medical University

PATTERNS TRIPLE CONDITIONS OF MORALITY AND CRIMINAL BEHAVIOR

Abstract

Explanation of criminal behavior only biological and (or) social factors is not enough, as human behavior appears as a passive consequence of environmental conditions and heredity, which excludes his responsibility for his actions. The aim of the article is justification of the regulations on three basic determinants of criminal behavior: the genotype, social environment and personal principles – free in-Le of the individual. The anthropological paradigm "biological – social" is outdated and should be replaced by the paradigm "biological – social – personal". This is the philosophical

innovation of the authors. In this case, a person is recognized as a person with free will. The latter interacts with external conditions and hereditary inclinations, can thus prevail over them, but can also yield to them.

Keywords: *criminal behavior, free will, aggression, criminal abilities, abilities, inclinations*

«Бәйішев Университетінің Хабаршысы» ғылыми журналына мақалалар беру тәртібі:

«Бәйішев Университетінің Хабаршысы» ғылыми журналына (ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі бұқаралық ақпарат құралы несепке алу туралы 07.06.2019 ж. № 17737-Ж куәлігі берілген) қазақ, орыс және ағылшын тідерінде мақалалар қабылданады.

«Бәйішев Университетінің Хабаршысы» ғылыми журналы авторларына қойылатын талаптар:

Журналға жарияланатын мақала дайындау алдында авторлардың келесі ережелерді басшылыққа алуы-сұралады:

Авторлар жөнінде мәлімет (аты-жөні, ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі, қызметі немесе мамандығы, жұмыс орны (ұйым немесе мекеме атауы және орналасқан жері; елінің атауы, мекен-жайы, телефоны, e-mail) үштілде (қазақ, орыс, ағылшын) беріледі. *Ескерту. Автордың аты-жөні атау септігінде қолданылады.*

МРНТИ коды

1 интервалдан соң МРНТИ коды көрсетіледі. МРНТИ коды жарияланатын мәлімет тақырыбынан сол жағында бөлек жолмен орналасады.

Аннотация және кілт сөздер

Аннотация және кілт сөздер арасы 1 интервалмен үш тілде беріледі (қазақ, орыс, ағылшын). Мәтін алдында аннотация мен кілт сөздер жарияланатын материал тілінде жазылады және әдебиеттер тізімінен кейін басқа екі тілде орналастырылады.

Мақаланы рәсімдеуге келесі талаптар қойылады:

Мақала көлемі әдебиеттер тізімі, кесте, сурет, сурет жазбалары және аннотациялармен қоса 5 беттен аспау керек. Баспаға басып шығарылған нұсқасымен толық сәйкес келетін электронды түрінде тапсыру керек. Файл атауы мақала авторының тегімен көрсетіледі. Мақала беттерін нөмірлеу керек. Мәтін Word бағдарламасының кез келген нұсқасымен теріліп, CD, басқада тасушы құралмен жеткізіледі немесе электронды поштаға жіберіледі. Мәтін А4 қағазына (210*297 мм) 14 пиксельдегі Times New Roman әрпімен жоларалық 1 интервал қалдыра отырып жазылады.

Кесте, сурет, формулаларда символ және белгілерге әр түрлі түсініктеме болмауы керек. Суреттер айқын әрі анық болуы тиіс. Мәтіндегі суреттер мен кестелерге сілтемелер көрсетілуі керек. Мәтінде формула саны аз болуы керек. Формулалар баспаға сәйкес (математикалық және химиялық формулалар үшін) болуы тиіс. Кестенің тақырыбы қойылып, бос бағандар болмауы тиіс.

Әдебиеттер тізімі жарияланатын материал мәтінінен кейін орналастырылады. Әдебиеттер тізімі 20-дан көп болмауы керек. Мақалада сілтеме нөмірлері әдебиеттер тізіміндегі дереккөздердің реттік нөмірлері бойынша қойылады. Мұрағаттық материалдар тізімге енгізілмейді, оларға сілтеме мәтін ішінде жақшаға алу арқылы реттеледі. Дереккөз ретінде электронды ресурстарды қолданған жағдайда әдебиеттер тізімінде библиографиялық жазба және ғаламтордағы толық желілік адресіне сілтеме пайдаланған күнімен берілгені жөн.

Ескерту. Мақала ГОСТ 7.1 - 2003-ке сәйкес рәсімделуі керек.

«Библиографиялық жазылым. Библиографиялық, сипаттама. Құрылымның жалпы талаптары мен ережелері». Мақала мәтініндегі дереккөздерге сілтеме тік жақшаға алынады.

Бір нөмірге бір автордың мақала саны 2-ден аспауы қажет. Мақалаға ұйым жетекшісінің қолы қойылған жолдама хаты мен пікірі жазылады. Баспаға түскен барлық мақалаға пікір беріледі. Қажетті жағдайда толықтыру мен өзгертулер енгізу үшін мақала авторға қайтарылып беріледі. Баспа мақала мәтініне өзгеріс енгізуге құқылы.

Жарияланымға мақалалар келесі мекен-жай бойынша қабылданады 030000, Ақтөбе қаласы, Аг. Жұбановтар көшесі, 302 А. Бәйішев университеті. Тел. 8(7132)974081, e-mail: vestnik@ausb.kz

Правила для публикации в журнал «Вестник Баишев Университета»

В научный журнал «Вестник Баишев Университета» (свидетельство о постановке на учет средства массовой информации №17737-Ж, выданный Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан от 07.06.2019 г.) принимаются статьи на казахском, русском и английском языках.

Редакционная коллегия просит авторов при подготовке статей для опубликования в журнале руководствоваться следующими правилами в порядке расположения:

Сведения об авторах

Перед наименованием статьи указываются сведения об авторах: имя, отчество и фамилия; место работы (наименование учреждения, организации, предприятия и место расположения; наименование страны, домашний адрес, телефон, e-mail) приводят на трех языках (казахский, русский, английский). Сведения об авторах излагаются на языке публикуемого материала и после списка литературы на двух других указанных языках.

Примечание. Имя автора приводится в именительном падеже.

МРНТИ

Через 1 интервал указывается код МРНТИ. Его располагают отдельной строкой слева перед заглавием публикуемого материала.

Аннотация и ключевые слова

Через 1 интервал приводят аннотацию и ключевые слова на трех языках (казахский, русский, английский). Перед текстом публикуемого материала аннотация и ключевые слова приводятся на языке публикуемого материала и после списка литературы приводятся на двух других указанных языках.

Статья

Через 1 интервал размещается статья. Объем статьи, включая список литературы, таблицы и рисунки с подрисуночными надписями, аннотации, не должен превышать 5 страниц печатного текста. Текст должен быть набран в программе Word любой версии, представляется на электронном носителе, либо отправляется по электронной почте. Шрифт текста – Times New Roman, формат бумаги А4 (210*297 мм), размер кегля – 14 пт. Межстрочный интервал – одинарный. Выравнивание текста по ширине.

В таблицах, рисунках, формулах не должно быть разночтений в обозначении символов, знаков. Рисунки должны быть четкими. На рисунках и таблицах в тексте должны быть ссылки. В тексте число формул должно быть минимальным. Формулы должны быть набраны в соответствующем редакторе (для математических и химических формул). Таблицы должны быть озаглавлены, не допускается наличие в них пустых граф. Условные сокращения и символы следует пояснять в примечании.

Список литературы

Через 1 интервал список литературы помещают после текста публикуемого материала. Список литературы должен составлять не более чем из 20 наименований. Нумерация ссылок в статье производится по порядковому номеру источника в пристатейном списке литературы. Архивные материалы в список не включаются, ссылки на них помещаются в тексте в круглых скобках. При использовании в статье источников из электронных ресурсов или удаленного доступа (Интернета) в списке литературы приводится библиографическая запись источника и ссылка на сетевой ресурс с полным сетевым адресом в Интернете. Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Примечание. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Ссылки на источники в тексте статьи даются только в квадратных скобках [12].

В один номер принимаются не более 2 статей одного автора. В редакцию необходимо представить электронную версию статьи в полном соответствии с распечаткой. Имя файла должно начинаться с фамилии первого автора. Статья должна сопровождаться рецензией. Все статьи, поступившие в редакцию, рецензируются. При необходимости статья может быть возвращена автору на доработку. Редакция оставляет за собой право внесения в текст редакторских изменений, не искажающих смысла статьи.

Материалы для публикации принимаются по адресу: 030000, г.Актобе ул. Бр.Жубановых, 302 а, Баишев Университет.

Тел.: 8 (7132) 974081. E-mail: vestnik@ausb.kz

БӘЙІШЕВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК БАИШЕВ УНИВЕРСИТЕТА

Қазақ және орыс тілдерінде үш айда бір рет шығарылады
Выпускается один раз в три месяца на казахском и русском
языках

Формат А4 Көлемі 8,4 баспа табақ Объем 8,4 печ.л.
Таралымы 100 дана Тираж 100 экз.

Басуға қол қойылды: 23.09.2019 ж.
Подписано в печать: 23.09.2019 г.

Редакцияның мекен-жайы: 030000, Ақтөбе қаласы, ағайынды
Жұбановтар көшесі, 302А
Адрес редакции: 030000, г. Актобе; ул. Братьев Жубановых,
302А
тел. 97-40-81, 52-36-00

БӘЙІШЕВ УНИВЕРСИТЕТІ

® ЖУРНАЛ НАБРАН И СВЕРСТАН В РЕДАКЦИОННО-
ИЗДАТЕЛЬСКОМ ОТДЕЛЕ БАИШЕВ УНИВЕРСИТЕТА

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция
көзқарасын білдірмейді.

Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

Қолжазбалар өңделмейді және авторға қайтарылмайды.

Опубликованные материалы авторов не отражают точку
зрения редакции.

Авторы несут ответственность за выбор и представление фактов.